

Siste skanse:

En undersøkelse om 3–5-åringer
som ikke går i barnehage

Marie Louise Seeberg

RAPPORT
NR 7/10

Siste skanse:
En undersøkelse om 3–5-åringer
som ikke går i barnehage

MARIE LOUISE SEEBERG

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 7/2010

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kunnskapsdepartementet (KD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2010
NOVA – Norwegian Social Research
ISBN 978-82-78-94347-2
ISSN 0808-5013

Illustrasjonsfoto: © 2006 Getty Images
Desktop: Torhild Sager
Trykk: Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo

Telefon: 22 54 12 00
Telefaks: 22 54 12 01
Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

Da jeg var liten, lekte jeg mye ute – omtrent som Lillebror og Knerten, men med den store forskjellen at vi var mange barn som var ute og lekte sammen. Jeg gikk dessuten i barnepark noen timer hver dag, men kunne gå hjem derfra når jeg ville. Faren min var på kontoret, men moren min var hjemme. Hun arbeidet riktignok hun også, men hadde kontor hjemme, fordi hun måtte være tilgjengelig for oss barna når vi trengte henne. Dette bildet er snudd helt på hodet siden 1960-tallet. Praktisk talt alle barn mellom tre og fem år i Norge går nå i barnehage. Økningen både i antall og i prosent av befolkningen i denne aldersgruppen har vært formidabel det siste tiåret. Barnehageplass er nå en rettighet. Likevel finnes det fortsatt noen familier som ikke benytter seg av denne rettigheten på vegne av sine barn. Hvorfor gjør de ikke det, og hva kjennetegner hverdagen til disse barna nå som nær sagt alle deres jevnaldrende er i barnehagen? Dette er tema i denne rapporten.

I rapporten presenteres resultatene fra en undersøkelse gjennomført av NOVA på oppdrag fra Utvalg om pedagogisk tilbud til alle førskolebarn (Brenna-utvalget), «Undersøkelse om barn som ikke går i barnehage». Undersøkelsen er gjennomført i form av intervjuer med et lite utvalg familier, fra Finnmark i nord til Vest-Agder i sør. Flere NOVA-forskere har vært involvert i løpet av prosjektets gang. Trude Nergård og Charlotte Koren utformet prosjektet. Charlotte Koren har også kommet med innspill underveis i rapportskrivningen, særlig hva tallmateriale og statistikk angår, og hun har sammen med Kari Stefansen sittet i den interne referansegruppa for prosjektet. De fleste intervjuene er gjennomført av Anne Solberg og undertegnede, men også Anders Spiten Mathisen har utført noen av intervjuene. I slutfasen har Aina Winsvold og Lars Grue lest gjennom hele manuskriptet og kommet med konstruktive og gode tilbakemeldinger. Torhild Sager har, som alltid, vist seg uunnværlig og effektiv i prosessen fra tekst til ferdig trykt rapport. Takk til alle sammen!

Jeg vil også takke Brenna-utvalget, som har finansiert prosjektet og dermed latt en liten gruppe foreldre komme til orde i en debatt der de ellers

sjelden høres. Tusen takk til de ansatte rundt omkring i kommune-Norge som har hjulpet til med rekrutteringen av informanter. Og sist, men ikke minst, vil jeg rette en varm takk til alle informantene som har tatt godt imot oss og delt sine refleksjoner med oss.

Feil og svakheter i rapporten tar jeg selv ansvaret for.

Oslo, mai 2010

Marie Louise Seeberg

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	13
2 Bakgrunn	16
2.1 Barnehagens oppgaver og innhold	17
2.2 «Det er imidlertid noen som ennå ikke går i barnehage»	20
3 Gjennomføring av undersøkelsen	22
3.1 Rekrutteringsgrunnlaget: statistikk og avgrensninger	22
Dekningsgraden.....	22
3.2 Rekruttering av informanter og kontakt med kommunene	26
3.3 Informantene, bostedene, og intervjuene.....	28
3.4 Framstillingen av materialet og informantenes holdninger til undersøkelsen.....	31
4 Presentasjon av våre intervjudata	33
4.1 Alternativer til barnehage	33
Tilstedeværende foreldre, besteforeldre, søsken, annen familie, nettverk	35
Dagmammaer, au pair og annen betalt barnepass.....	38
Trossamfunn	40
Barneparker	40
Åpne barnehager	43
Kommunale språkstimuleringsstilbud.....	45
Lekeplasser, bibliotek, svømmehall, organiserte fritidsaktiviteter... ..	47
4.2 Foreldrenes avveininger	50
Forberedt på skolestart? Faglig og sosial læring	52
Språk, identitet og kulturell læring	55
En fredet plett i en travel verden.....	63
Praktiske spørsmål: økonomi og tilrettelegging.....	69
«Hva måtte til for at barnehage kunne vært aktuelt for dere?».....	74
Barnehage kan også være det beste valget.....	77
4.3 Ideologisk opposisjon.....	78
Likestilling.....	79
Foreldrenes barn, eller samfunnets barn? Retten til å velge	83
5 Barn som ikke går i barnehage: foreldrenes perspektiv	87
5.1 Årsaker og holdninger.....	87
5.2 Kunnskaper om barnehage og syn på konsekvensene av ikke å gå i barnehage..	89
5.3 Sammenheng med forhold i familie og nærmiljø	90
5.4 Undersøkelsens nytteverdi	92

Summary	93
Referanser:	99
Vedlegg I: Intervjuguide foreldre.....	103
Vedlegg II: Elektronisk spørreskjema sendt til helsestasjoner.....	105
Vedlegg III: Informasjonsskriv til foreldre	109
Vedlegg IV: Intervjuguide helsesøstre.....	111

Sammendrag

Brenna-utvalget ønsket å få kartlagt årsaker til at noen familier ikke bruker barnehage for sine 3–5 år gamle barn, og ga NOVA i oppdrag å undersøke dette. Oppdraget ble utført som en kvalitativ intervjuundersøkelse fra januar til mai 2010. Formålet med undersøkelsen har vært:

1. å avdekke ulike årsaker til at foreldrene ikke benytter barnehage for sine 3–5-åringene, og å få innsikt i disse foreldrenes holdninger til og synspunkter på det pedagogiske tilbudet i barnehage;
2. å belyse foreldrenes kunnskap om barnehage og deres syn på konsekvensene av at barna ikke går i barnehage;
3. å analysere materialet i sammenheng med andre relevante forhold i familien og nærmiljøet

Årsakene til at noen familier ikke benytter barnehage, kan variere. Vi la derfor vekt på at valget av informanter skulle gi en størst mulig bredde. Derfor, og ut fra foreliggende statistikk, valgte vi ut fire fylker som hovedrekrutteringsområder: Oslo, Østfold, Vest-Agder og Finnmark. Foreldrene ble hovedsakelig rekruttert gjennom kommunenes helsestasjoner, oppvekstkontor og åpne barnehager. De representerer et bredt spekter av kategorier både med hensyn til utdanningsbakgrunn, næringsvei og inntekt, tilknytning til arbeidslivet, etnisitet, botid i Norge, bosted, alder og antall barn. De fleste av våre informanter var kvinner. 27 intervjuer ble gjennomført, og informantene ble spurt blant annet om årsakene til at de ikke brukte barnehage, om hvilke alternativer de benyttet, og hva de tenkte om barnehager i forhold til alternativene.

Allerede i rekrutteringsprosessen kunne vi notere oss følgende:

- Barn i alderen 3–5 år som ikke går i barnehage kan være en enda mindre gruppe enn antatt, og den minker svært raskt.
- Antakelser om at familier som ikke benytter barnehage for sine barn i alderen 3–5 år tilhører de mest ressursvake deler av befolkningen, kan være overdrevne.

1. Årsaker og holdninger

Det er vanskelig å peke på enkelte årsaker eller holdninger som hovedforklaringer på at noen foreldre ikke benytter seg av tilbudet om barnehage for sine 3–5-åringer. Økonomiske og andre praktiske og materielle forhold spiller inn, men bare i et fåtall av familiene har slike forhold alene vært utslagsgivende. Verdimeessige hensyn har også spilt en viktig rolle.

Informantene våre mente at barn og foreldre hører naturlig sammen, at foreldre er de beste omsorgspersonene for sine barn, og at det bare unntaksvis er bedre for barn å tilbringe mesteparten av tiden med andre. Foreldrene uttrykte at det hadde en egenverdi for dem å glede seg over barna sine, og at dette var en glede som tilkom dem som foreldre. Mange av våre kvinnelige informanter framstilte muligheten til å være hjemme med sine barn som et privilegium og en gjensidig glede, andre som et valg de hadde rett til å ta. I noen få tilfeller kom det eksplisitt fram en grunnleggende oppfatning om at menn og kvinner er gode til forskjellige ting. Våre kvinnelige informanter hadde gjort valg som iallfall for øyeblikket i egne øyne gjorde dem til bedre mødre enn de hadde vært om de hadde prioritert sin rolle i arbeidslivet. Det er dermed ikke overraskende at de framhever betydningen av barnas behov framfor både arbeidslivets behov og sine egne eventuelle behov for å arbeide utenfor hjemmet.

Mange av informantene var opptatt av at barn trenger fred og ro. For dem representerte barnehagen en del av det gjennomorganiserte og stressende livet som de ønsket å beskytte sine barn mot. Barnehagen blir i dette perspektivet en del av det systemet som produserer stress for moderne mennesker, der arbeidslivets behov legger premissene. Sett i et slikt lys framstår det også som rimelig når flere av foreldrene vi snakket med, mente at barnehagen sto i fare for å produsere overstimulerte barn. I noen grad fant vi manglende tillit til at barnehageansatte kan ta seg like godt av hvert enkelt barn som foreldrene gjør. Noen så dette i sammenheng med en ustabil arbeidsstyrke i denne sektoren. Flere påpekte også at det er flere barn pr. voksen i en barnehage enn i alternativene de har funnet fram til, og mente at dette kan medføre en uoversiktlig og utrygg situasjon for barna.

Muligheten til å velge er grunnleggende for våre informanter, som i all hovedsak stilte seg svært negative til obligatorisk barnehage. Derimot var de

aller fleste positive til et bredere skoleforberedende tilbud, der de selv som foreldre kunne velge mellom barnehage og alternativer til barnehage.

- Verdibaserte holdninger spiller en sterk rolle i de fleste familiene vi har intervjuet, men om det er overbevisningen som har ledet fram til situasjonen de er i, eller om behovet for å rettferdiggjøre situasjonen gjør at foreldrene har formulert sine argumenter ut fra sitt grunnleggende verdisyn, kan vi ikke vite på grunnlag av denne studien. I de fleste familiene framsto det likevel som en kombinasjon av begge årsaksforhold.
- Foreldres rett til å velge framstår som grunnleggende for våre informanter.

2. Kunnskaper og syn på konsekvensene

Flere av våre informanter hadde selv arbeidet i barnehage, og noen hadde førskolelærer- eller barnepleierutdanning. En del hadde også erfaring med barnehager i forhold til egne, større barn, og mange planla at deres barn skulle gå i barnehage det siste året før skolestart. Informantene var jevnt over godt orientert om hvilke oppgaver barnehagen skal løse og om barnehagens innhold.

De alternativene til barnehage som våre informanter viste til, bidro også til å løse disse oppgavene, men på ulike måter og i ulik grad. Det alle foreldrene vi intervjuet hadde til felles, var at de kombinerte flere alternativer for å skreddersy hverdagen for akkurat sine barn og sine familier. De satte sammen private og offentlige ressurser, og de sammensatte modellene endres over tid. Det kan se ut til at våre informanter mente at barnehagen løser omsorgsoppgaven mindre godt enn de øvrige oppgavene, og at dette er et punkt der deres egne alternative løsninger fungerte bedre for barna.

Mange av informantene våre var opptatt av barns behov for beskyttelse mot voksensamfunnets stress. I denne sammenheng mente disse informantene at barnehagen må tilpasses barna i større grad. Med det siktet de ikke til barns pedagogiske eller sosiale behov, men til behovet for frihet, fleksibilitet, og ro. Disse foreldrene ville ha vært mer positive til en barnehage som ønsket barna velkommen uten et strengt tidsskjema, uten store grupper, med flere

voksne pr. barn, og med et lavere nivå av stimulering. Flere foreslo at det burde legges til rette for daglig tilgang til barnehage i et redusert antall timer.

Det å være i en minoritetsposisjon gjør at man kan oppleve seg som mer sårbar for å miste det man har felles med sine barn. Mange fokuserte på overføring av kunnskaper og verdier til sine barn, kunnskaper og verdier som de mente ville utgjøre barnas «grunnfjell» i møtet med skole og storsamfunn. Dette gjaldt særlig foreldre med samisk bakgrunn. Foreldre med annen minoritetsbakgrunn la vekt på å gi barna et solid fundament i morsmålet før møtet med det norske språket. De fleste av foreldrene med innvandrerbakgrunn mente likevel at det siste året før skolestart burde brukes til å lære barna norsk, for å lette overgangen til skolen. De påpekte at en slik språkkopplæring ikke nødvendigvis må finne sted i barnehage. I denne kategorien traff vi også noen få informanter som manglet informasjon om hvordan man går fram for å søke om en plass i barnehage, og som syntes det var vanskelig å vite hvilken barnehage man skulle søke barnet inn på.

- Vårt materiale indikerer at foreldre som ikke benytter barnehage for sine barn, i hovedsak har god kjennskap til barnehager.
- Foreldrene er kritiske til at barnehager tilsynelatende er tilrettelagt for arbeidslivets behov, snarere enn for barnas behov for ro og omsorg.
- Foreldrene var opptatt av at barna skulle være godt forberedt til skolestart og var positive til barnehagens pedagogiske tilbud, men var kritiske til at barnehagens måte å løse denne oppgaven på, var den eneste rette.
- Foreldrene ønsket selv å overføre grunnleggende kulturell kunnskap, språk og verdier til sine barn før denne oppgaven ble overtatt av barnehage eller skole.

3. Sammenheng med forhold i familie og nærmiljø

De ulike begrunnelsene og forklaringene henger sammen med foreldrenes klassebakgrunn, etnisitet og bosted. Samtidig er det til dels overraskende likheter på tvers av slike forhold. Vårt materiale viser at foreldre setter sammen ulike elementer til en helhet rundt barna, men vi har ikke funnet grunnlag for å argumentere for noen klar klasseforskjell. Det er mer tydelig at

de ulike måtene å sette sammen elementene på, er i stadig endring og tilpasning til både barnas utvikling og endrede forhold i omgivelsene.

Derimot finner vi at foreldrenes ulike minoritetsposisjoner, enten det er som meningsminoritet eller som etnisk minoritet, gjør det viktig for dem å skjerme barna mot den assimileringen de antar barnehagen medfører, samtidig som de i sine daglige praksiser overfører til barna de kunnskaper og verdier som de selv identifiserer seg med. Våre informanter er foreldre som i mindre grad enn flertallet i befolkningen identifiserer seg med det kulturfellesskapet myndighetene målbærer. Samtidig skal man ikke overdrive forskjellene mellom disse foreldrene og foreldrene til det overveldende flertall av barn som i dag går i barnehage i Norge. Hovedforskjellen er at disse foreldrene på intervju tidspunktet ikke hadde sine 3–5-åringer i barnehage.

- Den sterkeste fellesnevneren blant våre informanter er av ideologisk karakter, og går på tvers av klasse, etnisitet og bosted.

1 Innledning

Utvalg om pedagogisk tilbud til alle førskolebarn (Brenna-utvalget) ønsket å få kartlagt årsaker til at noen familier ikke bruker barnehage, og ga i januar 2010 NOVA i oppdrag å undersøke dette. Oppdraget ble utført som en kvalitativ intervju-undersøkelse blant et lite utvalg foreldre i perioden januar til mai 2010. Hovedformålet med undersøkelsen var å avdekke ulike årsaker til at foreldrene ikke benytter barnehage for sine 3–5-åring, og å få innsikt i disse foreldrenes holdninger til barnehager. Vårt overordnede forsknings-spørsmål har derfor vært:

Hvilke årsaker, holdninger og forklaringer ligger til grunn når foreldre ikke benytter seg av retten til barnehageplass for sine barn i alderen 3–5 år?

Dette spørsmålet, og svarene vi har funnet, vil vi se i sammenheng med de sterke føringene som karakteriserer myndighetenes politikk på dette området. Spørsmålet handler i stor grad om grenseoppgangen mellom familie og stat, noe også våre informanter var opptatt av. Hvordan vi kan forstå deres valg og begrunnelser i forhold til den dominerende ideologien blir dermed en del av forskningsspørsmålet.

Oppdraget besto også i å belyse foreldrenes kunnskap om barnehage og deres syn på konsekvensene av at barna ikke går i barnehage. Det tredje og siste leddet i oppdraget har vært å analysere materialet i sammenheng med andre relevante forhold i familien og nærmiljøet: foreldrenes utdanning, yrkesdeltakelse og økonomi; antall barn og alderen på disse, og om foreldrene også passer yngre barn hjemme og kanskje mottar kontantstøtten; forhold på bostedet; familienes eventuelle innvandringsbakgrunn; familietype; tilgang på barnehageplass i nærmiljøet; om andre tilsynsordninger benyttes; om foreldrene har søkt plass i barnehage eller planlegger å søke; om de har erfaring med barnehage fra eldre barn og så videre.

Formålet var dermed tredelt:

1. å avdekke ulike årsaker til at foreldrene ikke benytter barnehage for sine 3–5-åringer, og å få innsikt i disse foreldrenes holdninger til barnehager;
2. å belyse foreldrenes kunnskap om barnehage og deres syn på konsekvensene av at barna ikke går i barnehage;
3. å analysere materialet i sammenheng med andre relevante forhold i familien og nærmiljøet.

I denne rapporten presenterer vi våre funn. Vi gjør først rede for datainnsamlingen: hvordan vi har gått fram for å rekruttere informanter, hvilke informanter vi har intervjuet, og hvordan vi har gjennomført intervjuene. Deretter presenterer, analyserer og drøfter vi våre funn i forhold til de nevnte relevante faktorene og i lys av funn og konklusjoner i andre, tilgrensende studier og relevant teori. Strukturen i rapporten følger ikke av strukturen i oppdraget, slik det kunne forventes. Vi har valgt en struktur som ligger nærmere opp til foreldrenes perspektiver, og presenterer våre data rundt tema som det framgikk i intervjuene at de var spesielt opptatt av, slik at det blir foreldrenes perspektiv som ordner materialet. På den måten kommer dette perspektivet tydelig fram, noe vi ser som en viktig del av vårt oppdrag. Derfor presenterer vi i kapittel 4 først beskrivelser av de alternativer til barnehage som våre informanter gjør bruk av. I samme kapittel kommer vi nærmere inn på foreldrenes avveininger av alternativene opp mot barnehage, og begrunnelser og forhold som de legger vekt på i sine avveininger. Gjennom hele kapittel 4 presenterer vi dermed materiale som belyser alle de tre delene av oppdraget: 1) å avdekke ulike årsaker til at foreldrene ikke benytter barnehage for sine 3–5-åringer, og å få innsikt i disse foreldrenes holdninger til barnehager; 2) å belyse foreldrenes kunnskap om barnehage og deres syn på konsekvensene av at barna ikke går i barnehage; og 3) å analysere materialet i sammenheng med andre relevante forhold i familien og nærmiljøet. I kapittel 5, sluttkapitlet, kommer vi tilbake til denne tredelte strukturen i vårt oppdrag, og trekker trådene hit ut fra vårt materiale slik det er presentert i de foregående kapitlene.

Vårt materiale kommer fra et lite antall intervjuer, og svarene vi har fått må derfor tolkes med stor forsiktighet. Dette er svar som et lite utvalg

foreldre har gitt oss. Disse foreldrene snakker for seg selv, og ikke på vegne av alle foreldre som ikke har sine 3–5-åringer i barnehage. Dermed kan det ikke generaliseres ut fra svarene vi har fått. Derimot gir vårt materiale et innblikk i hvordan det kan oppleves å være foreldre til 3–5-åringer som ikke går i barnehage i Norge anno 2010.

2 Bakgrunn

Tross lovfestet rett til barnehage, var det likevel i 2008 fortsatt en liten andel (4,5 %) av 3–5-åringene som ikke gikk i barnehage (SSB, 2009), noe som utgjør bakgrunnen for denne undersøkelsen. I Stortingsmelding nr. 41 skrev Kunnskapsdepartementet at «Det er imidlertid noen som ennå ikke går i barnehage, og dette kan skyldes at det fortsatt ikke er reelt like muligheter for alle til å gå i barnehage. Departementet ønsker derfor å øke kunnskapen om barn som ikke går i barnehage» (Stortingsmelding nr. 41, 2008–2009, s. 98). Denne undersøkelsen er et bidrag til slik kunnskap. Undersøkelser både i Norge og Sverige tyder på at barn fra lavinntekts- og arbeiderklassefamilier begynner senere i barnehage enn gjennomsnittet (Duvander, 2006; Stefansen & Farstad, 2010). Statistikken tyder videre på at barn med innvandrerbakgrunn er overrepresentert blant barn som ikke går i barnehage (Daugstad, 2008, s. 56), men det er gjort lite forskning som kan utfylle eller nyansere dette bildet i en norsk sammenheng.

Selv om barnehage i dag markerer starten for de fleste norske barns utdanningskarriere, er det ikke alle barn som har gått eller går i barnehage før de begynner på skolen. Gitt den store betydningen som regjeringen tillegger barnehagedeltakelse, representerer det fra regjeringens ståsted et mulig problem at noen familier avstår fra å bruke sin lovfestede rett til barnehageplass. Man vet rett og slett ikke om og i hvilken grad dette skyldes at familiene enten ikke ønsker plass eller ikke ser seg i stand til å ta imot tilbud om plass, av økonomiske grunner eller av andre årsaker. Hvilken av disse to hovedforklaringene – eget valg eller vanskelige rammebetingelser – det dreier seg om, vil mest sannsynlig variere med hvilken gruppe foreldre det dreier seg om, og det kan også i svært mange tilfeller være snakk om en kombinasjon. I denne rapporten vil vi nettopp belyse dette temaet, gjennom å se på hvordan foreldrenes begrunnelser og forklaringer henger sammen i praksis.

I Brenna-utvalgets mandat er det et anliggende at alle barn skal få et godt pedagogisk tilbud før de begynner på skolen, og i pressemeldingen om utvalget nevner kunnskapsministeren spesielt barn i minoritetsspråklige

familier og barn i familier med lav inntekt (Kunnskapsdepartementet, 2009). Det påpekes også i mandatet at størstedelen av pedagogiske tilbud til barn i førskolealder gis i barnehagen, slik at barn som ikke går i barnehage ikke mottar det samme tilbudet.

Et historisk tilbakeblikk viser at denne problemstillingen ikke er ny i en norsk politisk sammenheng (NOU 16:2003, s. 125). I forbindelse med at alderen for skolestart ble endret fra 7 år til 6 år i 1997/98, ble det en politisk debatt omkring tilbudet til 6-åringene. Det var enighet om at et bedre opplæringstilbud til 6-åringene ville virke sosialt utjevne. Debatten dreide seg først og fremst om hva det var 6-åringene skulle lære, og hvordan tilbudet skulle organiseres, ikke minst om det skulle legges til skole eller barnehage. Her ble det framhevet at det ville være en fordel for barn med innvandrerbakgrunn om opplæringen ble lagt til skolen, fordi det da ville være obligatorisk og dermed nå fram til alle grupper. På 1990-tallet ble det altså fokusert på 6-åringene, og tilbudet ble gjort obligatorisk gjennom at det ble lagt til skolen, mens blikket i dag rettes mot barn i de to siste årene før skolestart, og det tilbudet de mottar.

2.1 Barnehagens oppgaver og innhold

Ifølge gjeldende lov har barnehagen en rekke viktige oppgaver. Ettersom denne undersøkelsen retter søkelyset mot familier som ikke benytter seg av denne rettigheten for sine barn, blir det viktig å ha klart for seg hva det er de velger bort. La oss først se på formåls- og innholdsparagrafen i den første barnehageloven, av 1975, som gjengitt av Bostad-utvalget (Kunnskapsdepartementet, 2006a):

Lov om barnehager av 6.juni 1975 nr. 30 (opphevet)

§1. Formål.

Formålet med denne lov er å sikre barn gode utviklings- og aktivitetsmuligheter i nær forståelse og samarbeid med barnas hjem.

Legg merke til forskjellen, ikke minst i omfang, på denne paragrafen fra 1975 og den tilsvarende paragrafen som gjøres gjeldende i løpet av 2010:

Lov om barnehager (barnehageloven) av 17. juni 2005, endring vedtatt 5. desember 2008 (ikke trådt i kraft pr. 15.4.2010).

§ 1. Formål

Barnehagen skal i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og danning som grunnlag for allsidig utvikling. Barnehagen skal bygge på grunnleggende verdier i kristen og humanistisk arv og tradisjon, slik som respekt for menneskeverdet og naturen, på åndsfrihet, nestekjærlighet, tilgivelse, likeverd og solidaritet, verdier som kommer til uttrykk i ulike religioner og livssyn og som er forankret i menneskerettighetene.

Barna skal få utfolde skaperglede, undring og utforskertrang. De skal lære å ta vare på seg selv, hverandre og naturen. Barna skal utvikle grunnleggende kunnskaper og ferdigheter. De skal ha rett til medvirkning tilpasset alder og forutsetninger.

Barnehagen skal møte barna med tillit og respekt, og anerkjenne barndommens egenverdi. Den skal bidra til trivsel og glede i lek og læring, og være et utfordrende og trygt sted for fellesskap og vennskap. Barnehagen skal fremme demokrati og likestilling og motarbeide alle former for diskriminering.

Formålsparagrafen er altså vedtatt, mens følgende forslag til innholdsparagraf er til behandling i Stortinget (jf. Prop. 105 L 2009–2010):

§ 2 Barnehagens innhold

Barnehagen skal være en pedagogisk virksomhet.

Barnehagen skal gi barn muligheter for lek, livsutfoldelse og meningsfulle opplevelser og aktiviteter.

Barnehagen skal ta hensyn til barnas alder, funksjonsnivå, kjønn, sosiale, etniske og kulturelle bakgrunn, herunder samiske barns språk og kultur.

Barnehagen skal formidle verdier og kultur, gi rom for barns egen kulturskaping og bidra til at alle barn får oppleve glede og mestring i et sosialt og kulturelt fellesskap.

Barnehagen skal støtte barns nysgjerrighet, kreativitet og vitebegjær og gi utfordringer med utgangspunkt i barnets interesser, kunnskaper og ferdigheter.

Barnehagen skal ha en helsefremmende og en forebyggende funksjon og bidra til å utjevne sosiale forskjeller.

Departementet fastsetter en rammeplan for barnehagen. Rammeplanen skal gi retningslinjer for barnehagens innhold og oppgaver.

Barnehagens eier kan tilpasse rammeplanen til lokale forhold.

Med utgangspunkt i rammeplan for barnehagen skal samarbeidsutvalget for hver barnehage fastsette en årsplan for den pedagogiske virksomheten.

Rammeplan for barnehager av 2006 utdyper lovens formåls- og innholdsparagrafer, og er et sentralt styringsdokument som har mange fellestrekk med læreplaner for grunnskolen, samtidig som det er klare forskjeller, spesielt ved at skolen har definerte læremål (Kunnskapsdepartementet, 2006b). Barnehagen har altså etter hvert fått andre, langt flere og mer spesifiserte oppgaver enn den opprinnelig hadde på 1970-tallet. Den skal også dekke mange ulike behov. Endringene reflekterer større samfunnsmessige endringer og en økende opptatthet av barn som individer.

Oppsummert kan vi si at barnehagen i dag utgjør et sosialt og pedagogisk tilbud til barna, og er en arena for språklig samhandling og utvikling. Den er også en viktig møteplass der barn etablerer relasjoner, det er en kulturell lærepllass der barna internaliserer normer og verdier, og barnehagen skal gi barna god omsorg og lære dem å vise omsorg. For foreldrene representerer barnehagen dessuten både historisk og i vår tid et viktig velferdstilbud, fordi tilgang til barnetilsyn frigjør tid og gir foreldrene mulighet til å ta lønnet arbeid. Dette er ikke en eksplisitt del av barnehagens oppgaver, men verken i et historisk eller samfunnsmessig perspektiv kan betydningen av denne oppgaven overses. Særlig henger mødres yrkesaktivitet sammen med tilgangen til barnehageplass, og barnehagen har dermed hatt – og har fortsatt – en sentral rolle i det norske likestillingsprosjektet (Ellingsæter & Gulbrandsen, 2003).

Politisk er det bred enighet om at barnehage er et ønskelig tilbud for alle barn. I følge Stortingsmeldingen «Kvalitet i barnehagen» er en god barnehage et av de viktigste tiltakene for å sikre et godt utgangspunkt for skolestart og en god start i livet generelt (Stortingsmelding nr. 41, 2008–2009, s. 6–7). Regjeringen hevder at barnehagedeltakelse lønner seg samfunnsøkonomisk: Det får flere til å fullføre videregående skole og ta høyere utdanning, øker yrkesdeltakelse og gjør at færre mottar trygd (Stortingsmelding nr. 41, 2008–2009, s. 98). Slik kan deltakelse i barnehage bidra til å utjevne sosiale forskjeller senere i livet.

Barnehager blir videre framhevet som et viktig integreringspolitisk virkemiddel (Stortingsmelding nr. 17, 1996–97; Stortingsmelding nr. 27, 1999–2000). Det er en politisk målsetting å øke bruken av barnehage blant familier med innvandrebakgrunn (Stortingsmelding nr. 49, 2003–2004, s.

89–90). Studier fra andre land viser også at sosialt underprivilegerte grupper (Campbell & Ramey, 1994; Schulting, Malone, & Dodge, 2005) og barn med minoritetsbakgrunn har enda større utbytte av tidlige læringsstimulerende tilbud enn andre grupper (Aukrust, 2006; Spiess, Büchel, & Wagner, 2003). For familier som er innvandret til landet kan derfor bruk av barnehage ha positiv betydning for integreringen både i lokalmiljøet og i storsamfunnet. Barnehagen kan være et sted å møte og bli kjent med andre barn og foreldre, med ansatte og med en sentral samfunnsinstitusjon.

2.2 «Det er imidlertid noen som ennå ikke går i barnehage»

Utbyggingen av barnehager i Norge har gått over flere tiår, og har vært særlig stor etter tusenårsskiftet med innføringen av Barnehageforliket i Stortinget i 2003. I 2009 trådte retten til barnehageplass i kraft. Alle som ønsker det, skal få plass i barnehage. I mange kommuner har man da også oppnådd full barnehagedekning, med særlig høye tall for 3–5-åringene.

Motivasjonen for å bruke eller ikke bruke barnehage kan avhenge av strukturelle og praktiske forhold, hvor for eksempel muligheter på arbeidsmarkedet, avstand til barnehagen, tilbudet i den enkelte barnehage, tilgang til familienettverk og jevnaldrende barn i nærmiljøet, kan spille inn. Motivasjonen kan også variere med ideologiske og kulturelle forhold. Foreldre kan velge ikke å benytte seg av barnehage fordi de mener det er bedre for barnet å være hjemme, slik for eksempel Stefansen og Farstad fant blant foreldre med arbeiderklassebakgrunn i sin studie av familier med barn under tre år (Stefansen & Farstad, 2010). Kanskje er de skeptiske til måten barnehagen bidrar til å strukturere dags- og ukerytme og barndomstid på, eller kanskje føler de seg ikke trygge på innholdet i det pedagogiske tilbudet som barnehagen formidler, eller på verdiformidlingen som skjer i barnehagen. Slik skepsis mot «institusjonalisering» av barndommen innebærer ikke nødvendigvis at foreldrene selv tar på seg alt tilsyn med barnet. Foreldre med god økonomi vil kanskje velge andre løsninger for barnetilsyn enn barnehage, for eksempel privat barnepasser (dagmamma, au pair e.l.), mens andre kan ha hjemmeværende bestemødre som ønsker å ta seg av barnebarn, eller de utveksler barnepass og andre tjenester med naboer eller venner. Foreldre i en

liten jordbrukskommune på Sørlandet eller i en fiskeri- eller reindrifskommune i Nord-Norge kan ha andre begrunnelser for ikke å bruke barnehage enn for eksempel storbyforeldre med innvandrerbakgrunn eller småbyforeldre med tilgang på privat innleid barnetilsyn.

Vi tok følgelig som et utgangspunkt at årsakene til at noen familier ikke benytter barnehage, kan variere både med bosted, med levevei, og med kulturell bakgrunn. Vi har lagt vekt på at valget av informanter skulle gi en størst mulig bredde og gi et grunnlag for å undersøke slike forskjeller videre.

Oppdraget har konkret bestått i å gjennomføre en kvalitativ intervjuundersøkelse blant foreldre til 3–5-åringer som ikke går i barnehage. Bruk av kvalitative metoder har begrenset størrelsen på utvalget. Som nevnt i innledningen, kan vi derfor ikke si noe generelt om hva som kjennetegner familier med barn som ikke bruker barnehage. Spørsmål om informantens arbeidsforhold, utdanning, bosted og avstand til barnehagen, samt familie-situasjon (såkalte bakgrunnsvariabler), har vært en del av intervjuene. Hovedvekten i intervjuene eller samtalene har likevel vært på det som er de kvalitative metodenes fortrinn. Slike metoder gjør det mulig å få innsikt i samspillende faktorer og begrunnelser, og i foreldrenes avveininger av ulike hensyn som ligger til grunn for beslutningen om ikke å benytte barnehage.

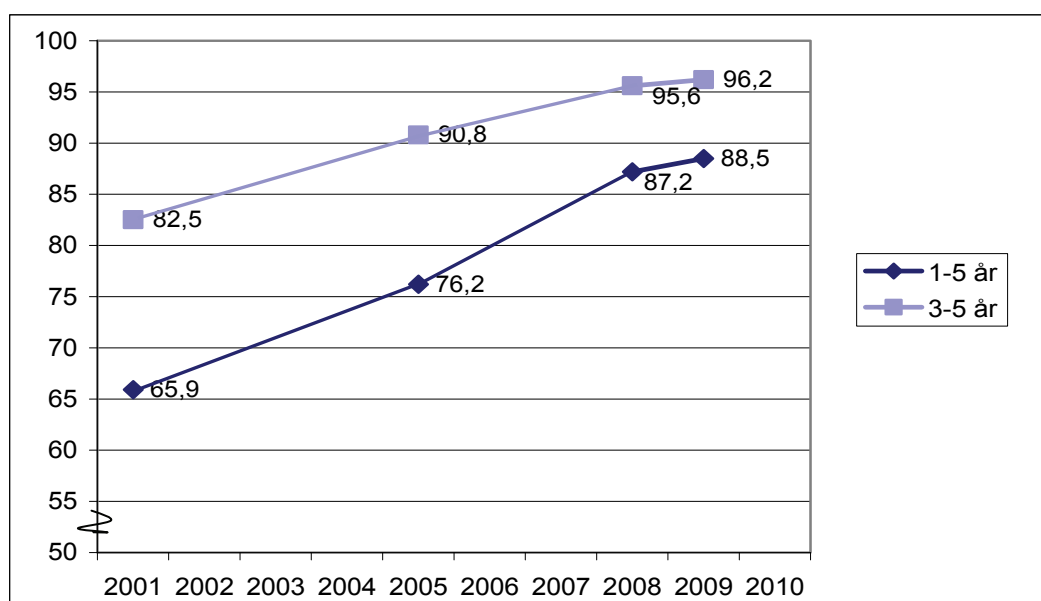
3 Gjennomføring av undersøkelsen

3.1 Rekrutteringsgrunnlaget: statistikk og avgrensninger

Før vi beskriver den kvalitative metoden vi har benyttet, vil vi referere til statistikk om barnehagedekning fra kommunene. Tall og statistikk gir verdifulle bakgrunnsopplysninger og innsikter i hvordan et felt ser ut, og ikke minst i hvilke endringer som skjer. De gir også viktig informasjon om størrelsen på rekrutteringsgrunnlaget vårt. I undersøkelsens første del tok vi derfor også for oss tilgjengelige statistiske data på dette området som en forberedelse til det videre arbeidet.

Dekningsgraden

Antall barn i barnehage i forhold til det totale antallet barn i den aktuelle aldersgruppen, dekningsgraden, har økt sterkt siden årtusenskiftet og øker stadig. I 2000 var dekningsgraden vel 62 prosent for barn i alderen 1–5 år. I 2008 var den tilsvarende dekningsgraden 87,2 prosent. For de største barna, 3–5-åringene, som denne undersøkelsen omfatter, var dekningsgraden så høy som 95,6 prosent i 2008, mens den i 2009 var oppe i 96,2 prosent (se figur 1). Disse

Figur 1. Dekningsgrad barnehage 1–5 år og 3–5 år i prosent, for utvalgte år 2002–2009 (Kilde: SSB 04.02.10 Barn i barnehager)

tallene er hentet fra barnehagenes årlige rapporteringer via kommunene til Statistisk sentralbyrås barnehagestatistikk og kommunedatabasen KOSTRA, og er tilgjengelige på nettsidene til Statistisk sentralbyrå (www.ssb.no/barnehager).

Barn i alderen 3–5 år som ikke går i barnehage, utgjør en stadig mindre gruppe både i absolutte og relative tall. De foreløpige tallene i barnehagestatistikken for 2009 viser en nedgang i andel barn i målgruppa for denne undersøkelsen fra 4,4 prosent i 2008 til 3,8 prosent i 2009. Bruk av barnehage øker med alderen, slik at bare 2,7 prosent av femåringene ikke har barnehageplass, se tabell 1. Løselig anslått vil omtrent halvparten av foreldrene som ikke har treåringen i barnehage, benytte barnehage når barnet er fem år.

Tabell 1 Barn med og uten barnehageplass etter alder, utgangen av 2009.

Alder	Folkemengde, barn	Antall barn i barnehage	Antall barn uten barnehageplass	Andel uten plass, prosent
3 år	60 806	57 487	3319	5,5
4 år	59 348	57 491	1857	3,1
5 år	59 669	58 045	1624	2,7
Sum 3–5 år	179823	173025	6798	3,8

I hele landet var det altså ved utgangen av 2009 godt under 7000 barn i aldersgruppen 3–5 år som ikke hadde barnehageplass. I 2010 er tallene etter alt å dømme enda lavere enn i 2009, samtidig som det kan virke som om KOSTRA-tallene for den enkelte kommune gir et noe lavt anslag over andelen barn som har en plass i barnehage. Vi kan ikke utrede mulige feilkilder i grunnlaget for KOSTRA-tallene, men noterer at for eksempel en Oslo-bydel som i følge KOSTRA bare hadde 89,4 prosent barnehagedekning for aldersgruppa 3–5 år i 2008, fra 2007/2008 tilbyr gratis kjernetid i barnehage for 4- og 5-åringer. Administrativt ansvarlig for barnehager i denne bydelen mente i møte med oss i januar 2010 at det syntes som om alle 4–5-åringer ble fanget opp av gratistilbudet. Et annet eksempel er en kommune i Vest-Agder som er registrert i KOSTRA med 91,5 prosent barnehagedekning for barn 3–5 år i 2008. I forhold til kommunens totale befolkning i denne aldersgruppa (SSB, befolkningsstatistikk) skulle dette innebære at 20 barn ikke var i barnehage. Ifølge de foreløpige KOSTRA-tallene for 2009 var dekningsgraden da oppe i 94,7 prosent, det vil si at 11 barn i

alderen 3–5 år ikke skulle være i barnehage i 2009. Helsesøster i kommunen gikk igjennom alle helsekortene for denne aldersgruppa for oss i mars 2010, og fant da bare tre barn som ikke var i barnehage. Flere slike eksempler tyder på at KOSTRA-tallene kan gi for høyt anslag over barn som ikke går i barnehage, i tillegg til at tallene blir foreldet nærmest med det samme, fordi utviklingen i retning av full barnehagedekning går så raskt. Allerede før selve intervjuingen tok til, kunne vi altså notere oss følgende:

Barn i alderen 3–5 år som ikke går i barnehage, kan være en enda mindre gruppe enn antatt, og den minker svært raskt.

Barnehage eller ikke barnehage, er det spørsmålet?

Vårt oppdrag har vært å finne årsaker til at foreldre *ikke* benytter barnehage for sine barn. Spørsmålet har vi operasjonalisert slik at barn som har en barnehageplass, ikke er tatt med i rekrutteringsgrunnlaget. Dermed er barn som har en heltids- eller deltids plass i barnehage allerede i utgangspunktet definert ut av denne undersøkelsen, i likhet med eventuelle barn som har en plass, men ikke benytter seg av den.

Vi har ikke intervjuet noen foreldre til barn som hadde deltids plass i barnehage på intervjutidspunktet, eller foreldre til barn som hadde barnehageplass, men ikke benyttet den fullt ut. Vi vil likevel påpeke at spørsmål om man benytter barnehage i stor eller i liten grad også henger nært sammen med vårt oppdrag. Mange av våre informanter har da også vært inne på dette som en naturlig forlengelse av våre spørsmål. For dem var det ikke nødvendigvis et spørsmål om noe enten-eller, men kanskje snarere om hvor fleksible kommunene kan være i å tilby deltids plasser som passer inn i familiens behov. I tillegg er det viktig å være klar over at vår rapport i all hovedsak bare kan gi et øyeblikksbilde av en situasjon som er i rask endring også for det enkelte barn og den enkelte familie, der tendensen i vårt materiale går i retning av økt barnehagebruk. Disse endringene henger sammen med større samfunnsmessige endringer, men de henger også sammen med individuell utvikling – etter som barnet vokser, ser de fleste foreldrene annerledes på hans eller hennes behov for barnehage – og med endringer i familiens situasjon og i lokalmiljøet.

Statistisk bakgrunnsinformasjon om familier

I SSB-rapporten «Barn i barnehage – foreldrebakgrunn og utvikling de seneste årene» analyseres samspillet mellom ulike bakgrunnsvariablers påvirkning på sannsynligheten for at barn går i barnehage (Sæther, 2010). Analysen er basert på tall fra 2004–2008 og konkluderer med at:

- barn av enslige forsørgere i noe større grad enn barn av par går i barnehage
- dess flere barn (0–15 år) i husholdningen, dess lavere sannsynlighet er det for at barnet går i barnehage
- høyere inntekt gir høyere barnehagedeltakelse, men effekten er ikke veldig sterk
- dess eldre barnet er, dess større sannsynlighet er det for at barnet går i barnehage
- dess høyere foreldrenes utdanning er, dess høyere sannsynlighet er det for at barnet går i barnehage
- barn av foreldre født i Norge har høyere sannsynlighet for å gå i barnehage sammenlignet med barn med foreldre født i EU, EØS, Canada, USA, Australia og Oseania, som igjen har større sannsynlighet for å gå i barnehage sammenlignet med øvrige land
- sett over hele tidsserien 2004 til 2008 har det vært en markant økning i andelen barn i barnehage

Dette bildet stemmer til dels godt overens med vårt utvalg av informanter, som vi skal beskrive nærmere i neste del. Tilsvarende Sæthers funn var bare én av informantene våre enslig forsørger, et flertall av familiene hadde mer enn to barn, utvalget representerer et bredt spekter av inntektsgrupper med hovedvekt på samlede familieinntekter under gjennomsnittet i befolkningen, og i hele 11 av de 30 familiene hadde enten en eller begge foreldre innvandret til Norge. Motsatt Sæthers funn var det ikke typisk for våre informanter at de hadde lav utdanning. Her var hele spekteret fra grunnskole til høyere utdanning representert, uten ekstreme ytterpunkter.

3.2 Rekruttering av informanter og kontakt med kommunene

Utgangspunktet for utvalg av informanter var tall fra KOSTRA, kommunenes rapportering til staten, som er tilgjengelige gjennom Statistisk sentralbyrå (SSB). Her foreligger tall ned på kommunenivå, for Oslo ned til bydelsnivå. Tallene viser både det totale antall barn i ulike aldersgrupper, og andelen barn i barnehager for samme aldersgrupper. Denne andelen er det vi kaller fordekningsprosenten. De nyeste tilgjengelige tallene da undersøkelsen ble satt i gang, var fra 2008. En gjennomgang av tallene fra 2008 viste at selv om dekningsprosenten var høy i hele landet, var det en tendens til lavere dekningsprosent i noen fylker. På bakgrunn av dette, sammen med et ønske om å spre datainnhentingene geografisk for å få tilgang til mest mulig varierte årsaksforklaringer, ble Finnmark, Vest-Agder, Østfold og Oslo valgt ut som fylker der vi ville rekruttere foreldre til intervjuer. Det var også noen få kommuner i andre fylker som pekte seg ut med svært lav dekningsgrad ifølge KOSTRA-tallene. Disse kommunene ble også tidlig inkludert i rekrutteringsgrunnlaget, men av ulike årsaker fikk vi likevel ikke rekruttert noen informanter i disse kommunene.

Prosjektet ble meldt inn til Norsk samfunnsfaglig datatjeneste, Personvernombudet for forskning, som den 25.1.2010 kom med sin tilråding til gjennomføring av prosjektet. Intervjuguide ble utarbeidet (se vedlegg I). Erfaringsmessig er det ofte meget tidkrevende å rekruttere informanter til intervju. Det ble derfor tidlig i prosjektet tatt kontakt med en bydel i Oslo for å begynne rekrutteringen av informanter der. Denne bydelen ble valgt ut på grunnlag av KOSTRA-tallene fra 2008-tallene, som viste at det i 2008 var ca. 200 barn i målgruppa her. Det viste seg likevel at det på rekrutteringstidspunktet var svært få 3–5-åringer uten barnehageplass i denne bydelen. Vi tok også kontakt med et språkstimuleringstiltak for barn med innvandrerbakgrunn i en annen bydel. Til sammen i de to Oslo-bydelene fikk vi rekruttert fire informanter til et gruppeintervju organisert i samarbeid med de ansatte ved tiltaket, og to informanter til individuelt intervju.

Rekrutteringen av informanter i andre deler av landet gikk parallelt med arbeidet i Oslo. Vi sendte ut et kort, elektronisk spørreskjema (se vedlegg II) til helsestasjonene i samtlige kommuner i de tre fylkene som ble valgt ut –

Østfold, Finnmark, og Vest-Agder. I tillegg sendte vi skjemaet til helsestasjonene i åtte andre kommuner som pekte seg spesielt ut med lav barnehagedekning for barn 3–5 år i KOSTRA-tallene. Spørreskjemaet ble sendt ut til i alt 61 kommuner den 2. februar, med svarfrist 1. mars. Det ble sendt ut tre purringer i løpet av perioden til kommuner som ikke hadde svart.

Erfaringsmessig er svarprosenten i elektroniske undersøkelser ofte bedre enn i tradisjonelle spørreundersøkelser som sendes ut gjennom vanlig postgang og må fylles ut manuelt, og svarene kommer også raskere inn i elektroniske undersøkelser. Svarprosenten på spørreskjemaet ble likevel relativt lav, 36 helsestasjoner eller ca. 62 prosent. Vi har ikke grunnlag for å uttale oss om eventuelle systematiske forskjeller på kommuner som svarte sammenlignet med kommuner som ikke svarte. En del helsestasjoner meldte direkte tilbake på e-post, uten å besvare selve spørreskjemaet, at de ikke hadde noen oversikt og at det ville være altfor arbeidskrevende å gå inn i de enkelte barnas journaler for å lage en slik oversikt på den korte tiden. Flere av disse takket likevel for at vi hadde gjort dem oppmerksomme på at de manglet slik oversikt, og opplyste at de framover vil registrere slik informasjon på en måte som gjør den lett å hente ut. Noen få helsestasjoner meldte at de ikke rutinemessig spør om barnehageplass ved fireårskontrollen, eller at det ikke gjennomføres slik kontroll i kommunen.

Vi tok i neste omgang kontakt med ca. 15 helsestasjoner som i spørreskjemaet hadde oppgitt relativt høye tall på barn som ikke var i barnehage, for å be dem om hjelp til å rekruttere informanter. Vi kontaktet også helsestasjoner som ikke hadde noen fullstendig oversikt, men som mente at det kunne være en del barn i denne kategorien. Gjennom det meste av mars måned var vi i stadig dialog med ansatte i disse kommunene, både ved helsestasjoner, åpne barnehager og oppvekst- og barnehagekontorer, via telefon og e-post for å finne fram til foreldre i den aktuelle gruppa som var interessert i å la seg intervju. I tillegg tok vi direkte kontakt med foreldre som hadde stått fram i ulike media i forbindelse med at de ikke ønsket å benytte seg av tilbud om barnehage, og fikk på denne måten rekruttert fire informanter bosatt i Hordaland og Buskerud. Intervjuene med disse er også inkludert i materialet som vi presenterer i denne rapporten. Vi gjennomførte de fleste intervjuene parallelt med rekrutteringen, i løpet av mars måned.

3.3 Informantene, bostedene, og intervjuene

Planen var å intervju 25–40 familier. Det viste seg raskt at det var svært vanskelig å finne fram til familier i målgruppa. Oppdragsgiver ble tidlig orientert om dette. Resultatet av det intensive rekrutteringsarbeidet ble intervjuer med 33 personer, som representerte 30 familier i alt. Ikke alle informantene siteres direkte i rapporten, men informasjon fra alle informantene er inkludert i materialet som utgjør grunnlaget for våre analyser. Alle familiene hadde barn i alderen 3–5 år som ikke gikk i barnehage på intervjutidspunktet. De fleste av dem vi har intervjuet, heretter kalt informantene, var kvinner. I flertallet av familiene var kvinnene helt eller delvis hjemmевærende, mens ektefelle eller samboer var i heltidsarbeid. To av informantene var eneforeldre.

Ansikt til ansikt gjennomførte vi 17 individuelle intervjuer hvorav ett med en far, ett med en bestemor og 15 med mødre, tre intervjuer der både mor og far deltok; og ett gruppeintervju der fire mødre deltok. Intervjuene ble gjennomført enten hjemme hos informantene, ute i byen, eller i barnepark, åpen barnehage eller ved det språkstimulerende tiltaket. Intervjuene som vi gjennomførte ansikt til ansikt fant sted i Finnmark (syv familier), Østfold (fem familier), Buskerud (to familier) og Oslo (syv familier).

Vi hadde opprinnelig planlagt å gjennomføre alle intervjuene ansikt til ansikt, fordi dette erfaringsmessig gir fyldigere og bedre informasjon. Fordi rekrutteringsgrunnlaget var mindre enn ventet og rekrutteringen dermed ble ekstra krevende, og fordi prosjektet hadde så stramme tidsrammer, rakk vi ikke å reise så mye som planlagt. Seks individuelle intervjuer ble derfor gjennomført pr telefon, med informanter som befant seg i Hordaland (en familie) og Vest-Agder (fem familier).

I tre av de 30 familiene var én forelder innvandrer. I åtte familier hadde begge foreldrene innvandret til Norge fra forskjellige land i Afrika, Asia eller Europa. Fire familier omtalte seg selv som samiske. For flere av familiene var språk et viktig tema, noe vi skal komme tilbake til i andre del av kapittel 4, under overskriften «Språk, identitet og kulturell læring.». Vi brukte tolk i ett intervju, og informasjonsbrevet ble oversatt til ett annet språk enn norsk.

Det var klare forskjeller mellom bostedene. Av hensyn til informantenes anonymitet kan vi ikke gå i detalj i beskrivelsen av kommunene og

lokalsamfunnene de bodde i, men kort kan vi skissere fire hovedmodeller, basert på fylke og våre informanternes situasjon:

- Finnmark: Store avstander, flerkulturell befolkning (norsk – samisk – russisk – finsk representert i vårt materiale), identitet og livsform knyttet til språk, sted, religion og næringsveier.
- Vest-Agder: Små og tette lokalsamfunn, homogen befolkning, jordbrukskommuner uten lokal tilgang til høyere utdanning, tradisjonelle kjønnsroller.
- Østfold: Små avstander, relativt små og tette lokalsamfunn, en høyere andel innvandrere.
- Oslo: Storbymiljø, heterogen befolkning (klasse, etnisitet, høy andel innflyttere og innvandrere).

Vi har lyktes i å rekruttere et variert utvalg familier både med tanke på geografisk spredning, utdanning og økonomi, språklig og kulturell bakgrunn, alder og så videre. Vi har snakket med foreldre uten høyere utdanning og med foreldre som var førskolelærere, lærere og sykepleiere, med gårdbrukere og deltakere på norskkurs for innvandrere, med reindriftssamer og med arbeidsledige. En liten andel av informantene hadde bedre inntekt enn gjennomsnittsbefolkningen, men de fleste hadde tilpasset sin livssituasjon til en lavere inntekt enn det som er vanlig. En relativt høy andel av informantene var godt voksne småbarnsforeldre. Noen av disse hadde flere større barn, mens andre hadde ventet med å få barn. Også dette farger foreldrenes valg og refleksjoner.

Av hensyn til informantenes anonymitet kan vi ikke i denne rapporten gi noen systematisert oversikt over variabler som utdanning, økonomi, antall barn, alder og så videre. Fordi utvalget er så lite og det er så få personer i rekrutteringsgrunnet, ville dette gjøre det mulig å gjenkjenne enkeltpersoner.

Dersom man legger til grunn en antakelse om lav utdanning, lav inntekt, og enten svakt sosialt nettverk eller dårlig språklig integrering, kan det nok se ut til at vi ikke har fått tak i den «typiske» ikke-barnehage-familien som kunnskapsministeren viste til (se avsnittet om bakgrunn i kapittel 2) i vår undersøkelse. Det kan på den ene side ha en sammenheng med at vi har

vært avhengige av å finne fram til mennesker som hadde lyst og evne til å formidle sine synspunkter og erfaringer til oss. Dermed kan noen foreldre ha blitt valgt bort av våre kontaktpersoner, eller de kan ha avslått henvendelsen fordi de ikke var interessert eller var usikre på om dette var noe de ville være med på. Det er på den annen side også mulig at den «typiske» ikke-barnehage-familien er mindre typisk enn det er vanlig å anta. En slik mulighet kan virke sannsynlig dersom en tar i betraktning alle de tiltak som er iverksatt overfor denne kategorien de siste årene, som gratis kjernetid i barnehage for fire- og femåringer i områder med høy andel innvandrere (BLD, 2008), og andre språkstimulerings- og integreringstiltak. Med de forbehold som er angitt, kan vårt materiale tyde på at:

Antakelser om at familier som ikke benytter barnehage for sine barn i alderen 3–5 år tilhører de mest ressursvake deler av befolkningen, kan være overdrevne.

Alle informantene fikk informasjon om undersøkelsen i form av et kort informasjonsbrev (se vedlegg III) og muntlig informasjon før intervjuet. Vi var i alt tre forskere som utførte intervjuene, og intervjuene ble gjennomført som uformelle samtaler med et klart fokus på problemstillingene, i tråd med den vedlagte intervjuguiden. Et kvalitativt intervju kjennetegnes ved et preg av dialog mellom intervjuer og informant. Intervjueren inviterer informanten gjennom en rekke teknikker til å sette ord på sine konkrete erfaringer og refleksjoner om et bestemt tema. Slike teknikker kan for eksempel være oppfølgings spørsmål av typen «har du noen eksempler på det?», «på hvilken måte da?», «kan du si litt mer om det?» eller det kan være utveksling av felles erfaringer som et metodisk grep. Hensikten med intervjuet er å få tilgang til informantens unike synspunkter og tanker, snarere enn å samle inn et sett med svar på forhåndsdefinerte spørsmål.

Begrunnelser og forklaringer er ikke det samme. Den amerikanske sosiologen Howard Becker skriver om hvordan man kan få et inntak til begge deler når han forklarer forskjellen i type svar på Hvorfor- og Hvordan-spørsmål (Becker, 1998). Hvorfor-spørsmål oppfattes lett som en bestilling av et konsist, logisk, legitimt svar og kanskje (hvis handlingen som skal begrunnes, er kontroversiell, som i vår undersøkelse) et forsvar. Hvorfor-spørsmål besvares dermed med en eller noen få utvalgte, legitimerende

hovedbegrunnelser. Hvordan-spørsmål oppfattes derimot som en invitasjon til å tenke høyt, til å fortelle en historie om hvordan det gikk til at ting er som de er, der informantene inkluderer alt de selv tenker kan ha påvirket deres avgjørelse(r) og valg. Dermed får man utfyllende forklaringer, der sammenhengen for avgjørelsene kommer fram.

I denne undersøkelsen har begge typene svar vært av interesse. Vi har spurt Hvordan, og fått lange og grundige forklaringer om årsakssammenhenger og om hvordan valg av barnehage eller ikke barnehage henger sammen med andre elementer i de voksnes og i barnas liv. Vi har også spurt Hvorfor, og har gjennom de kortere, mer entydige og legitimerende svarene på dette spørsmålet, indirekte fått informasjon om hvilke normative forventninger og krav samfunnet rundt stiller til foreldre med barn i denne alderen.

I tillegg til intervjuene med barnas familier snakket vi med helsesøstre, ansatte i åpne barnehager, barnepark og språktilbud til 5-åringer, samt ansatte ved oppvekst- og barnehagekontor i flere kommuner. Dermed fikk vi en bredere forståelse av de lokale forholdene, og de ansattes synspunkter på årsakene til at noen foreldre velger annerledes enn flertallet. Vi utarbeidet en intervjuguide også for disse samtalen (se vedlegg IV)\\3-nova-fil01\Felles\Brenna_utvalget\intervjuguideHelsesøstre.doc. De fleste av disse samtalen hadde et uformelt preg, selv om vi også her innhentet tillatelse til å bruke det som ble sagt i rapporten. Dette materialet er i liten grad framstilt direkte i rapporten. Vi har valgt å bruke dette materialet mer indirekte, for at foreldrenes egne valg og refleksjoner kan komme tydeligst mulig fram.

3.4 Framstillingen av materialet og informantenes holdninger til undersøkelsen

I presentasjonen av våre intervjudata vil vi la informantenes egne stemmer og utsagn komme fram så klart som mulig. Derfor har vi valgt å ta med mange sitater fra intervjuene. Disse bidrar også til å illustrere og levendegjøre de temaene og argumentene som vi analyserer og diskuterer. Av hensyn til personvernet er alt materialet anonymisert. Vi bruker fiktive navn, og oppgir ikke navn på kommunene (i Oslo bydelene) informantene bodde i. Vi har også tillatt oss å endre på enkelte faktaopplysninger om personene, der dette gjelder forhold som vi anser uvesentlige i forhold til rapportens tema. Dette

er en vanlig strategi i presentasjonen av kvalitative data, for å sikre en effektiv anonymisering.

Våre informanter var klar over at myndighetene ønsker full barnehagedekning. Mange var også svært fornøyd med at undersøkelsen ble gjennomført og at vi intervjuet foreldre i ulike deler av Norge, slik at de fikk denne anledningen til å komme til orde. Signaler fra lokale myndighetspersoner og politikere, og ikke minst kommentarer og holdninger foreldrene møter i sin hverdag, gjorde at mange allerede før vi kontaktet dem var i en forsvarsposisjon. De befant seg i opposisjon til en dominerende diskurs om barnehagen som det beste alternativet for barna. Noen følte seg også provosert over det presset de følte seg utsatt for. I våre intervjuer åpnet vi for å diskutere dette. Det viste seg at fleste informantene hadde gjort seg mange refleksjoner over undersøkelsens problemstilling før vi kom i kontakt med dem. Dette var ting de hadde tenkt nøye gjennom og allerede satt ord på. Dermed har vi fått mange klare og tydelige utsagn, i noen grad også spissformuleringer og en tydelighet som kan virke uvanlig i denne type undersøkelse. Denne tydeligheten, som vi formidler videre gjennom bruken av informantsitater, må forstås i den sammenhengen vi her har beskrevet.

4 Presentasjon av våre intervjudata

Familier med små barn utsettes for et sterkt press for å ha barna i barnehage. Dette presset tar mange ulike former – det uttrykkes politisk og økonomisk, kulturelt og ideologisk, og summen av disse formene har sterkt overbevisende kraft. Det er altså likevel fortsatt noen foreldre som velger annerledes rundt om i Norge. De benytter ikke barnehage for sine barn. Hva gjør foreldrene når de ikke benytter barnehage – hvordan ser barnas hverdager i disse familiene ut? Dette er et tema som er viktig for de menneskene dette gjelder og dermed også i et styringsperspektiv.

I det følgende vil vi begynne med hva det er for alternativer foreldrene velger for sine barn istedenfor barnehage. Til en stor del er dette opplysninger vi har fått som svar på våre spørsmål om «hvordan», snarere enn «hvorfor». Her viser vi hvordan familiene setter sammen ofte ganske intrikate puslespill av mange ulike biter, alt etter hva de har tilgang til og mener de har behov for. Disse puslespillene er langt fra statiske, men endrer seg med barnas og familienes behov og med endringer i tilgjengelighet.

Deretter går vi inn på foreldrenes avveininger og refleksjoner i forhold til det å dekke barnas og sine egne behov på andre måter enn det myndighetene legger opp til, altså *hvordan* de har kommet fram til sine avgjørelser. Avslutningsvis i dette kapitlet vil vi ta for oss de mer ideologisk pregede svarene på våre spørsmål om *hvorfor* de har valgt som de har gjort.

4.1 Alternativer til barnehage

Barnehager har mange oppgaver, som skal dekke mange ulike behov. I kapittel 2 oppsummerte vi disse oppgavene. Man kan analytisk skille ut fem sentrale typer av oppgaver som barnehagen skal løse:

1. sosial og kulturell læring
2. faglig skoleforberedelse
3. språkutvikling
4. omsorg
5. barnetilsyn

De tre første av disse kan forenklet oppsummeres som forberedelser til skolestart, den fjerde omfatter barns emosjonelle behov, og den femte er viktig for at foreldrene skal få frigjort tid til arbeid, utdanning, eller norsk-kurs. De alternativene til barnehage som våre informanter viser til, bidrar også til å løse disse oppgavene, men på ulike måter og i ulik grad. Det alle foreldrene vi intervjuet har til felles, er at de kombinerer flere alternativer for å skreddersy hverdagen for akkurat sine barn og sine familier. Det er typisk at de setter sammen private og offentlige ressurser (for eksempel både besteforeldre og åpen barnehage), og at de sammensatte modellene endres over tid. Siljes situasjon kan illustrere dette. Hun og familien var bosatt på en gård i Vest-Agder. De tre barna var et halvt, to og fire år gamle. Silje hadde nå fødselspermisjon, og arbeidet ellers deltid i helse- og omsorgssektoren. Kontantstøtten for hvert barn når det var 1–3 år inngikk også i familiens økonomi – på intervjutidspunktet gjaldt dette bare det mellomste barnet. Mannen til Silje arbeidet full tid, og begge jobber var akkurat fleksible nok til at han var hjemme når Silje jobbet. Silje fortalte:

Silje: Vi bor rett ved den barnehagen som jeg tenker å bruke. Vi har lyst å ha inn 4-åringen fra høsten to dager i uka [da blir den minste og 2-åringen hjemme med meg]... Ellers så går vi i menighetens åpne barnehage mandag og en annen åpen barnehage [drevet av en frivillig organisasjon] som er på onsdager. ... Man må jo være aktiv selv, jeg oppsøker venner med deltidsplass i barnehage når de har ungene hjemme og sånn. Eldstejenta har en venninne som er to dager i barnehage, og når venninna er hjemme så er hun mye hos dem. Vi driver med dyr og har en stor uteplass, så vi er mye ute sammen der. Ungene koser seg med dyra og liker å hjelpe til.

Slike og andre sammensatte modeller i stadig endring og tilpasning var vanlige blant alle familiene vi intervjuet. Ulike offentlige stønadsordninger, i kombinasjon med fars og eventuelt mors lønnsinntekter, gjorde det mulig for mor å være hjemme med barnet eller barna. Hverdagen ble organisert ut fra de mulighetene som fantes lokalt. Barnehagen fyller en stor del av tiden til flertallet av barn i Norge og utfører oppgaver som langt på vei dekker barnas sosiale og pedagogiske behov og foreldrenes behov for tilsyn med barna. Barna i de fleste av familiene vi møtte hadde tilgang til et bredere spekter av alternativer, som hver fylte en liten del av tiden og dekket ulike sider ved

barnas og foreldrenes behov. Foreldrene var opptatt av barnas hverdager som helhet, og ikke først og fremst av den avgrensede tiden mellom kl. 8 og 16.30. Alternativene de snakket om, fylte derfor ikke nødvendigvis opp det vi kan kalle «barnehagetiden», men kunne også gå ut over denne tiden, som altså ikke regulerte barnas dager på den måten den gjør i andre familier.

Vi skal i det følgende gå nærmere inn på de enkelte alternativene, i forhold til de oppgaver som foreldrene mener de løser. Dette er i all hovedsak de samme typene oppgaver som barnehagen skal løse (se «Barnehagens oppgaver og innhold» i første kapittel i denne rapporten), samtidig som det er variasjon mht. vektlegging og tolkning av innholdet i oppgavene, noe som kan ses i sammenheng med hva som er viktig for familiene.

Tilstedeværende foreldre, besteforeldre, søsken, annen familie, nettverk

I alle familiene som er inkludert i vår undersøkelse var barna mest sammen med sine foreldre. Det var mødre som oppga at de var hjemmeværende på heltid, deltidsarbeidende mødre, mødre som gikk på norskkurs og hadde barnetilsyn i forbindelse med kurset, det var arbeidsledige og skift-, heltids- eller deltidsarbeidende fedre, fedre som gikk på norskkurs, og ikke minst traff vi også familier som hadde sin levevei innenfor primærnæringene. Mot slutten av dette kapitlet kommer vi tilbake til foreldrenes ofte eksplisitt verdibaserte syn på sitt eget samvær med barna. Her skal vi rette blikket mot andre nære relasjoner som ble tatt i bruk som et alternativ til barnehage.

Petter bodde på et lite tettsted i Finnmark sammen med sin samboer og deres felles datter, som var nesten fem år gammel. Begge jobbet i kommunen. Datteren var hjemme med sin farmor, både av hensyn til barnet, farmor, og økonomien. Her hadde hele storfamilien hatt rådslagning om farmors situasjon, og i fellesskap funnet ut at dette var den beste løsningen for alle parter.

Petter: Jeg vet jo at barnehage er best.

Intervjuer: Nå er det din vurdering jeg er ute etter – hva DU tenker!

Petter: Jeg har tenkt at min skulle ikke gå i barnehage. Men vi har også hatt litt øre for at andre har gått i barnehage, så vi har vurdert litt fram og tilbake. Vi har kommet til at vi vil gi henne den friheten... Det har

gått kjempebra. Mor er jo litt av en pedagog. Har jo jobbet i barnehage (som assistent) i 25 år... Og jeg var ikke spent på hvordan det ville gå. Jeg visste jo hvordan mor var. Vår barndom var helt fantastisk. Mor var jo med oss overalt, og støttet oss i alt vi gjorde.

Her framhever Petter sin mors pedagogiske evner og erfaringer, og sine egne gode minner fra barndommen med moren. I dette eksemplet er det altså de pedagogiske og emosjonelle, heller enn de sosiale behovene til barnet som settes i høysetet. Samtidig vil han gi sin datter frihet fra å gå i barnehage, et interessant poeng som også flere av de andre foreldrene tok opp, og som vi derfor skal komme tilbake til under overskriften «En fredet plett i en travel verden» i andre del av dette kapitlet.

Taisha, som bodde i Oslo, var mer opptatt av de sosiale aspektene. Hun og mannen hadde fem barn. Taisha var selv utdannet barnepleier. Mannen jobbet full tid, og Taisha hadde fast heltidsjobb i barnehage. Hun var nå hjemme i fødselspermisjon med den minste, som var 11 måneder gammel, og med en gutt på 3 og en jente på 5 år. Hun skulle snart ut i jobb igjen:

Taisha: Jeg har tatt litt forlenget permisjon. Det har jeg gjort med alle barna. Foreldrene og søsknene mine stiller opp når jeg begynner å jobbe... Det går fint å jobbe heltid. Vi bor i samme hus som foreldrene mine og annen familie, så vi har innebygget barnepass og barna har alltid noen å leke med. Mamma har mulighet til det. Og hun vil. Så det går bra.

Her ser vi at Taisha er fornøyd med sin storfamilies innsats, som hun mener dekker foreldrenes behov for tilsyn med barna, og barnas sosiale behov. Vi intervjuet Taisha i gruppe sammen med Adala, Sofia og Yusriyya. Alle fire var elever på norskkurs for kvinner i tilknytning til språkstimuleringstilbud for førskolebarn, og alle fire hadde barn som også deltok på dette tilbudet. Adala og Sofia var nærmeste naboer. Ingen av dem hadde noen nær familie i Norge, men de fortalte at barna deres var jevnaldrende og lekte mye sammen hjemme hos hverandre. Også for Adala og Sofia var barnas sosiale behov, behovet for å leke med andre barn, noe de la mye vekt på. Yusriyya fortalte at hennes datter hadde gått i barnehage mens hun selv gikk på norskkurs, men at hun mistet plassen etter det. Hun beklaget dette, fordi det ikke var så mange lekekamerater i nabolaget, slik at barna ble gående mye sammen med

henne alene. Samtidig la hun vekt på at hun som mor var den beste til å gi barna god omsorg og dekke barnas emosjonelle behov. Yusriyya hadde også arbeidet som morsmålstrener i en barnehage og framhevet viktigheten av å lære barna morsmålet godt.

Fra østkanten i Oslo skal vi nå til en liten sørlandsbygd. Her bodde Mariann sammen med mann og fire barn, og hun var hjemme med de to yngste på ett og fem år. Mannen jobbet full tid, mens Mariann, som var utdannet helsearbeider, ikke var i lønnet arbeid. Hun beskrev hvordan søskenflokket tok vare på hverandre:

Mariann: Femåringen er jo så flink med ettåringen. Og de større ungene også... Jeg er sammen med de to minste om dagen, og så tar gjerne de store med de små ut hvis det klaffer og er fint vær og sånn.

Både det å lære seg å ta vare på mindre søsken, og det å lære seg å ta imot omsorg av eldre søsken, er en form for sosial læring som flere snakket om. Noe av det samme fortalte Berit, som vi traff på en liten plass på Finnmarksvidda sammen med mannen Nils og deres fire barn:

Intervjuer: Hva gjør dere når dere trenger barnevakt?

Berit: Det er ikke så ofte. Da vi bare hadde en eller to unger var det ikke så morsomt å etterlate dem, selv om det var hos nære slektninger, [så det skjedde sjelden]. Nå er de flere... Det er lettere for de to yngste, hvis vi skal ha barnevakt har de sine eldre søsken.

Berit og Nils likte ikke tanken på å overlate barna sine til andre, men innenfor søskenflokket var dette uproblematisk for dem. Denne følelsen av at foreldre og søsken er de eneste som virkelig kan gi barn god omsorg, delte de med Edit, som bodde i Oslo. Hun var enslig, og hadde tre barn. Den minste, som var tre år, var hjemme med Edit. Edit fortalte:

Edit: Hun har jo en pappa, hun er hos han annenhver helg, så det er sånn vanlig samvær. Og så er det jo storesøster, hun også passer henne iblant. Men jeg bruker ikke så mye barnevakt.

For Edit var det viktigste å gi datteren en trygghet og omsorg som hun mente at andre ikke kunne gi på samme måte. Å overlate datteren til andre enn de aller nærmeste var dermed lite aktuelt. Edit la altså mest vekt på den emosjonelle siden ved barnets behov.

Mange av de andre informantene våre fortalte også varmt om besteforeldre, eldre søsken, søskenbarn og andre mennesker som spilte viktige roller i barnas liv. Foreldrene legger vekt på ulike aspekter, men kontakt med familien står sentralt. I hovedsak kommer det fram at det er tre typer behov som dekkes av disse menneskene: det er barnas behov for lek og sosial læring, det er barnas behov for omsorg og emosjonell støtte, og det er foreldrenes behov for barnetilsyn i trygge rammer.

Dagmammaer, au pair og annen betalt barnepass

De fleste foreldre vil av og til trenge en eller annen form for betalt hjelp til tilsyn med barna. Tidligere har dagmamma vært et utbredt alternativ til barnehagens tilsynsfunksjon. Ingen av våre informanter hadde benyttet dagmamma, men to av dem hadde selv vært dagmammaer tidligere og brukt det som en mulighet til å tjene penger og samtidig være sammen med sine egne barn. En av de kommuneansatte vi intervjuet fortalte at det tidligere hadde vært ganske mange dagmammaer i kommunen, men at hun nå ikke visste om en eneste en.

Vibeke i Oslo hadde to barn, ett på to år og ett på nesten fire. Hun hadde helsefaglig utdanning, og hadde vært i heltidsjobb fram til den eldste ble født. Da han var 10 måneder, hadde hun gått ut i jobb igjen mens mormor passet babyen, men etter kort tid hadde Vibeke bestemt seg for å slutte å jobbe og være hjemme mens han var liten. Hun hadde ikke vært i jobb siden da. Mannen hennes arbeidet full tid. Vibeke fortalte at hun og andre hun kjente brukte noen av de ansatte i barneparken som dagmamma en gang i blant, når de hadde behov for barnepass. Disse dagmammaene hadde registrert seg som enkeltpersonforetak og brukte denne inntekten som et supplement til sin deltidsjobb i barneparken:

Vibeke: Jeg bruker dem også. Her om dagen var eldstegutten min med dagmamma hjem, så hentet jeg han der kl. 17. Og jeg bruker dem når jeg skal på kurs om kvelden. Vi betaler 75 kr. timen. Og barna er jo kjent med dem. De er fantastiske. De sier: Jeg FÅR energi av å jobbe med barn.

En slik dagmamma er ikke en upersonlig betalt tjeneste, men inngår uformelt som en utvidet del av barneparkens tilbud. Behovet som dekkes er

hovedsakelig foreldrenes behov for barnetilsyn, men som det framgår, ser Vibeke det også som viktig at barnet hennes trives og har glede av å være sammen med denne dagmammaen, slik at det også tas hensyn til barnets følelsesmessige og sosiale behov.

En av mødrene vi intervjuet i Finnmark, Mari, hadde næring i tilknytning til boligen og hadde til tider svært mye å gjøre. Familien hadde to boliger, som de flyttet mellom etter årstidene. Et av de eldste barna hadde for øvrig gått i barnehage ved kysten, der den ene boligen lå, men fant seg ikke til rette der. Mari mente at denne barnehagen var nok bra, men at det likevel ble vanskelig for datteren fordi hun ikke var der hele tiden. Mari hadde tidligere prøvd å dekke behovet sitt for barnetilsyn med å ha en au pair:

Mari: Vi hadde en au pair fra Filippinene i to år da minstegutten var liten, for at jeg skulle klare å jobbe. Han var ett år og søstera var tre år da hun kom. Hun var hos oss i to år... Hun bodde jo her hos oss. Når det var stille perioder [i arbeidet], var jeg med dem [barna]. Deres kultur er jo annerledes. Hun var flink med barna, men det var også stressende å ha henne her.

For henne hadde ikke barnehage fungert godt for den ene av de større barna, og dermed hadde det å ansette en au pair blitt en annen måte å løse behovet for barnetilsyn på når hun senere hadde hatt det for travelt til å ta seg av barna. Det ble likevel med den ene au pairen. Yngstegutten på fem år var mest sammen med henne nå, og når hun hadde det for travelt var han med far og eldre søsken.

Vibeke i Oslo hadde på sin side god erfaring med en helt annen variant av barnepass:

Og så finnes det jo andre måter å få barna passet på. Vi trener mye på [treningssenter]. I helgen går hele familien. Der er det barnepass hvor de kan være opp til 2 timer. Helt topp å være der! Barna stortrives.

Ellers var det bare i liten grad at slike og andre former for betalt barnetilsyn gjorde seg gjeldende blant våre informanter. For noen ville det blitt for dyrt, men dette var ikke den viktigste grunnen. De fleste av dem vi snakket med, var både opptatt av å være sammen med sine egne barn så mye som mulig, og av at barna hadde sosiale og pedagogiske behov som en betalt barnepasser ikke nødvendigvis kunne forventes å ivareta.

Trossamfunn

Flere av informantene våre benytter tilbud som menigheter hadde i nærmiljøet. Dette dreide seg i hovedsak om varianter av åpen barnehage, der foreldrene var sammen med barna. Tanja, som hadde finsk bakgrunn, fortalte om et mer helhetlig kirkelig familietilbud i Finland, rett over grensen fra hennes bosted:

Tanja: Hver uke går vi på bibelskole, det er en slags musikklekeskole. Her kan foreldrene være med, eller de kan gå. Ettersom det passer. Den ligger i Finland. Det er kirken som driver den. Det foregår i selve kirkehuset. ... Barna leker sammen. Som regel er jeg der og snakker med de andre mødre... Kirken har også familieleir en helg. Da får en mat og overnatting, og det er veldig billig. ... Og så er det forelesninger for foreldrene... Tenker at vi kanskje skal dra dit... Det er et fint tiltak. ... En fin støtte til familielivet.

Slik Tanja beskriver disse tilbudene, dekker de flere behov: barna leker sammen, mødre snakker sammen, og de har familieleir for hele familien, med forelesninger for foreldrene. Her støttes hele familien på et sosialt og et åndelig plan, uten at det koster mange penger å være med. Ingen av de andre informantene fortalte om tilsvarende familieomfattende tiltak i sine trossamfunn, men det er ikke dermed sagt at de ikke fantes.

Barneparker

Barneparker kan i et historisk perspektiv ses som en av flere forløpere til dagens barnehager (Tømmerbakke & Miljeteig-Olssen, 1987), men det finnes fortsatt barneparker rundt om i landet. Barneparker er ikke regulert av barnehageloven. De er et korttidstilbud, oftest fire timer daglig, fem dager i uka. Barneparker er i hovedsak utendørs leketilbud under oppsyn av voksne. Det stilles ingen formelle krav til de ansattes bakgrunn. Mange barneparker er kommunalt eid og drevet, andre er tilbud i regi av frivillige organisasjoner, mens andre igjen eies av foreldrene. Barnepark var et svært viktig deltids-tilbud for noen av dem vi intervjuet. Disse informantene forklarte mer enn gjerne hvorfor de hadde gjort dette valget. Margrete var bosatt på Østlandet. Hun hadde en datter på tre år, og hadde vært hjemme siden hun ble født. Margrete hadde vært syk og hadde mottatt rehabiliteringsstønad etter fødselspermisjonen. Hun hadde høyere utdanning, men var nå i ulønnet

permisjon fra sin heltidsjobb, mens mannen arbeidet full tid. Da datteren var to år, begynte hun i barneparken. Margrete forteller hvordan det gikk til:

Margrete: Da begynte det å bli ganske slitsomt å ha henne hjemme, og jeg ville at hun skulle få lekekamerater og bli litt aktivisert ut over det jeg kunne få til. Det var bedre her [i barneparken] for ei sånn lita ei. Jeg snakket med en venninne da, som hadde prøvd barnehage for sin unge og det var bare skummelt, stort og bråkete. Så hun tok ut ungen og begynte her istedenfor. Det var sånn jeg hørte om det. Det F. trengte da det var jo bare å herje ute. Ungene er snille med hverandre her. Og så beholdt man jo kontantstøtten her også. I barnehager er det mindre kontakt. De er for mange, det er for stort. Her er vi så fornøyd, tantene er så flinke, de ser alt som skjer og vet hvordan alle ungene har det. Hver dag er det full rapport med hva hun har spist, om hun har bæsja, hva hun har gjort, hvordan hun har hatt det... [Barnehage] – for de minste er det bare oppbevaring!

Margrete mente at barneparken dekket både sosiale og fysiske behov som hun selv ikke kunne gi datteren, samtidig som barnehagen beskrives som et utrygt, skremmende og uegnet miljø for så små barn. Barneparken blir en slags mellomting, der barnet får det beste fra to verdener: mye tid med mor, og et lite og trygt lekemiljø der barna leker helt fritt, samtidig som de ansatte har full oversikt og følger med på hvert barn hele tiden. Når man da i tillegg beholder kontantstøtten, bli valget ifølge Margrete ikke vanskelig. Hun hadde mer på hjertet:

Margrete: Her er det veldig fleksibelt, du kan hente og bringe når du vil, og det er så få barn at jeg kjenner alle sammen. Når hun snakker om noen, så vet jeg med en gang hvem det er. Vi foreldrene eier jo parken. Vi kan påvirke hvordan ting er her, og det er vårt sted på en måte. Foreldrene blir kjent med hverandre også.

I Margretes framstilling er det flere elementer som framstår som positive. Fleksibilitet, trygghet, snille barn, fri lek, og foreldrekontroll er sentrale stikkord som kan sammenfatte hennes framstilling av barneparken. Dette setter hun opp i kontrast til hvordan hun mener barnehager fungerer for de minste barna. Disse stikkordene oppsummerer tema som er gjengangere i de fleste intervjuene, og som vi vil følge utover i rapporten.

Også Inger var svært fornøyd med sitt valg av barnepark for datteren på fire år. Inger bodde også på Østlandet, og hadde arbeidet som lærer til datteren ble født. Mannen arbeidet full tid i kommunen.

Inger: Vi er altså her fordi en barnepark er på barnas egne premisser – dette er bare fire timer, og hun har glede av å være her. Det sier jeg, at jeg snakker ikke så gjerne om behov og sånne ord, barnet skal ha glede av det hun gjør og der hun er. Etter fire timer er hun sliten! Og det fins barn som er i barnehage åtte timer, med bare tre uker ferie, tenk på det!

Her er det to ting som trekkes fram, denne gangen i mer eksplisitt kontrast til barnehager. Barneparken er på barnas premisser, og dermed har Ingers datter glede av å være der. Inger liker ikke ord som behov, som lett kan forbindes med offisiell barnehagepolitikk. Inger foretrekker å snakke om datterens følelser, og de emosjonelle aspektene trer dermed tydelig fram. Skal vi likevel bruke ordet behov, kan vi altså si at Inger trekker fram sitt barns emosjonelle behov som det primære. Det sosiale aspektet ved barneparken blir først og fremst viktig i den grad det gir datteren en god følelse. Inger er også opptatt av det hun kaller barns premisser. Dette begrepet bruker hun til å vise hvordan den avgrensede åpningstiden i barneparken framstår i positiv kontrast til de lange «arbeidsdagene» for barnehagebarn. Implisitt fremmer Inger her en kritikk av et barnehagesystem som er opprettet for å dekke foreldrenes behov for tilsyn med barna mens de selv er på jobben. Her framstår barnehagen som en tilsynsordning på foreldrenes og arbeidslivets premisser, med en ferniss av å skulle dekke barns behov – altså i sterk kontrast til barnehagens formål i henhold til dagens lov og rammeplan, men i samsvar med viktige trekk i barnehagens historiske utvikling, der behovet for barnetilsyn kom først, mens innholdet i barnehagen kom etterpå. Dette er en kritikk som flere av foreldrene fremmet, og som vi skal komme tilbake til senere i dette kapitlet, under overskriften «Ideologisk opposisjon».

La oss høre hva Vibeke, som ble presentert på side 37, forteller om sin barnepark:

Vibeke: De som jobber der, de elsker jobben sin. De er spesielle, veldig engasjerte. Eldstegutten min har fått venner i barneparken. Han har flere der på sin alder. I fjor var han ikke så sosial. Da holdt han/de mer på med sitt. Nå har de mer glede av hverandre... Vanlig barnehage er

for mye pedagogikk, for tidlig. De blir styrt hele tida. Jeg mener de heller kan finne på litt selv. Og de har ikke vondt av å kjede seg heller. Det er alt for mye stimuli i en barnehage... Jeg er veldig opptatt av den frie leken, at de får utfolde seg selv. Så klart under overoppsyn av voksne. Jeg tror mine er veldig fornøyd med å gå i parken. De gleder seg, og de er veldig fornøyde når vi er på vei... Det virker som personalet ser hver enkelt. Det er to faste som jobber der [godt voksne damer], pluss to faste ekstravakter, som avløser de faste når de skal noe annet.

For Vibeke er barneparken primært et sosialt tilbud til sønnen. Også hun snakker om glede og følelser, og trekker dermed oppmerksomheten mot barnas emosjonelle behov som overordnet andre behov. Som i intervjuet med Margrete, ser vi at Vibeke tegner et bilde av ansatte som «ser hvert barn». Hva som ligger i et slikt uttrykk, er ikke selvfølgelig. Her knyttes dette bildet opp mot at de ansatte er stabile i jobben; de kjenner dermed hvert barn godt, og er i tillegg «godt voksne» og dermed ansvarsbevisste og erfarne «tanter» for barna – de yter altså god omsorg. Og i likhet med Margrete, er Vibeke opptatt av barns behov for frihet fra voksnes intervensjon i eller styring av leken. Vibeke går enda lengre og setter ord på motsetningen til den frie leken: barnehager styrer barna for mye, gir for mye stimuli, for mye pedagogikk, for mange ideer.

I disse tre mødrenes utsagn om barneparken tegnes i kontrast et bilde av barnehager som steder som er opprettet og fungerer på de voksnes premisser. Barnehagen ble dermed forvalter av en barndom som disse foreldrene så som foruroligende lik et stressfylt, moderne voksenliv, tettpakket med planer og oppgaver. Slike overveiende implisitte kontraster er også effektive som retoriske grep, og gjør det vanskelig for tilhøreren å være uenig.

Åpne barnehager

Åpne barnehager er et nyere, i hovedsak kommunalt, tilbud som retter seg spesielt mot familier med barn under skolealder som ikke benytter barnehageplass. Tilbudet er gratis. Åpne barnehager tilbyr ikke barnetilsyn: foreldre eller andre voksne må alltid være tilstede sammen med sine barn. Regjeringen opplyser i brosjyren «Ofte stilte spørsmål om barnehager» at:

Åpen barnehage er et barnehagetilbud der barna ikke blir tildelt en fast plass i barnehagen. Barna kommer til barnehagen sammen med en omsorgsperson til de tider og dager de selv ønsker. De fleste åpne barnehager har relativt kort åpningstid, som regel 15 til 20 timer per uke. Det foretas ikke trekk i kontantstøtten ved bruk av åpen barnehage. For å få statstilskudd, må en åpen barnehage godkjennes etter barnehageloven. Det innebærer at barnehagen må ledes av førskolelærer og tilfredsstillende kravene til lokaler, uteområder, innhold, bemanning mv. (Kunnskapsdepartementet, 2003)

De fleste av våre informanter benyttet seg av tilbud om kommunale åpne barnehager, der disse fantes. Andre brukte åpne barnehager i kirkelig eller frivillig regi. Alle var fornøyde med disse tilbudene, og trakk fram ulike aspekter som de la vekt på. Kari bodde i Hordaland sammen med sin mann og deres to barn, som var fire og seks år gamle. Hun hadde høyere utdanning og hadde sluttet i sin godt betalte jobb da hun fikk den eldste, mens mannen hadde en godt betalt stilling. Nå var hun hjemmeværende på full tid, som hun sa. For Kari var åpen barnehage viktig:

Kari [med begeistring i stemmen]: Det er åpen barnehage i bydel [i utkant av byen]. Den er åpen tre ganger i uka og vi pleier å være der da... Vi har valgt å holde ungene hjemme, men de har jo behov for lekekamerater. Nå, i motsetning til før, er det jo tomt i gatene. I den åpne barnehagen er det svært dyktige ledere, de setter i gang mange kreative ting, og barna har fått et nettverk med andre unger. Samtidig avlaster det mor. Jeg kan snakke med andre mødre mens barna leker. De viktigste lekekameratene barna har, er dem de møter her.

For både Kari og barna er den åpne barnehagen, som ligger et godt stykke fra familiens bolig, et tilbud som fyller sosiale behov. I tillegg framhever hun at personalet er dyktige pedagoger som setter barna i gang med kreative oppgaver.

Mariann, som ble presentert på side 37, bruker også åpen barnehage:

Mariann: Vi går jo uansett i åpen barnehage, så han får lekt det han trenger og er veldig sosial.

Hennes barn får altså dekket sine sosiale behov på en god og tilstrekkelig måte i den åpne barnehagen. Andre behov dekkes på andre måter.

Vi snakket med Fatima, som vi traff på en åpen barnehage i Østfold. Fatima var inne på flere positive sider ved dette tilbudet:

Fatima: Hadde det ikke vært for den åpne barnehagen ville jeg ha sendt min datter i barnehage – men det er ikke sikkert hun hadde fått plass der, forresten. Vi er i åpen barnehage nesten hver dag den er åpen og trives kjempegodt her, de ansatte er veldig dyktige. Det er veldig fleksibelt med åpen barnehage da, vi kan liksom komme når det passer for meg og det blir ikke så mye stress for min datter, så vi får god tid til å kose oss sammen på morgenen.

Fatima trekker fram de ansattes kompetanse, men for henne er det også viktig at den åpne barnehagen er fleksibel – en fleksibilitet vi kjenner igjen fra Margretes beskrivelse av hverdagen med barnepark på side 41. Dette er en fleksibilitet som kommer barna til gode, og som i flere av intervjuene handler om at barna får muligheten til å ha det rolig rundt seg, uten tanke på at klokka går, spesielt om morgenen. En slik fleksibilitet kan også knyttes til et begrep om å organisere hverdagen på barnas premisser, slik vi diskuterte det ovenfor.

Kommunale språkstimuleringsstilbud

Fem av våre informanter ble som nevnt rekruttert gjennom et språkstimuleringsstilbud for barn med innvandrerbakgrunn. Fire av disse mødrene, som vi intervjuet i gruppe, har vi presentert på side 36, der de fortalte om betydningen av familien og andre omsorgspersoner for barna. Dette tilbudet var organisert sammen med norskopplæring for kvinner, slik at behovet for barnetilsyn ble ivaretatt samtidig som barna fikk norskopplæring. I Stortingsmeldingen «Språk bygger broer: språkstimulering og språkopplæring for barn, unge og voksne» kan vi lese om slike tilbud:

Det er særlig store kommuner med høy andel minoritetsspråklige barn som på eget initiativ eller som del av nasjonale forsøk har etablert egne språkstimuleringsstilbud for barn uten barnehageplass. Oslo, Stavanger, Trondheim, Drammen, Kristiansand og Fredrikstad er eksempler på slike kommuner. (Stortingsmelding nr 24, 2007–2008, s. 19)

Kommuner og bydeler har implementert slike tiltak på ulike måter. Vi har vært i kontakt med flere bydeler med en relativt høy andel barn med

innvandrerbakgrunn, og de ansatte forteller om god oppslutning. De fem mødrene vi snakket med, bekreftet dette inntrykket av at slike tilbud blir godt mottatt. De framhevet også konkret hva det var de satte pris på ved dette tilbudet. Igjen ble barnehager brukt som implisitt eller eksplisitt kontrast for å vise hvor bra dette alternativet var. Følgende er et utdrag fra gruppeintervjuet med de fire mødrene, der tre av dem diskuterte med hverandre:

Taisha: Nå kan jeg bestemme selv hvordan jeg vil ha det. Jeg har full kontroll. Her ser jeg hva de lærer... Sønnen min kommer hjem og sier: i dag har jeg jobba. Jeg har lært å telle.

Adala: Og hvordan skal vi vite hvilken barnehage som er bra og hvilken som ikke er det? I den der barneparken vasker de seg ikke før de spiser. Og barna spiser jo sand. Her er det bra for barna og bra for oss.

Yusriyya: Men to dager i uka her er ikke nok for oss. Datteren min synes ikke det er nok. Hun ville gjerne hatt alle dager.

Adala: Du kan være her 3 dager. Du kan komme mandag også. Det gjør vi.

Taisha: Det ideelle hadde vært et tilbud som prosjektet her, men hver dag. Fra 10–14 ville vært ideelt. For noen er det språkopplæring som er det viktigste, for andre er det å sosialisere seg med andre barn. [De andre nikker].

I likhet med Margrete, er Taisha her opptatt av å ha kontroll over og kjennskap til sine barns omgivelser. Fordi lokalene for tilbudet til mødre og barn er felles, er det lett for mødrene å ha slik oversikt. Adala framhever hvordan hun ikke kan ha en tilsvarende oversikt over barnets liv i en barnehage. Dette gir trygghet for barna. Det gir også foreldrene en forvissning om at de ikke har valgt barnetilsyn uten tanke på barnas behov, altså det andre foreldre har kalt «bare oppbevaring» (sidene 41, 64 og 75). De framstår dermed som gode foreldre.

Der Margrete, Inger og Vibeke framhever sine barneparkers fortrinn som fleksibilitet, sosial omgang, glede, frihet og omtanke for det enkelte barn, er Adala mer opptatt av at hennes lokale barnepark utviser dårlig hygiene og manglende oppsyn med barna og at det er vanskelig å få innblikk

i hvordan barnehagen fungerer. Det er i kontrast til dette at hun konkluderer med at det språkstimulerende tilbudet er bra for barna. Det er trygt.

Yusriyya er opptatt av og svært fornøyd med det sosiale aspektet ved det språkstimulerende tilbudet, og etterlyser en utvidelse til flere dager i uka. Som direkte svar på dette får hun informasjon fra Adala om at det er mulig å komme tre dager i uka. Dette er informasjon som også er tilgjengelig skriftlig og gjennom de ansatte ved tilbudet, men den har likevel ikke nådd fram til Yusriyya. Her ser vi altså et eksempel på hvordan informasjon om slike tilbud mer effektivt kan formidles i nettverk.

Taisha legger sterkere vekt enn de andre tre på det pedagogiske aspektet ved tilbudet, og beskriver også videre i intervjuet hvordan hun følger med på hva barnet hennes lærer her. Det er også hun som konkluderer på vegne av dem alle fire med at det kombinerte mor–barn–språkprosjektet er ideelt, både med tanke på det sosiale og språkopplæringen. Disse deltakerne mener altså at tilbudet bør utvides, fordi det på en god måte treffer barnas pedagogiske, sosiale og omsorgsrelaterte behov.

Lekeplasser, bibliotek, svømmehall, organiserte fritidsaktiviteter...

Til sist i omtalen av alternativer til barnehage vil vi ta for oss det foreldrene sa om andre typer tilbud som de benyttet seg av. Mange av disse var også kommunalt drevet, mens organiserte fritidsaktiviteter stort sett var i regi av idrettslag og av private, kommersielle aktører. For de familiene som bodde sentralt til i byer, var lekeparker viktige møteplasser og sosiale arenaer først og fremst for barna, men til en viss grad også for foreldrene. Sofia var den fjerde av mødrene i gruppeintervjuet. Hun hadde østafrikansk bakgrunn, og hadde bodd i Norge i ti år, men var den av de fire som var svakest i norsk. Dette forklarte hun med at hun hadde gått på norskkurs da hun kom til Norge, men hadde i mellomtiden fått fire barn og hadde vært hjemme med barna hele tiden siden. Først kort tid før intervjuet hadde hun begynt på dette tilbudet for å lære norsk samtidig med sin fem år gamle datter og sønnen på tre år. Hun kjente til tilbudet om åpen barnehage, men hadde ikke vært der. Datteren hadde vært i barnehage i to uker, men Sofia hadde tatt henne ut igjen. Sofia og mannen hadde ingen familie i Norge. Som nevnt, pleide

hennes og Adalas barn å leke mye sammen hjemme hos hverandre, men ellers var alternativet å gå ut, i parken:

Sofia: Vi har masse venner fra [det opprinnelige hjemlandet]... Men de har ikke tid. De har familie og jobb selv. Men vi snakker mye i telefonen... Barna og jeg går til den store parken, med lekeplass der mange barn kommer. Der leker barna mine med andre barn.

Adala legger til:

Adala: Jeg går også i parken med gutten min, og han vil gjerne på biblioteket.

Det lokale biblioteket har en aktiv barneavdeling med film, fortellerstund og engasjerte bibliotekarer, slik at dette tilbudet både fungerer som sosial og pedagogisk ressurs for mange barn. Som det også understrekes i stortingsmeldingen «Bibliotek: Kunnskapsallmenning, møtestad og kulturarena i ei digital tid» (Stortingsmelding nr 23, 2008–2009), fungerer lokale bibliotek som gode møteplasser for mennesker med ulik bakgrunn samtidig som de tilbyr barn språk- og lesetrening, noe som bekrefter at dette lavterskeltilbudet er et viktig alternativ med tanke på både sosiale og pedagogiske behov hos barna.

Mange av foreldrene forteller at de har meldt barna på organiserte fritidsaktiviteter eller har andre faste gjøremål for barna. Dette erstatter ikke barnehagens tilsynsoppgave, men disse foreldrene så fritidsaktiviteter som ekstra viktige for å sikre at barna fikk dekket sine sosiale behov og behov for å lære og å utøve ulike typer sport og andre aktiviteter. Petters datter er, som vi så på side 35, sammen med sin farmor på dagtid, og til dels også med litt eldre søskenbarn, men hun har også egne aktiviteter på programmet:

Petter: Hun er jo med på fritidsaktiviteter. Hun er med på skigruppa. Det er det idrettslaget som arrangerer. Det er en gang i uka. Og dans – det er en gang i uka. Og så går vi på svømming med henne, prøver å få til en gang i uka der også.

Petter og hans ektefelle så det som viktig at datteren hadde sine egne aktiviteter, der hun både kunne møte andre barn og få venner, og kunne lære seg ferdigheter og dermed dekke både sosiale, pedagogiske og fysiske behov.

Et program for uka ble også framhevet av Tanja. Har man ikke noe fast å gjøre, er det lett å bli passiv, mente hun:

Tanja: Det er viktig å planlegge dagene. I morgen er det onsdag. Da drar vi til Finland. Og vi er ute hver dag. Går på ski, for eksempel. Hun har begynt med det alt, bare så hun får følelsen litt. En gang i uka gjør vi ingen ting. Og så svømmer vi på torsdag, og vi går på biblioteket, og noen ganger treffer vi slektninger.

«En gang i uka gjør vi ingen ting,» sier Tanja. Det er også en bevisst del av ukeplanen hennes. Den skal ikke være *for* full. Her ser vi igjen hvordan tanken om ro og fred, en frihet fra planlagte gjøremål og disiplin, inngår i puslespillet som foreldre legger for sine barn. Igjen er vi inne på tanken om barns premisser som grunnlaget for organiseringen av deres hverdager, og den beslektede forestillingen om det skadelige ved å overstimulere barn. Man må likevel finne en balanse, der det blir akkurat passe mye planer, aktiviteter og stimulering. Inger er også opptatt av denne balansen, som hun synes kan være litt vanskelig å få til:

Inger: Datteren min går på kulturskole, det er sånn musikkgruppe, og så går hun på dans. Det er viktig, for det du ikke får når du er hjemme, er andre barn å leke med. Det er jo derfor vi er her [i barneparken], og så har vi de to aktivitetene i tillegg. Det er nesten litt mye for henne av og til bare det, men det går fint.

Som vi har sett, finner foreldrene mange alternativ og ikke minst kombinasjoner av alternativ til barnehage for å få løst de oppgaver barnehagen ellers ville ha løst for dem. Foreldrene vi har snakket med, har funnet andre måter å løse oppgavene på, og de definerer til dels også oppgavene noe forskjellig og legger ulik vekt på dem.

Innholdet i barnas læring er et område der mange av informantene føler at barnehagen kommer til kort. Slik læring innebærer en overføring av kunnskap og verdier fra en generasjon til en annen. Jo mindre foreldrenes kunnskap og verdier samsvarer med de dominerende kunnskaper og verdier i majoritetssamfunnet, desto mer sannsynlig er det at foreldrene vil ønske å foreta denne grunnopplæringen selv. Dermed er det ikke overraskende at familier med innvandrerbakgrunn, familier med en samisk identitet, og andre familier med verdioppfatninger som ikke samsvarer med barnehagepolitikken

ideologiske grunnlag, vil ha en tendens til å lete etter alternativer til barnehage for sine barn.

I tillegg ser vi en tendens til at våre informanter legger sterkere vekt på barns emosjonelle behov enn det vi ser i barnehagens formåls- og innholdsparagrafer og i rammeplanen. Det kan se ut til at der barnehagens styringsdokumenter vektlegger omsorg som ett av flere likestilte elementer der for eksempel sosial og faglig læring er like viktig som omsorg, ser de fleste foreldrene omsorgsaspektet som det primære når de velger alternativer for barna.

Vi har også sett at alternativene til barnehage oppfattes å ha noen fortrinn som det ikke er like lett å plassere innenfor de fem typene oppgaver. Slike fortrinn kan oppsummeres med stikkord som fleksibilitet, ro, og frihet. Dette henger nært sammen med det vi kan kalle barns behov i en travel voksenverden, eller det Inger kalte *barnas egne premisser*. Det kan synes som om foreldrene savner dette aspektet når de vurderer barnehage opp mot alternativene. I den neste delen av denne rapporten skal vi gå nærmere inn på selve avveiningene.

4.2 Foreldrenes avveininger

Vi har sett hvordan foreldrene benytter ulike løsninger for å dekke barnas og familiens mange behov. I intervjuene ble dette en konkret innledning til å diskutere på et mer overordnet plan hva foreldrene så som viktig for sine barn og familier, og hvilke avveininger som lå til grunn for deres organisering av hverdagene rundt disse alternativene istedenfor den «pakkeløsningen» som barnehage representerer. Vi skal nå gå nærmere inn i disse avveiningene.

Foreldrene var opptatt av at det var store forskjeller mellom livet for barn i barnehage og livet for barn som ikke går i barnehage. Noen ga uttrykk for at de hadde gjort et viktig verdivalg på vegne av sine barn, mens andre framstilte det at barna ikke gikk i barnehage mer som et resultat av flere omstendigheter som spilte sammen. For de fleste var det begge deler, og for alle var det noe de hadde tenkt nøye gjennom og veid for og imot.

Anne bodde i en liten jordbruksbygd i Finnmark. Familien besto av henne, mannen Isak som vi også snakket med, og deres seks barn i alderen 5–18 år. Anne var utdannet førskolelærer, og hadde arbeidet som styrer i den lokale barnehagen før hun selv fikk barn, da hun ble hjemmeværende på

gården, med en liten deltidsjobb i en annen sektor. Annes utsagn nedenfor kan illustrere hvor tett sammenvevd ulike grunner til ikke å benytte barnehage kan være:

Anne: Når jeg valgte å være hjemme, så var det fordi jeg så verdien av å være hjemme... Veien er jo en del av grunnen. Det er langt dit... Og her vi bor er det mye mer miljø for å ha barna hjemme. De er tre [nabobarn] som skal begynne på samme skole nå til høsten... Vi har hatt et miljø her. Alle de fem barna har jevnaldrende her.... Også er det friheten – de kan stå opp når de vil. ...

Fire elementer veves sammen i dette utsagnet: verdien av å være hjemme, den lange reiseveien til nærmeste barnehage, det at barna hadde lekekamerater der de bodde, og friheten fra klokketyranniet. Verdigrunnlag, avstand, barnas sosiale behov, og barnas frihet som egenverdi, samspiller her. Ifølge denne delen av samtalen med Anne var det ingen grunn til å ha barna i barnehage, og mange grunner til å være hjemme med barna. Litt lenger ut i intervjuet kom det likevel fram noen motforestillinger, selv om hun var sikker i sin sak:

Anne. Det stiller også noen krav til oss som foreldre – som har valgt dette. Det [gårdsbruket] er jo en arbeidsplass. Det er viktig å gjøre ting i lag med dem, at han kan være med faren, og være med meg, og gå på besøk, være i lag med andre barn.

For Anne og flere av de andre informantene som hadde arbeid i tilknytning til hjemmet, var det lett å føle at barnas behov måtte vike for arbeidets krav. Her er det altså ikke først og fremst barnas premisser som legges til grunn for avgjørelsen i en kontrast til de voksnes og arbeidslivets premisser, slik mødrene til barn som gikk i barnepark var opptatt av (side 43). Samtalen med Anne og Isak fortsatte slik:

Anne: Overgangen til skolen er jo stor. Men de kjenner alle.

Isak: Som foreldre kan man få litt dårlig samvittighet når kunnskapsministeren sier at det beste er å gå i barnehage. Men når de kommer på skolen er de med på å tilføre noe positivt, og de henger ikke bak.

Skoleforberedelsen har både sosiale og faglige aspekter, og er en viktig del av barnehagens oppgave for de største barna. Dette var en oppgave alle våre informanter var opptatt av, ikke minst fordi de følte at deres innsats på dette

området var gjenstand for vurdering både fra skolen, politikere og lokalsamfunn. Vi skal derfor i den videre gjennomgangen av foreldrenes ulike typer avveininger først se nærmere på overgangen mellom skole og barnehage.

Forberedt på skolestart? Faglig og sosial læring.

Informantene våre var opptatt av å tilbakevise forestillinger om at deres barn ikke ville stille godt forberedt til skolestart, og ga dermed spørsmålet om mulige konsekvenser for barna stor oppmerksomhet. Dette gikk både på sosial, kulturell, språklig og faglig læring, og var typisk noe de hadde måttet forsvare sin avgjørelse i forhold til i møte for eksempel med andre foreldres eller offentlig ansattes argumenter. Gjennom styrken i deres forsvar framkalles indirekte et bilde av dette argumentet som storsamfunnets sterkeste kort i favør av barnehage. Fra Margretes perspektiv var dette kortet så sterkt at barnehage framsto som noe større barn burde få med seg:

Margrete: Jeg ville ikke bare ha vært hjemme hele tiden. Datteren min har nok godt av å gå i barnehage når hun blir 3 ½. Jeg tenker jo det at ellers kanskje hun liksom går glipp av noe. Planer og læring og sånn. De sier jo at det er bra, det er veldig sterkt det der, man blir litt fanget av det også. Det må vel være noe i det, liksom. Når de er større, da.

Her ser vi at budskapet om barnehagens pedagogiske oppgave har nådd fram, noe Margrete selv ser i sammenheng med den dominerende ideologien rundt barnehager. Inger (som presenteres på side 42) var på sin side ikke redd for at hennes datter skulle gå glipp av noe, eller at hun tok fra datteren noe som hun hadde rett til og som nesten alle andre barn har tilgang til. Hun var likevel også opptatt av å lage en myk overgang til skolen, men mente at barnehagen ikke kunne ha monopol på slike forberedelser:

Inger: Da jeg selv var liten, så hadde vi en førskole eller seksårsklubb, noen timer i uka der vi ble forberedt og kjent med hverandre og med skolen. Det var veldig fint. Nå er det bare i barnehagene at det er sånne seksårsgrupper. Vi som er hjemme med barn blir gjerne gjort til ressurssvake, innvandrerkvinner og analfabeter, jeg vil gjerne ha fram at det bildet er feil! Min unge, hun kan alt alfabetet, hun kan telle og enkel matematikk! Det er fordi jeg ikke vil ha det der stemplet sittende på meg!

Silje (introduisert på side 34) var også opptatt av det skolefaglige. Hun mente at man ikke skulle gjøre noe stort nummer ut av at barn som ikke går i barnehage, kan bli hengende etter i første klasse:

Silje: Og det med læring – jeg tror ikke skolen skal bli noe problem. De er jo glade i å tegne, hun eldste begynner å skrive litt alt nå, navnet sitt og til og fra og sånn – og han mellomste skal lære tall og akkurat sånn var hun også på den alderen, barn lærer jo, det kommer litt naturlig.

Andre foreldre var opptatt av at det ikke bare er boklig læring som inngår i skoleforberedelsene. Mari, som vi husker fra side 39, mente at det var rimelig å undre seg over hvordan barna ville klare overgangen til skolen:

Mari: Man lurer jo på hvordan barna vil klare seg, sosialt og faglig, når de ikke går i barnehage. Men det har jo gått bra med P. [datter nå i første klasse, gikk heller ikke i barnehage].

For Mari var det likevel liten grunn til bekymring. Erfaringen med de større barna gjorde at hun hadde et grunnlag for å ta dette med ro.

Kristin var førskolelærerutdannet og bodde i Finnmark med sin mann og deres seks barn. Hun ga uttrykk for en lignende type erfaringsbasert vurdering når hun ikke var urolig for overgangen til skole for minstemann på fem:

Kristin: De to guttene mine [begge nå ungdommer] var i barnehage en eller to ganger i uka. Det var for å leke med andre. På den tida var det få andre barn i nærheten. De var vel en 4–5–6 år. Men bare hvis de sjøl ville... Barn er forskjellige.

Intervjuer: Var du opptatt av at det å gå i barnehage ville lette overgangen til skole?

Kristin: Nei, det var jeg ikke. Det var for at de skulle leke med andre barn. ... Det som er viktig med barnehage er det at barna kan leke med andre barn. Det andre de kan lære, kan jeg ta meg av sjøl.

Kristin tok likevel høyde for at hennes barn ikke var like, og at erfaringer med ett barn ikke nødvendigvis kunne overføres til et annet. For henne hadde det også skjedd noen viktige forandringer i lokalmiljøet. Det bodde flere barn i nærheten nå, slik at den yngste fikk dekket sine sosiale behov uten å gå i barnehage, mens de større barna ikke hadde hatt den samme muligheten og derfor hadde gått i barnehage. Hun legger altså sterk vekt på

det sosiale, men ser ikke dette som en direkte forberedelse til skolestart. For henne handler skolen om en annen type læring, som hun selv som utdannet førskolelærer er kvalifisert til å gi barna.

For Vibeke var det særlig det sosiale aspektet ved barnehager som hun følte hun måtte kompensere for på andre måter. Derfor hadde hun da også begge barna i den lokale barneparken. Heller ikke hun knyttet det sosiale direkte opp mot overgangen til skole:

Vibeke: Hvis alle, nesten, er i barnehage, er det jo ingen hjemme. [Ingen å leke med.] Da jeg var liten, var det ikke sånn. Da var jo alle hjemme... Men det har ikke vært noe problem for oss. Vi har venner som har innrettet seg på samme måte som oss.

Silje uttalte seg ovenfor om den skolefaglige delen av forberedelsene, men også hun kom inn på viktigheten av den sosiale læringen før skolestart. Hun gikk dypere inn i problemstillingen gjennom å vurdere sine egne barns sosiale fungering både i forhold til hverandre og i forhold til andre:

Silje: De hadde sikkert stortrivdes i barnehage, det er ikke det. Men mine unger er ikke redde for andre folk, ikke sjenert eller noe sånt, da hadde jeg kanskje vurdert det hvis jeg synes de trengte å lære det sosiale. Jeg har jo en venninne som har barn som er veldig sjenert, men vi har ikke de problemene. I åpen barnehage for eksempel holder jeg meg helt i bakgrunnen, de styrer selv og jeg merker at de trenger ikke meg der – han mellomste henger litt på den største, det gjør han. Og når hun skal i barnehage [fra høsten] så blir han, toåringen størst, da får han prøvd det også, da blir han «sjefen». Men jeg ser jo det at når hun ikke er der, så kan han leke i ro med seg selv også, bygger lego og sånt, har ikke problemer med å finne på noe alene... Det er klart, når fireåringen kommer i barnehage blir det jo litt mer sånn, da får hun inn litt rutiner. Da blir det litt myk overgang for henne også, så det ikke blir for mye nytt på en gang. Men jeg mener jo det at skolen kan ikke regne med å få ferdig innpakka barn som kan alt – vi lærer dem vanlig folkeskikk og kle på seg og sånn, det får da faktisk være godt nok, lærerne har en jobb de også. Lærere jeg snakker med sier at de merker forskjell på barn som har vært i barnehage og ikke har vært i barnehage – at de er vant til å være i gruppe og liksom har det inne. Det er klart, det er jo mye opp til foreldrene, men for mine unger skal det nok gå greit.

Mariann hadde en lignende type vurdering av sine barns sosiale fungering og behov. Hennes vurdering var, som Kristins og Maris ovenfor, preget av at hun hadde erfaring med større barn, som allerede gikk på skolen uten å ha gått i barnehage først:

Mariann: Ungene våre greier seg fint, de er ikke noe annerledes, de er med på masse, og har mange venner. Her vi bor har de masse venner, og de større har jo venner fra skolen også, som bor litt lenger unna.

Petter (som vi først traff på side 35) kom også med sine tanker om datterens behov for å forberede seg til skolestart. Han og ektefellen hadde bare ett barn og hadde dermed ikke det samme erfaringsgrunnlaget. I hans og familiens avveininger inngikk den faglige forberedelsen i en annen og litt større sammenheng, der læring handlet om både lese- og skriveferdigheter, sosial kompetanse, og om språkkunnskaper:

Petter: Jeg har vært opptatt av at hun ikke skal være bak de andre, og vi har jo lært henne bokstaver og sånn. Og sosialt – hun er jo med på fritidsaktiviteter. ... Når hun er hos bestemor, kommer barn fra nabolaget innom. Hun har jo kusiner og fettere som er ett og to år eldre. De kan komme innom etter skoletid. ... Datteren er trespråklig. Det går helt fint. Jeg snakker samisk til henne. Mora snakker russisk. Men hun behersker jo norsk. Gjennom TV, for eksempel – i barne-TV er det mye å lære...

Forberedelser til skolestart har både faglige, sosiale og språklige aspekter, og vi har sett at ulike informanter vektlegger disse aspektene forskjellig. Det henger både sammen med hva de selv synes er viktig kunnskap, med hva som gjelder som viktig kunnskap i deres sosiale miljø, og med hvilke erfaringer de eventuelt har med større barn som har begynt på skolen. Felles for alle er at dette ikke er et tema de tar lett på. Petter kom også inn på at hans datter snakker både russisk, samisk og norsk og dermed skulle ha et solid språklig grunnlag for å begynne på skolen. I neste avsnitt skal vi nettopp se nærmere på temaet språklig læring.

Språk, identitet og kulturell læring

Myndighetene har i lang tid vært opptatt av at barn med en annen språk-
bakgrunn enn den norske, har ekstra stort behov for barnehageplass, mens

dekningsprosenten for barn med innvandrerbakgrunn er lavere enn gjennomsnittet i befolkningen (Østberg-utvalget, 2009). I vår undersøkelse har vi inkludert barn med norsk, samisk og innvandrerbakgrunn, og finner en del likhetstrekk mellom avveiningene til foreldre med innvandrerbakgrunn og foreldre med samisk bakgrunn. Disse likhetstrekkene henger sammen med forholdet til den norskspråklige majoriteten i landet. Det er dermed sannsynlig at slike likhetstrekk sier mer om majoriteten og om relasjonene mellom majoriteten og minoritetene enn om egenskaper ved de ulike minoritetene.

Vi fant at de av våre informanter som hadde minoritetsbakgrunn ønsket å gi barna sine et solid grunnlag før møtet med det norskspråklige, dominerende samfunnet. Dette grunnlaget mente de at de var best skikket til å gi barna selv. Dette gjaldt både samiske foreldre og foreldre med innvandrerbakgrunn, men det gjorde seg likevel utslag på ganske ulike måter i de to minoritetsgruppene. Nedenfor skal vi først presentere noen tanker fra samiske foreldre, og deretter lytte til hva foreldre med innvandrerbakgrunn har å si. Også foreldre med norsk bakgrunn var opptatt av å overføre sine kunnskaper og verdier til barna, og heller ikke de var alltid samstemt med det de så som barnehagens løsning av denne oppgaven. Dermed gjelder dette funnet ikke bare informanter med etnisk minoritetsbakgrunn, men også foreldre som i videre forstand i begrenset grad identifiserer seg med det verdigrunnlag som barnehagene målbærer. Dette videre minoritetsbegrepet kommer vi nærmere tilbake til, men vi skal her først rette oppmerksomheten mot foreldre med samisk bakgrunn og deretter la foreldre med innvandrerbakgrunn få ordet.

Foreldre med samisk bakgrunn var særlig opptatt av å gi videre den samiske identiteten, som for dem var nær knyttet både til samisk språk og levemåte. La oss høre hva Nils, som var gift med Berit (presentert på side 37) har å si om dette:

Nils: Eldste datteren vår forsto ikke norsk da hun begynte på skolen. Hun var litt sjenert. Men hun mistrivdes ikke. ... Reindriften har dårlige kår, derfor er det viktig at barna får støtte av røttene. De må være sterke psykisk. For de må tåle å høre mye negativt om næringa. Det er viktig å ikke være avhengig av noen. ... Jeg håper at barna skal få leve av reindriften. ... Men selv om de ikke går inn i reindriften, har vi i alle fall

ikke rykket dem opp med røttene. ... Det viktigste er tilhørigheten. Du har vel lest om den høye selvmordsraten blant ungdom på 80- og 90-tallet. Fornorskinga hadde tatt røttene deres. De var i en identitetskrise.

Nils lar det framgå at litt sjenanse blir en lav pris å betale når identiteten står på spill. Viktigere for ham er det å få fram hva datteren kunne ha mistet hvis de hadde valgt annerledes for henne. Johan, som ikke selv drev med reindrift, men jobbet i turistnæringen, var også opptatt av at hans barn måtte få lære seg å være samiske først og fremst:

Johan: Her jobber vi mye ute. Vi kjører elvebåt, de lærer seg om vann. Det er masse jegere her. Kulde og mørketid. ... De ser hva jeg gjør, hva som er riktig og hva som er galt. De får basiskunnskapene. Alternativet er å sitte på barnehagebenken. Det er bare teori... Barna får være med [oss her], de lærer seg kultur, språk.

Her ser vi noe som var gjennomgående i flere av intervjuene med samiske foreldre. Mye av kunnskapen de ville formidle til sine barn var ikke teori, men praktisk og kroppslig kunnskap. For flere av de samiske informantene var det viktig ikke bare at barna skulle lære seg godt samisk språk, men at de skulle lære seg et rikt og nyansert samisk språk knyttet til et særegent levevis – inkludert all den kroppsliggjorte kunnskapen som for dem utgjorde en grunnfast samisk identitet. Ellen var reineier og bodde på vidda om vinteren og ved kysten om sommeren med mann og fire barn på 6 måneder, 5 år, 11 år og 15 år:

Ellen: De fastboende har et annet [samisk] språk enn oss. ... Han [sønnen] blir ordfattig om han snakker det språket. ... Jeg skal høre på en person om han er reineier eller ikke når han prater. Og jeg vil at ungene skal være like sterke som meg selv i dette... Det slo meg ikke i det hele tatt at barnehage var en mulighet [for de eldste ungene]. Jeg ville ha dem med bestandig. Ville at de skulle få reindriften inn med morsmelka... Mine unger trenger jo ikke gå i barnehage for å lære å flå en rein! Eller hvordan det er å fære på fjellet og lage bål. De trenger ikke det. Det lærer de av oss... Jeg er veldig opptatt av når våren kommer, den følelsen, er opptatt av at dem også skal ha dette i seg: Vi MÅ vekk herfra da. Når jeg lukter sjøen... Jeg vet at jeg har klart å overføre dette til de eldste ungene... Furutrærne er lune om vinteren, men man dør hvis man må være ved furutrærne om sommeren... Dette får ikke barnehagebarn i blodet.

Her er både språk, morsmelk og blod bærere av en helt egen måte å være i verden på. Også Berit var inne på dette, og Nils supplerte henne:

Berit: Når dem er hjemme, ser dem hele tida hva som skjer. Jeg tenker mest på reindrifta. I barnehagen blir dem fornorska. Norsk lærer dem uansett. Til og med guttungen på 4 prater norsk. Det lærer de gjennom TV. På skolen foregår alt på samisk. Og hjemme snakker vi bare samisk. Men det er ikke bare gjennom jobbinga de lærer. Vi snakker jo om reindrifta hele tida, og når vi får gjester, snakker vi om reindrifta. Vi er opplært til å tenke på den måten, få inn lærdommen. Det er et innarbeida system. Og det er viktig å bli kjent med naboen, og få vite hvem som er hvem. Og få inn fagspråket på et tidlig stadium, det er viktig å få det inn tidlig så det blir automatisert. Det er viktige verdier. Reindrifta er veldig viktig kulturelt. De mister noe av plattformen, hvis det ikke blir innebygd skikkelig... Ta nå gjerdearbeid, merking og slakting. De blir vant til å *se*. De observerer hvordan alt gjøres. Også lar vi barna få feile. Du jobber med det du skal jobbe med, og du gjør det på din måte. Kanskje gjør du det på en feil måte, men det oppdager du selv. Opplæringsprosessen går ut på å feile.

Nils: Det er lite forklaring. Det er ingen som sitter og forklarer at det skal du gjøre på den og den måten. Etterpå kan vi forklare. Det er mye øvelse i å være hjemme...

Når kunnskap er noe som læres kroppslig gjennom kontinuerlig praksis i et «innarbeida system», som Berit sier, så blir barnehagen et brudd og en hindring. Dette gjelder selv om barnehagen er samisk, fordi barnehage ikke inngår som en integrert del av det samiske livet, men innebærer at barna tas fysisk ut av systemet de skal være en del av og settes inn i storsamfunnets system istedenfor.

To av våre informanter hadde en utpreget flerkulturell tilknytning til Finnmark. Den ene var Petter, som ovenfor har kommet til med sine synspunkter på overgangen til skolestart, og som også hadde bestemte meninger om hvilke språk han ville at den allerede trespråklige datteren skulle kunne:

Petter: Det er viktig for oss at hun lærer russisk bra. Nå begynner hun i første klasse til høsten, og da kan hun få ekstratimer i russisk.

Tanja var selv finskspråklig og snakket flytende norsk og litt samisk, mens mannen snakket norsk og samisk og datteren mest finsk. Tanja knyttet den språklige rikdommen til ulike måter å tenke på:

Tanja: Jeg kunne aldri tenke meg å bo en plass hvor man bare snakket ett språk... Samene har jo en egen tankegang, og nordmenn og finner har også spennende tanker. Måten å tenke på er forskjellig, og det er veldig spennende. Så det å flytte ville ikke være bra for meg, og det ville ikke være bra for barna... Mine barn skal ha sine røtter. De skal ha et tett og nært forhold til slektningene sine. Vi skal bo her, nær grensen til Finland... Jeg har lyst til at hun skal begynne i barnehage i Finland, 2 mil herfra... Det er en bitte liten barnehage. Og de får varm mat der. Også er det språket. De lærer jo norsk av de norske naboene. Og det blir veldig mye norsk hvis de også skal gå i norsk barnehage. I den finske barnehagen – noen av dem snakker bare samisk, og noen bare finsk. Det er bedre med samisk og finsk enn med samisk og norsk som i barnehagen her [på den norske siden av grensen].

Både de samiske og de mer flerkulturelle informantene fra Finnmark viser en refleksjon over språkets ulike betydninger som kan kaste nytt lys over debatten om innvandrerbarns behov for språklæring før skolestart.

Fra disse foreldrenes perspektiv kan det å være i en minoritetsposisjon innebære at man blir mer sårbar for å miste det man har felles med sine barn. Der de samiske informantene var redde for at barna skulle miste sin samiske identitet, og de flerkulturelle informantene fra Finnmark var opptatt av at barna skulle ha tilgang til flere samfunn og kulturer gjennom flerspråklighet, var foreldre med innvandrerbakgrunn urolige over at barna ikke ville kunne kommunisere med sine egne slektninger hvis morsmålet ble forsømt i tidlig alder. Vi traff kurdiske Souhayla i Østfold. Hun hadde fem barn i alderen ett til ti år. De største hadde gått litt i barnehage, men hun var nå hjemme med de to yngste. Hun la vekt på at både norsk og kurdisk var viktig:

Souhayla: Det viktigste for meg er at barna lærer norsk, og at de er godt forberedt når de begynner på skolen. Merker jeg at de ikke behersker norsk, vil jeg sende dem i barnehage. Men det er også viktig for meg at de lærer seg kurdisk godt. Det er en balansegang.

På språkprosjektet i storbyen ble det en interessant diskusjon om språk mot slutten av intervjuet:

Taisha: 7-åringen og 10-åringen vår bruker mye norsk seg imellom, og nå begynner de yngre å ta etter dem. Vi sliter litt med de yngste, der går det mye i norsk. Vi har lyst til å flytte til [det opprinnelige hjemlandet] et år for at de skal få inn [morsmålet] på en ordentlig måte. Når de har fått inn det grunnleggende språket, kan de lære norsk. Vi tillater ikke at de blander språkene. Barna trenger å få inn [morsmålet] på en ordentlig måte, slik at de kan snakke med besteforeldre, tanter og onkler og kusiner og fettere. Men så vil jo besteforeldrene gjerne lære norsk selv, og de snakker dårlig norsk med barna. Vi vil at barna skal lære seg å snakke ordentlig [morsmål], og at de i tillegg skal lære seg arabisk. Hvis de går et år på skole i [hjemlandet], vil de lære det. Hvis de hadde hatt tilgang til morsmålsundervisning på skolen her i Norge, slik jeg selv hadde, hadde vi ikke trengt å reise. ... Med den eldste datteren min tok det lang tid å få inn [morsmålet]. Når de har fått inn det grunnlaget, da kan de begynne å lære norsk.

Adala og Taisha (nikker, er samstemt): Vi vil ikke sende dem tidlig til barnehage. De trenger fire år med det grunnleggende egne språket.

Yusriyya: Det er den viktigste grunnen til ikke å sende barna i barnehagen tidlig: de må lære morsmålet først!

Sofa er ikke enig: Jeg synes de kan begynne i barnehage når de er tre år, bare de er friske.

Intervjuer: Men hvordan er det for barna å begynne i barnehage når de ikke kan norsk?

Adala, Yusriyya og Taisha (sterk enighet): De lærer så fort. Det er ikke noe problem!

Taisha (legger til): Så lenge de kan lekekodene, så går det greit. De trenger ikke å snakke for å leke, jeg ser det hele tiden ute blant ungene som ikke har samme språk. De leker likevel, de finner ut av det... Det er veldig bra her [på språkstimuleringsstilbudet]... Her jobber de mer bevisst med språket enn i barnehager, og det er mindre grupper.

Minoritetsposisjonen gjør det til en viktig oppgave å opprettholde barnas kunnskaper i morsmålet. Dette er en oppgave barnehage og skole i liten grad hjelper til med, slik at foreldrene må ta ansvaret selv. Vi ser at Taisha, Adala og Yusriyya begrunner sine synspunkter ut fra en antakelse om at morsmålet må på plass før majoritetsspråket skal inn. En slik antakelse er ikke

nødvendigvis feil. Spørsmålet om morsmålsundervisning kontra undervisning i majoritetsspråket med morsmålet som hjelpespråk, har vært heftig debattert i Norge som i andre land. Forskerne er ikke enige om noen entydig anbefaling på et så komplekst felt, og politikken har pendlet fra en vekt på egen morsmålsundervisning på 1980-tallet til dagens bruk av morsmålet som støttespråk i øvrig undervisning. Disse foreldrenes standpunkt støttes av mye forskning på tospråklige barn, samtidig som det svekkes av annen forskning.¹

Politikken på dette området har for øvrig svingt i takt med integreringspolitikken som helhet. På 1980- og tidlig 90-tall var den basert på et kollektivt likhetsbegrep, med rom for systematiske forskjeller mellom grupper og med likestilling mellom gruppene som mål. Siden midten av 1990-tallet har vi sett en integreringspolitikk basert på et individbasert likhetsbegrep, der målet om universelle likheter paradoksalt nok lett fører til etnosentrisk diskriminering (Lidén i Lien, Lidén, & Vike, 2001).

Med andre ord har vi å gjøre med et normativt og politisk vel så mye som med et pedagogisk spørsmål, der politikken avgjør om morsmålsopplæringen skal være et privat eller et offentlig ansvar, hvis den i det hele tatt skal utføres. Taisha, Adala og Yusriyya var klare i sin posisjon for viktigheten av morsmålsundervisning og hadde vært lenge nok i Norge til å innta en posisjon i debatten. Sofia var ikke enig med dem, men hun slapp ikke til med sine begrunnelser i gruppeintervjuet. Hun sa på et annet tidspunkt i intervjuet at hun kun snakket norsk til sine barn, noe som vi vurderer som lite sannsynlig som faktaopplysning på grunnlag av hennes svake norsk-kunnskaper, men som kan forstås som en symbolsk allianse med meg som mulig representant for norske myndigheter. Sofia kan altså ha vært mest opptatt av å vise at hun forsto hva som var forventet av henne som mor med innvandrerbakgrunn, og av slik å markere en politisk korrekthet, uten at vi noen gang vil få svar på om det var slik.

Vi snakket også med Liridona, som var elev ved det samme kombinerte mor-barn-språktilbudet, der mødre og barn fikk norskundervisning samtidig, men i ulike deler av lokalet. Liridona var gift og hadde tre barn, de to eldste

¹ En debatt i bladet *Forskning* (Glad, 1995; Hvenekilde, 1995) gir et godt innblikk i dette temaet, som det blir for omfattende å utdype her.

gikk på skolen. Liridona hadde bodd i Norge i litt over et år og var ikke like godt kjent med den norske debatten om morsmålsundervisning som de andre fire mødrene vi intervjuet her. Hun var også opptatt av barnehagens skoleforberedende oppgaver, og fortalte:

Liridona: Jeg tenker sånn at hvis vi er hjemme og ikke har jobb, så kan vi jo passe barna selv. Men det siste året må de få forberede seg på skolestart. For det første dette med språket, for det andre de må bli kjent med dem som de skal gå på skolen sammen med, og for det tredje lærer de jo litt – ja, matte og andre ting i barnehagen. Hvis det var helt gratis, ville jeg likevel ikke sendt henne i barnehage mer enn ett år før skolestart. Ikke her. Ikke i [land i sørøst-Europa] heller. Men i [det opprinnelige hjemlandet] ville jeg kanskje ha tenkt annerledes. Der har de samme språk i barnehagen [som vi snakker hjemme]. Barna [på 5, 7 og 9 år] snakker norsk. Men vi ber dem om å snakke [morsmålet] hjemme. Det hender de slår over i norsk, men vi prøver å få dem til å holde på [morsmålet] hjemme. Vi vil de skal kunne morsmålet sitt, og lærer dem å lese og skrive og deklamere dikt. Vi har en lærebok også som vi bruker. På skolen har de eldste en morsmålslærer, men han skal ikke undervise dem i [morsmålet]. Han skal bare bruke det for å lære dem norsk og andre fag... Jeg vil at de skal lære morsmålet sitt ordentlig først, så blir det lettere for dem å lære norsk og andre ting etterpå... For å opprettholde morsmålet må man reise til hjemlandet. Vi gjør det hver sommer. Det er veldig viktig for oss. Hittil har vi klart det hvert år. Vi skal prøve å få det til, men jeg vet jo ikke om vi kan greie det alltid. Det er viktig å dra dit. De får inn språket igjen, vi prioriterer også det at de skal kjenne familien... Vi har veldig mye familie der. Her har vi ikke noen.

I likhet med Taisha ser Liridona altså reiser til hjemlandet som et instrument for å løse den viktige oppgaven er det for henne å lære barna morsmålet godt. Hun oppgir to grunner til at dette er så viktig: den ene samsvarer med ideen om at morsmålet må være «på plass» i barnets hode for å lette begreps- og grammatikklæring på andre språk, som norsk. Den andre henger sammen med barnas røtter, der barna og familien mister hverandre hvis barna ikke kan snakke familiens språk. Her ser vi en viss likhet med samiske foreldres underliggende bekymring for å miste barna til majoritetssamfunnet. I den forstand er vi inne på spørsmålet om det er familien eller staten som «eier» barna. Dette dypt politisk-ideologiske spørsmålet var mange av informantene

våre levende opptatt av, også blant dem som ikke hadde etnisk minoritets- eller innvandrerbakgrunn, og vi skal derfor komme tilbake til dette mot slutten av rapporten.

En fredet plett i en travel verden

I de fleste intervjuene kom det fram et syn på de første årene av barndommen som en annen slags tid, uberørt av modernitetens travle og oppstykkede voksenhverdager. Dette kunne for noen være bare de første to–tre årene, mens det for andre av våre informanter kunne gjelde opp til skolealder og det uunngåelige møtet med verden utenfor familien. Det å ha barn var for noen av informantene en mulighet til å ta del i denne paradisiske, men flyktige tilstanden før den ble innhentet og overtatt av voksenhverdagene. Både disse og de fleste av de andre foreldrene ga uttrykk for at det hadde en egenverdi for dem å glede seg over barna sine, og at dette var en glede som tilkom dem som foreldre. Det gjaldt særlig de foreldrene som hadde fått barn sent i livet, eller som hadde fått en attpåklatt etter en lengre periode uten småbarn i huset. Silje var en av dem som sa det klarest:

Silje: Det vil jeg ha sagt, at jeg bare storkoser meg med ungene – jeg synes det er bare moro, ikke strevsomt i det hele tatt. Vi fikk unger i voksen alder, hadde ventet tjue år og var veldig klare for barn... Jeg har selv jobbet i barnehage, og jeg har ikke noe imot det, men jeg bare nyter å ha dem hjemme... Jeg har ro på meg nå, barndommen går jo så fort, jeg vil ha mye ut av tiden de er små – skal ikke sitte igjen senere og tenke at den tiden skulle jeg hatt med ungene. *Nå* er det den tiden.

Edit (side 37) satte også stor pris på det som hun framstilte både som et privilegium og som en rettighet:

Edit: Jeg har satt henne til verden, og da vil jeg gjerne ta ansvaret for henne selv. Hun er jo den siste ungen min, barndommen går så fort, og denne tiden er så verdifull for meg.

Ellen hadde en annen måte å uttrykke mye av det samme på. Hennes eget voksenliv var langt fra det stressende bylivet som hun og mange av de andre beskrev som noe de ikke ønsket seg, verken for seg selv eller barna:

Ellen: Jeg vet aldri når jeg går på fjellet, eller hvor lenge jeg går, og når jeg er hjemme, vil jeg gjerne ha henne hjemme og kose... De tre eldste

har aldri vært innenfor barnehagedøra. De var med i reindriften. Det passa aldri. For det første var det åpningstida. Vi lever jo ikke etter klokka. De har vært med meg på fjellet fra de var bitte små. De kjørte med scooter. Så skulle de liksom sitte der og klippe og lime!

Mari og Johan ser også barnehagen som en representant for en annen og dårligere måte å organisere livet på:

Mari: I Oslo, vi var på besøk der. Dagen starter 06.30... Også er de hjemme 17.30. Så skal de begynne med middagen. Hvor mange timer blir det sammen med barna? Det er tragisk.

Johan: Hele systemet er helt galt.

Mari: Det viktigste er jo at man er til stede [for barna].

Også for Anne var dette bylivet fjernt, og hun knyttet det urbane direkte til barnehagens måte å organisere barns liv på:

Anne: Barnehage er lagt opp for by[livet], både økonomisk og når det gjelder andre ting. Det er ikke alle som lever et A4-liv.

I kontrast til friheten på vidda framstår barnehagen som en slags tvangstrøye. Det gjør den også i kontrast til barneparkens frie lek. Vibeke i Oslo framstiller denne kontrasten slik:

Vibeke: Vanlig barnehage er for mye pedagogikk, for tidlig. De blir styrt hele tida. Jeg mener de heller kan finne på litt selv. Og de har ikke vondt av å kjede seg heller. Det er alt for mye stimuli i en barnehage... Det er også mange som klager [på vanlig barnehage]. De er lite fornøyd – barna er jo ALDRI ute. Det er jo noen av de som har barn i parken som har større barn som har gått i barnehage. De har opplevd det som ren oppbevaring... Jeg er veldig opptatt av den frie leken, at de får utfolde seg selv. Så klart under overoppsyn av voksne. Jeg tror mine er veldig fornøyd med å gå i parken. De gleder seg, og de er veldig fornøyde når vi er på vei.

Der Vibeke var kritisk til barnehager som legger for liten vekt på frihet og uteliv, var Yusriyya av motsatt oppfatning:

Yusriyya: Jeg liker ikke det at de går på tur selv om det er veldig kaldt. De drar også på turer langt av gårde. Og jeg liker ikke at barna sitter på bakken og spiser snø, de blir syke av det.

Både Yusriyya og Taisha var fornøyd med at språkstimuleringsstilbudet var mer voksenstyrt og «skole-aktig» enn en vanlig barnehage:

Taisha: Det er veldig bra her. De bruker mye lek i arbeidet. I en vanlig barnehage er det mer fri flyt.

Taisha var den eneste som ga direkte uttrykk for at barnehager var for lite voksenstyrt, selv om dette er en type argument vi kjenner igjen fra forskning blant foreldre til elever i grunnskolen. Der var det en tendens til at foreldre med innvandrerbakgrunn ønsket seg en skole preget av mer voksenstyring enn det som er vanlig i Norge (Nguyen, 2007; Seeberg, 2003).

Frihet, glede og ro er verdier som de fleste av våre informanter ønsker å gi sine barn i rikt monn, og som det framgår av sitatene, så er barnehagen ikke et sted der de føler at disse verdiene er tilgjengelige i tilstrekkelig grad. I tillegg kommer stresset før og etter den lange dagen i barnehagen. Anne oppsummerer begge deler slik:

Anne: Jeg vil at de skal ha den friheten før de begynner på skolen. Mens de er små. De kan gå rundt i nattdrakta. De kommer tidsnok ut i verden... De må opp hver morgen, og de må inn i et system. Og rutiner. Nå trenger jo ikke det være negativt. Men de må følge et system... Jeg ser jo når de [større] går på skolen hvor godt de synes det er å ha fri.

Silje beskriver også hvordan både hun og barna nyter friheten fra klokke og faste tider:

Silje: Og så blir det jo ikke sånn stress på morgenen, vi gjør ting når det passer og trenger ikke å tenke på tiden...

Eller motsatt, slik Kari tenker seg livet for familier med barnehagebarn:

Kari: Også er det hele kaoset med det å dra barna tidlig opp. Og alt dette bare for å ha en karriere!! Jeg vil at barna skal få ha de første barneårene i ro.

Kari antar her at hensikten med barnehage er at foreldrene skal kunne prioritere yrkeslivet. Dette er en påstand mange barnehageforeldre ikke vil være enige i, og som de vil kunne føle seg krenket over. La oss derfor minne om at Kari og hennes meningsfeller er i en forsvarsposisjon i forhold til fleretallet i befolkningen. Bildet av barnehageforeldre som egoistiske karrierejegere er en

del av forsvaret, og det fungerer legitimerende for foreldre som ikke har barna i barnehage.

Oppsummert representerer barnehagelivet nettopp det gjennomorganiserte og stressende livet som våre informanter ønsket å beskytte sine barn mot, særlig i de tidlige barneårene. Barnehagen blir dermed en del av det systemet som produserer stress for moderne mennesker, der arbeidslivets behov legger premissene.

Sett i et slikt lys framstår det også som rimelig når flere av foreldrene vi snakket med, antydte at barnehagen sto i fare for å produsere overstimulerte og rastløse barn. Dette henger også sammen med et syn på fred og ro som kulturelle verdier som ødelegges av for mye sosial samhandling (Gullestad, 1992). Foreldrene var dermed opptatt av å framheve en type læring som barnehagen ikke er like egnet til å gi. La oss gi ordet til Kristin, som vi introduserte på side 53, og som var utdannet førskolelærer:

Kristin: Vi lærte jo under utdanningen at barnehagen er best på barn som gruppe, men foreldrene er best på en og en. I barnehagen må de tidlig innrette seg. De får ikke den oppmerksomheten som de får hjemme. Hvis det er slik at de som passer på dem hjemme er glad i dem, er det godt eller best, for dem der... Og hvis de går [i barnehagen] hel dag, må de stresse om morgenen, og så kommer de sent hjem. Og de må tidlig lære seg å vente på tur. Det er de litt for små til. Og de må tidlig kjøres inn i faste rutiner... [Jeg husker en gang] Vi var på en tilstelning. Jeg hadde med to-tre av mine egne barn som var små da. Barnehagen var på utflukt dit samtidig, det var et tilfeldig sammenreff. Jeg husker jeg la merke til hvordan mine kunne roe seg og studere. De kunne være der de var sjøl, de kunne roe seg, og leke ferdig. Det kan ikke barnehagebarna.

Kristin bruker altså det hun har lært under førskolelærerutdanningen til å argumentere for at barnehage ikke er best på alle områder Den er *ikke* best når det gjelder å lære barn å fungere i en-til-en-relasjoner, noe hun synes er enda viktigere å lære seg tidlig enn det å innordne seg i større grupper. Hun finner også empirisk hold for sitt argument gjennom å sammenligne sine egne, rolige barn med barnehagebarn som ikke kunne det hennes barn hadde lært.

For Berit var det også positivt at barna ble roligere, og ikke minst snillere og mer respektfulle, av å gå hjemme.:

Berit: De som ikke har gått i barnehage er snillere når de begynner på skolen. De har mer respekt for læreren. Kanskje er de mer sjenerte. ... Jeg har en venninne som er lærer på barneskolen. Hun forteller at de som har vært hjemme er mer rolige. Det er bra for barna å være hjemme mest mulig.

En kan legge merke til her at Berit i forbifarten sier at barn som ikke har gått i barnehage før de begynner på skolen, kanskje er mer sjenerte. Også Edit mente at hennes barn kanskje ville ha vært mer utadvendte hvis de hadde gått i barnehage, men at dette ikke nødvendigvis hadde vært noen fordel. Både Berit og Kristin underbygger sitt argument gjennom henvisning til kilder med legitimitet innenfor den dominerende barnehagediskursen: undervisning på førskolelærerutdanningen, og en lærer på barneskolen. Begge eksemplene bekrefter at hjemmebarn har det bedre enn barnehagebarn, og dermed – kanskje? – også at de blir mer sunne og helstøpte som voksne.

Inger, med barn i en barnepark på Østlandet, var opptatt av at barnehagen kom mellom foreldre og barn, som i hennes framstilling blir fremmede for hverandre i tillegg til at barna lærer seg å tilpasse seg livet i barnehagen mer enn livet i familien:

Inger: De som har barnet sitt i barnehage, de blir sliten av å ha barnet sitt hjemme i helgen, for de kjenner jo ikke barna sine, og barna kan ikke forholde seg til å være alene med en voksen, å være alene, det må skje noe hele tiden og de er jo overalt... Det er jo mange fagfolk også som mener at unger under tre år ikke har godt av å være i barnehage. Barn har også rett til å være litt i fred, alene med en voksen og på sine egne premisser. Klart, man skal lære å forholde seg til andre, men noen ganger har de også rett til å være bare «meg».

Også Inger henviser til «fagfolk» som understøtter hennes syn på dette, mens Silje, som sier mye av det samme som Inger, heller viser til mange foreldre hun kjenner som har barna i barnehage:

Silje: Noen blir helt utslitt av sine egne unger når de er hjemme – det er jo hva man er vant til. Foreldrene er ikke vant til å være sammen med ungene sine og tilpasse seg etter dem, og ungene er vant til å være i barnehagen og ha full rulle hele tiden. Det er mange jeg snakker med

som sier at de merker at ungene har blitt mer rastløse etter at de begynte i barnehage.

Petter i Finnmark viste til erfaringer fra sin egen oppvekst:

Petter: Vi, jeg og mine søsken, og andre som ikke gikk i barnehage, vi var mer rolige enn de som gikk der.

Det er på bakgrunn av disse sitatene grunn til å tro at foreldrene både har tenkt og snakket mye om ulemper ved å gå i barnehage før vi traff dem. Med gjennomtenkte argumenter for at barn har et grunnleggende behov for å lære å være alene og å forholde seg til sine egne foreldre, foregriper de i intervjuene mulige antydninger om at de tar fra barna muligheten til å lære å forholde seg til større grupper. Slik snur de den dominerende barnehagediskursen rundt, i egen favør.

Et beslektet argument vi møtte i flere av intervjuene var at barnehagene har for store grupper og for få voksne. Ifølge SSB var det på landsbasis ca. fire barn pr. ansatt-årsverk i barnehager i 2009 (SSB, 2010). Den sterke veksten i barnehagesektoren har gitt sterk etterspørsel etter arbeidskraft. Inger mente at ikke alle som arbeider i denne sektoren, nødvendigvis egner seg til det:

Inger: Jeg mener det at skal du passe andre, og det gjelder jo i alt omsorgsarbeid, så er dette med personlig egnethet veldig viktig. Jeg synes ofte ikke det legges nok vekt på det. Det er ikke alle med førskolelærerutdanning som er personlig egnet til å jobbe med barn. Jeg vil ikke levere barnet mitt et sted jeg føler at det ikke er trygt. Jeg er glad jeg ikke må det. Noen må jo, altså ikke så mange, men noen er virkelig pressa, de har ikke noe annet valg. Det må være helt forferdelig.

Hjemme med mor har et barn kanskje en voksen helt for seg selv, eller det deler hennes oppmerksomhet med ett eller – i noen få tilfeller – to andre barn. Selv uavhengig av foreldrenes presumptivt større omsorgsevne og kjærlighet enn de barnehageansattes, gir dette mer oppmerksomhet og tid til hvert enkelt barn. Det blir dermed logisk når Kari sier:

Kari: Barnehagepersonalet har ikke kapasitet til å se hvert enkelt barn, og ta seg av hver og en.

Dette med å «se hvert enkelt barn» eller «å se den enkelte» var et uttrykk vi stadig støtte på, i ulike deler av landet og i ulike miljøer, men særlig blant

informanter med en del utdanning og da spesielt blant den relativt store gruppen førskole- og grunnskolelærere og helsearbeidere. Kristin var også en av dem:

Kristin: I barnehage er det færre voksne på alle ungene. Det *skal* jo være fagfolk i en barnehage, men det er masse ufaglærte. Det er jo mange flinke ufaglærte, men. Det å sjå den enkelte er ikke så lett når det er så mange.

Sofias erfaringer med barnehage er et grelt eksempel på hva som kan skje når det enkelte barn *ikke* blir sett:

Sofia: Min eldste datter [på fem år] har en kronisk sykdom som krever medisiner og at man må være oppmerksom på henne hele tiden, fordi hun kan få livstruende anfall. Hun gikk i barnehage i to uker i fjor. Så ble hun syk der, og jeg ble veldig redd. Jeg tok henne ut av barnehagen. Men den yngste datteren min er frisk. Hun er tre år nå. Jeg har søkt plass for henne i barnehage fra høsten. Hun er sånn at hun vil være ute hele dagen. Hun vil ikke være hjemme. Barnehage blir bra for henne. Hun er ikke syk, så det går bra.

For Sofia var det viktige med «å se den enkelte» rett og slett at datteren var i livsfare hvis dette sviktet. For den yngste datteren, som var frisk og aktiv og utadvendt, var dette med å «bli sett» i barnehagen mindre viktig.

Uttrykket er vanlig i lærer- og førskolelærerutdanningene, pleie- og omsorgsarbeider- og lederutdanninger. Hva som konkret ligger i uttrykket, vil variere. Det kan synes rimelig at det å «se den enkelte» er et behov som oppstår når det ikke er slik at den enkelte kan regne med å bli sett, altså når fraværet av slik oppmerksomhet blir merkbar. I barnehager, der det er mange barn pr. voksen og individet er underordnet gruppen, har vi potensielt en slik situasjon. Kanskje er det dette våre informanter vil formidle.

Praktiske spørsmål: økonomi og tilrettelegging

Som det vil framgå av det materialet vi har presentert hittil, så var ikke økonomiske eller praktiske hensyn nødvendigvis de primære for våre informanter. Av og til kan det likevel være slik at man på grunn av økonomiske eller andre omstendigheter kommer i en situasjon som man deretter arbeider med å rettfærdiggjøre overfor seg selv og andre. Det vanligste er nok at

praktiske, økonomiske og mer ideologiske forhold spiller sammen. I det følgende skal vi ta for oss det vi kan kalle materielle og strukturelle forhold som har innvirket på eller inngått i foreldrenes avveininger. I hovedsak har våre informanter lagt vekt på to typer av slike forhold, nemlig tid og penger.

Det varierer sterkt hvor fleksible barnehagene er i ulike kommuner. Det kan virke som om noen kommuner strekker seg lengre enn andre for å møte lokale behov. En kommuneansatt sa til oss: Her er det veldig fleksibelt – vi har det vi kaller turnusplasser der barna kan være tidlig eller sent i barnehagen, en- eller to-dagersplasser, eller 4–5 dager. Nyinnflyttere til kommunen skjønner jo ikke dette systemet, så det er nok uvanlig. Men vi har hatt mye ledig plass før, og likevel flere barn som ikke har vært i barnehage, så vi har måttet være fleksible.» Der det overordnede målet er full barnehagedekning, ikke bare i den utstrekning at alle som søker skal få plass, men at alle barn skal ha plass i barnehage, blir presset på kommunene for å legge til rette stort. Størst blir det i de kommunene der mange ikke søker barnehageplass. Likevel var det ikke alle våre informanter som følte at kommunen strakte seg langt nok:

Ellen: Hvis vi hadde fått dagsplasser hadde det vært en mulighet. Men vi er jo borte fra april til oktober. Det lønner seg ikke å få en plass som vi aldri bruker. Kommunen er ikke interessert i noen som kommer og går.

Mange av våre informanter var villige til å vurdere en deltidsplass for sine barn. Ofte la de et mer fleksibelt deltidsbegrep til grunn enn det som var vanlig i kommunene:

Silje: Jeg kan ikke se noe positivt i å være full tid i barnehage, jeg. Det er altfor mye. Leverer ungene før man drar på jobb om morgenen og hente de etter klokka fire, så er det hjem og lage middag og barne-TV og sengetid. Man får jo ikke vært sammen med ungene. Men tre dager kunne vært flott – vi kan velge to dager her, det er fint, men tre kunne jeg heller gjerne valgt. Hvor mange timer, skulle man kunne velge selv. Jeg har ikke tenkt så mye på det, men det er jo greit med litt faste tider også så de får inn litt rutiner, før halv ti til tre eller noe sånt – men iallfall, antall dager skulle man kunne velge.

Barnehagens fleksibilitet er ett tema, arbeidsgiveres fleksibilitet er et annet. Mange kunne tenke seg å arbeide deltid for å få mer tid sammen som familie:

Vibeke: Du leverer kl 07.00 og henter 17.00. Da har du to timer igjen. Det synes jeg blir for liten tid sammen med foreldrene. Også blir det helt krampaktig i helgene. Det ideelle ville være å være mer hjemme. Jobbe deltid kanskje. Men det er jo viktig at de får leke med andre barn på sin egen alder, så de får sosialisert seg. Tror ikke jeg skal ta 100 prosent når jeg begynner å jobbe. Jeg tar nok maks 80 prosent.

For Margrete var det mer et spørsmål om å finne en jobb med fleksibel arbeidstid. Som hjemmeværende hadde hun en slik fleksibilitet:

Margrete: Å få barn er jo en annen hverdag. Man får behov for å kunne være fleksibel, sover jeg ikke en natt kan jeg ta det igjen, og sånn. Jeg fatter ikke hvordan folk får det til, jeg. Å komme på jobb åtte hver dag.

Et annet element for å få kabalen til å gå opp når man ikke bruker barnehage, er ektefellenes arbeidstid og fleksibilitet. Her varierte det mye blant våre informanter. Adala var heldig i så måte:

Adala: Mannen min stiller opp. Han har ikke noe valg. Vi har jo ingen familie her. Han har en veldig fleksibel arbeidskontrakt [ansatt i moské], der det står at han må få fri hvis familien trenger ham.

Nær knyttet til spørsmål om tilpasning av tid til barnas behov er spørsmålet om penger. For de fleste i dagens Norge er det ingen selvfølge at man kan gi avkall på en lønnsinntekt for å være sammen med barna. For noen var svaret på hvordan de kunne klare seg økonomisk, knyttet til at det å ha barna hjemme var noe de prioriterte høyt. Samtidig var det flere som arbeidet deltid når ektefellen var hjemme fra jobb. Dette gjaldt særlig dem som hadde mulighet til å få arbeid innenfor helse og omsorg i kommunene. Kristin arbeidet bare noen få timer i uka, mens familien på åtte ellers var avhengig av mannens inntekt, supplert med barnetrygden for de fire yngste. De hadde heller ingen rett til kontantstøtte, ettersom det yngste barnet var fem år. Hun var likevel ikke tvil:

Kristin: Det er ikke nødvendig med alle pengene, med alle tingene.

Margrete mente også at det å leve av én inntekt var en prioriteringssak:

Margrete: Andre som jeg snakker med kunne nok ha tenkt seg noe sånt de også. Men de har ikke råd. De har bundet seg med store boliglån og jeg vet ikke hva. Det er en prioritering.

Også Silje ga uttrykk for det samme, selv om hun påpekte at hun var heldig stilt og kunne velge friere enn mange andre:

Silje: Man trenger ikke å ha alt som naboen har, det er jo litt hvordan man legger opp livet sitt, da. Men det er lett for meg å si, vi har god økonomi vi, jeg tjener jo en del og det er ikke så dyrt å bo her. Det er jo et valg man tar... Jeg jobber som nattevakt 50 prosent og har gjort det hele tiden fra jeg fikk barn – jeg har permisjon nå med den minste, men skal snart begynne å jobbe igjen. Mannen min avspaserer på morgenen – så jeg kommer hjem til ferdige unger og ferdig frokost 3–4 dager i uka pluss noen helger, det er min bonus kan du si.

Tanja, som sa at hun tok færre ekstravakter enn mannen hennes mente hun kunne greie, var klar på at det å være mest mulig hjemme først og fremst var en prioriteringssak:

Tanja: Det spørs jo hva man prioriterer. Noen har sikkert kjøpt stort hus, og må betale ned på lån. Kontantstøtten hjelper til. Den gjør at jeg slipper å jobbe. Jeg vet ikke om jeg hadde klart å være hjemme uten kontantstøtte. Jeg har kjøpt mange liter melk, og en del mat, for den. Hvis man er flink, rekker den langt. Det er nesten som min egen lønn...

Mange av våre informanter knyttet spørsmålet om å være hjemme med barna til to hovedtemaer som for dem hang nær sammen: prioritering og rettferdighet. Karis utsagn illustrerer dette godt:

Kari: Vi har valgt å ikke kjøpe hus... Har man lån, må man ha to inntekter... Og vi tar ikke Sydenturer hver sommer. Og vi har ikke den nyeste bilen... Det har mye med prioriteringer å gjøre... barnehagene får jo en viss sum pr unge. Pengene burde fulgt ungene fram til skolestart. Kontantstøtten kom godt med for oss. Men det er lenge siden jeg fikk det. Det er urettferdig. De som har barna i barnehage får mer fra staten.

Anne var opprørt over det hun så som en urettferdig politikk, som går ut over og ydmyker foreldre som ikke gjør som styresmaktene ønsker:

Anne: Det hadde ikke betydd noe for meg om barnehagen var gratis...
Jeg føler at vi blir sett ned på.

Intervjuer: Hvordan da? Av hvem da?

Anne: Vi hører jo at han... politikeren sier at barna har det best i barnehagen. Vi har jo mottatt fødselspenger, og de har jo ikke økt i det hele tatt over årene. Vi tror at det er godt for ungene å være hjemme, og føler at vi burde fått litt ekstra for det. Men vi får ikke noen oppmuntring til å leve på den måten vi gjør. Jeg er opptatt av valgfriheten, men vi blir straffa økonomisk... For oss betyr kontantstøtten mye.

Shirin, som vi intervjuet i Østfold, var den eneste som mente at kontantstøtten presset henne til å velge bort barnehage:

Shirin: 3000 kroner er faktisk ganske mye penger, selv om mannen min jobber... Det er urettferdig at de tar bort kontantstøtten hvis hun skal begynne i barnehage. Det er viktige penger, men jeg ville jo gjerne hatt henne i barnehagen!

Taisha foreslo gratis barnehage som en mulighet, noe hun selv akkurat hadde gått glipp av da hun flyttet fra en av bydelene i Oslo da de innførte gratis kjernetid. Hun mente at hun selv likevel ikke ville ha valgt barnehage selv om det var gratis, fordi hun hadde et nettverk som stilte opp når hun var på jobb, men vurderte situasjonen for andre hun kjente når hun sa:

Taisha: Det blir dyrt med tre–fire barn i barnehage. I dagens samfunn er det ikke nok med bare en som jobber. Barna er blitt opptatt av merkeklær, for eksempel. Økonomien spiller inn for mange. Det ville ikke være riktig å si at det ikke spiller noen rolle. Ikke alle har heldagsjobb. Utgiftene til barnehage kommer på toppen av alt det andre som koster. For mange ville det nok være en positiv ting om barnehagen var gratis.

Liridona og hennes mann hadde ikke god råd, og hun var usikker på om familien ville kunne klare å ha barna i barnehage hele det siste året før skolestart, slik hun ønsket:

Liridona: Barnehage er veldig dyrt her. 2500 kr pluss mat og de må ha gode lekeklær. I [land i sørøst-Europa] betalte vi bare 20 euro med mat inkludert. Selv om inntekten er lavere der, er det mye dyrere her.

For Liridona er det sannsynlig at gratis barnehage for femåringer kunne ha vært et aktuelt tiltak, men hun bodde ikke i en bydel som tilbød dette. Samtidig kan det se problematisk ut fra et norsk styringsperspektiv at hun ville prioritere årlige reiser til hjemlandet for å opprettholde barnas tilknytning til familie og morsmål. Likevel er det ikke nødvendigvis noen motsetning her. Et lengre ferieopphold i hjemlandet vil for dem innebære sterkt reduserte utgifter i den tiden de er borte fra Norge, fordi de bor gratis hos familie og levekostnadene er betydelig lavere enn i Norge. Dermed kan utgiftene til reisen balanseres opp mot de reduserte kostnadene.

Alle informantene våre hadde mottatt offentlige stønader i forbindelse med fødsel og småbarnstid. Det gjaldt i første rekke fødselspenger for dem som ikke var i lønnet arbeid, og fødselspermisjon for dem som hadde vært i lønnet arbeid. I tillegg kom kontantstøtte for dem med barn i alderen 1–3 år, og barnetrygd. For øvrig var det også to av våre informanter som hadde mottatt eller fortsatt mottok andre typer stønader som hadde gjort det mulig for dem å være hjemme med barna.

«Hva måtte til for at barnehage kunne vært aktuelt for dere?»

Ingen av foreldrene vi traff utelukket kategorisk barnehage som en mulighet for sine barn – de ville vurdere barnehage for det eller de av barna som måtte trenge det, for det minste barnet når det ble litt større, en deltids plass for et litt stort barn om en stund, en gratis plass siste året før skolestart, og så videre. Vi spurte alle om hva som måtte til for at barnehage kunne vært aktuelt, og om det ville gjort noen forskjell om barnehagen hadde vært gratis. I det følgende skal vi ta for oss noen av svarene vi fikk.

Intervjuer: Ville det gjort en forskjell for deg om barnehage hadde vært gratis?

Tanja: En kan ikke sette en pris på tid. Og jeg kan godt betale. Hvis det var åpen barnehage, så OK. Men jeg er skeptisk til at andre skal bestemme hva som er best for mine barn. Jeg er ikke perfekt, men jeg vil være med mine barn.

For Tanja var altså det å være sammen med egne barn det viktigste, enten i en åpen barnehage eller ellers. Det var hun ikke alene om blant våre informanter. Der Tanja ikke hadde annet arbeid og hadde organisert sine dager rundt barna, hadde Mari ikke den samme muligheten. For henne var det snarere slik at barna var med i arbeidet så langt mulig, og når det ikke var mulig, hadde hun litt dårlig samvittighet. Likevel ville hun ikke vurdert en full barnehageplass, spesielt ikke i den «lokale» barnehagen som var en kjøretur unna:

Intervjuer: Hva skulle til for at dere kunne tenkes å velge barnehage?

Mari: Den måtte være *her!* [vi smiler, for dette er langt inne på vidda, her er det få folk og enda færre barn.] Jeg har ikke noe imot barnehage sånn generelt. Det er mange barn som har det bra i barnehage. Men våres livssituasjon her er sånn at det ikke passer... Men jeg ville nok ikke hatt heldagsplass. Jeg vil bruke tida på dem når jeg *har* tida.

Også Nils, som heller ikke hadde noen barnehage i gåavstand fra boligen, var opptatt av både nærhet og fleksibilitet:

Nils: Det måtte vært helt i nærheten. Og vi måtte kunne levere og hente dem når vi selv ville. Og at barna kunne velge fritt om han/hun ville være der. Vi har jo hatt andres unger her mye på dagtid (barnebarna til naboene når de er på besøk). Da er de her nesten hele dagen. Når de blir lei (seg), det kan jo bli litt uoverensstemmelser, da har de jo mulighet til å gå hjem. .. I barnehagen er det jo ingen valgmuligheter. Det er en oppbevaringsplass. Foreldrene er jo bare der noen få minutter, og så levner du ungen gråtende.

Nils hadde altså lite til overs for tanken på å gi fra seg ansvaret for barna i flere timer hver dag, og tegnet et bilde av en slik handling som en type omsorgssvikt han ikke ville være med på. Han var likevel ikke kategorisk imot å gi barna muligheten til å gå i barnehage, så langt de selv ønsket det. Stikkordet her er igjen barnas behov for frihet.

Selv ikke Inger, som var blant de mest uttalt kritiske til barnehager blant våre informanter, utelukket at barnehage en dag kunne vise seg å bli den beste løsningen for hennes datter:

Inger. Om hun vil gå her [i barneparken] til hun er fem, kommer an på hvor hun er i utviklingen sin. Det vet vi ikke ennå.

Vibeke og hennes familie hadde god økonomi. Det var dermed ikke overraskende at økonomiske hensyn ikke var viktige for deres vurdering av barnehage opp mot andre alternativ.

Intervjuer: Hva har økonomien å si for hvordan dere har valgt å innrette dere? Ville dere valgt barnehage hvis det var gratis?

Vibeke: Nei, har ikke tenkt på økonomi i det hele tatt.

Intervjuer: Hva ville betydd noe, da?

Vibeke: Hvis det fantes en kortere variant, hvis det var mulig å få redusert tid, men jeg har inntrykk av at du må gå to eller tre hele dager i uka hvis du skal ha redusert plass.

Her er Vibeke inne på en modell som mange av informantene våre etterlyste, men som i liten grad er tilgjengelig i dagens barnehagesystem, nemlig en ordning der deltidsplasser gir barnet daglig tilgang til barnehage i et redusert antall timer. Også Silje var inne på dette:

Silje: Det er egentlig ikke pengene som gjør utslaget. Kunne du komme og gå når du ville, så ville jeg kanskje vurdert det, for de har jo glede av å være der også, jeg så jo det da det var åpen dag i barnehagen like ved oss [og jeg tok med ungene dit for å se].

Liridona hadde god erfaring fra barnehage i et annet land, men ikke noen tilsvarende erfaring fra Norge. Hun var heller ikke negativ til barnehager, men opptatt av hvor dyrt det var. Hun var også usikker på hvordan hun skulle gå fram for å søke en plass:

Intervjuer: Dere har jo bare bodd et par år i Norge og har ikke fått etablert dere ordentlig ennå. Jeg synes det virker som det er to ting som du trenger for å bestemme om barnet ditt skal i barnehage – informasjon og økonomi, er det riktig?

Liridona: Ja, det stemmer, det.

Intervjuer: Ville du hatt den minste [på fem år] i barnehage nå hvis det hadde vært gratis, tror du?

Liridona: Nei. Den mellomste skulle vært i barnehage i fjor, året før hun begynte på skolen. Og den minste nå fra august, så hun får ett år å forberede seg på skolen hun også. Hun skulle vært hjemme med meg og

gått her [på det språkstimulerende tilbudet] tre dager i uka slik hun gjør. Vi ville ha begynt her tidligere også hvis vi hadde visst om dette stedet. Men barnehage er altfor dyrt. Men jeg vil at hun skal gå i barnehage fra august, hvis det går. Hvis vi kan få det til. Jeg vil at hun skal gå der minst de siste fire månedene før hun begynner på skolen.

Som disse svarene viser, så mener informantene våre at barnehagen må tilpasses barna i større grad. Det de tenker på da, er ikke barns pedagogiske eller sosiale behov, men behovet for frihet, fleksibilitet, og ro. En barnehage som ønsker barna velkommen uten et strengt tidsskjema, uten store grupper, og med et lavere nivå av stimulering – en barnehage uten stress. Det beste fra to verdener.

Barnehage kan også være det beste valget

Noen av informantene hadde tidligere brukt barnehage i perioder, for noen av barna, ofte på deltid. Det var gjerne flere grunner til det, men avveiningen om hva barnehagen kunne gjøre for barna i forhold til hva foreldrene kunne gjøre for dem, var viktig. Det var også flere som ga uttrykk for at selv om barnehage ikke var det beste valget for deres egne barn, så kunne det godt være det for andre. Petter la vekt på at barnehagen kan kompensere for et manglende sosialt nettverk:

Petter: Hvis man ikke har familien rundt seg sånn som vi har, er det best med barnehage.

Tanja, på sin side, kom inn på at ikke alle foreldre klarer å yte god omsorg for sine barn, enten det nå er rusproblematikk, liten tilgang til sosialt nettverk, eller annet:

Tanja: Men hvis foreldrene ikke trives hjemme med barna sine, hvis de ikke er trygge, hvis de drikker, da er det en fordel å ha dem i barnehage. Men hvis det er vanlige folk, som liker barn, da er det best hjemme... Men det er viktig at hun får være med andre barn.

Kristins utsagn reflekterer mye av det samme, og hun var også inne på barns endrede behov etter som de blir større:

Kristin: Hvis ungene har en forelder hjemme, og hvis den som er hjemme trives med ungene og kan være ute med dem, er det best hjemme. Men hvis det ikke er andre unger å leke med, er det bra med

barnehage fra 4–5 år... Hvis barna bare går der, eller bare ligger foran TV'en. Men en må ha lyst til å være hjemme... Men jeg vil ikke at ungene skal være hjemme hvis det er alkohol med i bildet.

Silje hadde fått med seg myndighetenes bekymring for barn som begynner på skolen uten å kunne norsk, og trakk dem fram som et eksempel på tilfeller der barnehage kunne være det beste valget:

Silje: Det er kanskje noe annet hvis man er innvandrere og ungene trenger å lære språk og sånt, men for min del er dette bare til glede for meg og barna.

Som vi ser, er det ikke noen av informantene som var ensidig negative til barnehage når det kom til stykket, særlig når samtalen kom inn på andre barn enn deres egne. Likevel var det en sterk overbevisning hos de fleste av dem vi snakket med, om at de selv aktivt og under press for å gjøre det motsatte hadde gitt barna noe som var viktigere enn en barnehageplass. Mye av denne overbevisningen var ideologisk forankret i verdisyn som, til tross for at de kan være innbyrdes svært forskjellige, settes opp i motsetning til det dominerende verdisynet i det moderne Norge og dermed gjerne sammenfattes under merkelappen «tradisjonelle».

4.3 Ideologisk opposisjon

Vi har beveget oss fra et konkret og praktisk nivå der foreldrene beskrev de ulike alternativene og trakk fram de positive sidene ved dem, til et litt mer normativt nivå der de veide alternativene opp mot barnehage. Hele veien er oppdragets tre deler belyst fra ulike vinkler: årsaker og holdninger, foreldrenes kunnskaper om barnehage og syn på konsekvensene ved at barna ikke går i barnehage, og ikke minst sammenhengene mellom avveiningene og forhold i familie og i lokalmiljøene. Nå skal vi ta for oss argumenter som var enda mer eksplisitt forankret i informantenes verdisyn enn vi har sett hittil, samtidig som alle tre delene av oppdraget fortsatt belyses. To hovedtemaer skiller seg ut her. Det ene er knyttet til kjønnslikestilling i arbeidslivet og i forhold til omsorgsroller i familien. Det andre henger sammen med grenseoppgangen mellom familie og stat.

Likestilling

Når barnehage framheves som integreringstiltak for innvandrere, er det, i tillegg til barnas norskkunnskaper, særlig innvandrerkvinneres forhold til arbeidslivet det er snakk om. Også blant norskfødte kan det være uenighet i forhold til den dominerende likestillingsideologien. En indikator kan være tilknytningen til arbeidslivet. Langt de fleste av våre kvinnelige informanter hadde en marginal posisjon i forhold til arbeidslivet. Bare én, en kvinne med innvandrerbakgrunn, var i heltidsarbeid – i en barnehage. Flere mødre arbeidet deltid, de fleste i halv stilling eller mindre, mens ca. halvparten ikke hadde lønnsinntekt i det hele tatt. *Mange av våre kvinnelige informanter framstilte muligheten til å være hjemme med sine barn som et privilegium og en gjensidig glede, andre som et valg de hadde rett til å ta.* For Kristin var det begge deler. Hun hadde dessuten i årenes løp gått fra en «moderne» posisjon i forhold til kjønnslikestilling til den «tradisjonelle» hun hadde da vi snakket med henne, og reflekterte over dette selv:

Intervjuer: Så dere likt på det, mannen din og du – at du skulle være hjemme?

Kristin: Ja. At vi har ordnet oss slik, henger sammen med at han syntes det var greit at jeg var hjemme... Jeg hadde en intensjon [før jeg fikk barn] om at en av oss skulle være hjemme [da vi fikk den første]. Da arbeidet vi begge deltid, annen hver dag.

Intervjuer: Han tjente kanskje bedre enn deg?

Kristin: Nei, da vi gifta oss tjente jeg mer enn han. Og jeg var opptatt av at vi skulle dele på det hjemme. Jeg var litt sånn kvinnesak... [Men] jeg trivdes bedre hjemme enn han. Maten klarte han bra, men oversikt over klærne likte jeg best å ha sjøl. Jeg ville ha huset på min måte. Det viktige er at man får gjøre det man liker best selv. Og hva som er mest praktisk.

Kristin hadde også før hun fikk barn tenkt at barna skulle være hjemme, enten det ble med henne eller med faren. Også Tanja hadde en tilsvarende fortelling:

Tanja: Fra jeg var ganske ung, sånn ca 20 års alder – det var mens jeg studerte – så har jeg tenkt at hvis jeg får barn så vil jeg være hjemme med dem... Jeg jobbet som helsesøster. Og da tenkte jeg at da kan jeg

selv sjekke om barna har det bra. Da har jeg kunnskapen. Jeg skjønner jo i ettertid at barna har vært i tankene mine. Det var ikke det med karrieren [som gjorde at jeg tok den utdannelsen]... For å spare og tenke på fremtiden, må man være veldig bestemt, og man må ha god selvfølelse. Det har jeg. Når man begynner å spare må man tenke positivt – det gjør jeg, og man må være veldig bestemt – det er jeg også... Det er fint å ha spart, for da kan man være hjemme.

Slike fortellinger fra et livsløp skal ikke først og fremst brukes som faktaopplysninger. Når man forteller om hendelser i ettertid, velger man ut dem som passer sammen og gir en koherent framstilling, mens tanker og hendelser som viste seg ikke å få noen fortsettelse, blir uteglemt. Det interessante her er hvordan både Kristin og Tanja viser til ønsket om å ha barna hjemme som et konsistent trekk i sine liv. Margretes fortelling var helt annerledes på dette punktet:

Margrete: Jeg hadde ikke trodd jeg skulle bli hjemmeværende akkurat. Men da hun ble født så ble jeg syk. Jeg var ikke bra nok til å jobbe etter ett år, så jeg fikk – ja, om det het sykepenger eller rehabiliteringspenger, iallfall var det mer enn nok penger til at jeg kunne være hjemme et år til. Nå har jeg jo blitt vant til hverdagen vår, jeg trives hjemme, jeg savner ikke jobben – ennå iallfall...

For Margrete hadde ikke det å være hjemme med barn vært del av noen plan. Det var noe som skjedde, til tross for at hun ikke hadde ønsket det. Men nå da det var blitt slik, var hun opptatt av å trekke fram de positive sidene. Litt senere i intervjuet, mens vi snakket om ordningen der hjemmeværende mødre vikarierte i barneparken, spurte vi:

Intervjuer: Er det noen pappaer som er hjemme?

Margrete: Nei, vet du, det er ikke det altså. Det er bare mammaer.

Intervjuer: Kunne mannen din like gjerne vært hjemme?

Margrete: Nei, det måtte bli meg. Det er ikke aktuelt for han med den jobben han har, han kan ikke bare ta permisjon sånn. Og jeg har lyst. Jeg hadde liksom ikke fått vært ordentlig hjemme med jenta mi det første året, jeg var så sjuk at jeg liksom begynte det andre året, jeg. Jeg trengte det da.

Intervjuer: Var dere enige om at barnet [på vel tre år] og du skulle være hjemme, eller måtte du liksom argumentere litt for det?

Margrete: Vi var enige. Men jeg ville dette mer enn samboeren min. Men det er jo bra for han også, med ferdig middag og sånn hver dag – men den største forandringen [når jeg skal ut i jobb igjen] blir nok for meg, ja. Jeg gleder meg ikke til å jobbe igjen... kanskje jeg skulle skifte jobb. Jeg må venne meg til tanken, har akkurat begynt å tenke på det nå...

Fra å ha vært for syk til å arbeide, var Margrete nå i tvil om hun egentlig hadde lyst å gå ut i arbeidslivet. Hun hadde til sin overraskelse oppdaget at hun trivdes hjemme, i rollen som tradisjonell husmor.

Vibeke fant seg mer ubekymret til rette i rollen som hjemmeværende:

Vibeke: Mannen min jobber full tid. Han ville ikke ta permisjon. Nå kan en jo dele på det, men det var ikke han interessert i. Men det er ok for meg. Jeg synes det er koselig å være hjemme.

For Mariann var det et irritasjonsmoment at andre la seg borti hennes valg for barna og dermed også for seg selv:

Mariann: Det er noen som sier: skal du bare være hjemme, skal du ikke bruke utdanningen din? Det blir så negativt. Det er fint for mannen min også at ungene ikke er utslitt og stressa når han kommer hjem. Kvalitetstid.

Intervjuer: Kunne mannen din vært hjemme istedenfor deg?

Mariann: Jeg tror ikke mannen min kunne vært hjemme – han er ikke noen heimemann, han er nok mer jobbemann. Men han koser seg med ungene i helgene og på kveldene. Drar på tur og lager bål og sånt. Han har ikke utdanning og ville nok vært veldig redd for ikke å få jobb igjen hvis han først sluttet der han er nå, mens jeg får jo alltid jobb.

Mariann hadde en utdanning som det er etterspørsel etter i kommunene, slik at hun var i en trygg posisjon i forhold til arbeidslivet selv om hun var hjemme noen år. Derimot var det liten utsikt til noen egentlig karriere i dette yrket, slik at hun hadde lite å tape på å være hjemme i forhold til ektefellen og hans jobb.

Også Inger var provosert over det hun oppfattet som andre kvinners moralske pekefinger rettet mot hennes valg:

Inger: Hvis du møter damer og sier til dem at du er hjemme med barnet ditt, så må du virkelig forsvare deg, altså. Jeg mener særlig når barnet er under tre år så må man da kunne si det som det er, at man velger barnehage for sin egen skyld og ikke for barnets. Et barn på 10 mnd trenger ikke 'å komme seg ut litt' som du kan høre folk si om barnet sitt.

Intervjuer: Hva med mannen din, kunne han vært hjemme?

Inger: Jo da, mannen min kunne nok ha vært hjemme. Han ville nok det også. Men han elsker jobben sin også og er fornøyd. Han er jo mye hjemme også, da. Og vi ER jo forskjellige, jeg mener menn og kvinner. Min mann kunne ha gjort en flott jobb. Men han dropper nok husarbeidet, mens jeg tar det også i samme slengen, det er jo greit å få det unna.

Inger hadde selv høyere utdanning, og hun og mannen hadde lignende jobber før barnet ble født. Likevel var det hun som hadde blitt hjemme. Delvis var nok det fordi hun var den som følte sterkest at barnet hadde best av å være hjemme, men som det framgår, har hun også en mer grunnleggende oppfatning om at menn og kvinner er gode til forskjellige ting. En slik oppfatning er ikke politisk korrekt i dagens Norge, og hun var dermed en lett skyteskive for kvinner som så hennes valg som et svik overfor likestillingskampen.

Det er ikke lett å skulle tilfredsstille alle krav man møter som kvinne. Våre kvinnelige informanter hadde ikke én løsning som tilfredstilte alle krav, men hadde gjort valg som iallfall for øyeblikket i egne øyne gjorde dem til bedre mødre enn de hadde vært om de hadde prioritert å være yrkeskvinner. Det er dermed ikke overraskende at de framhever barnas behov framfor arbeidslivets behov. Dels vil dette henge sammen med den overbevisningen som har ledet fram til situasjonen de er i, dels vil det henge sammen med behovet for å rettfærdiggjøre denne situasjonen overfor andre. Kristin sa det slik:

Kristin: Mange vil ha barn i barnehagen fordi de vil jobbe selv. Jeg føler at de ikke tenker på hva som er best for barna. Det er også noe med arbeidslivet. Du har jo rett på permisjon uten lønn, men det er ikke lett for arbeidsgiver å ha folk i deltidstillinger.

Hvis utgangspunktet er at det beste for barna er å være sammen med foreldrene det meste av tiden, så er det noe galt med et samfunn der nesten ingen barn får oppleve dette. Kristin peker mot arbeidslivet som kilden til problemet. Foreldrene trekkes mot arbeidslivet, og glemmer å prioritere barna når arbeidslivet ikke makter eller ønsker å tilpasse seg familiens behov. Krysspresset familien utsettes for kommer også til uttrykk når temaet er forholdet mellom familien og samfunnet, eller det mange av informantene oppfattet som statens inngripen i familielivet på vegne av et grådig arbeidsliv.

Foreldrenes barn, eller samfunnets barn? Retten til å velge

Informantene våre mente at barn og foreldre hører naturlig sammen, og at det bare unntaksvis er bedre for barn å tilbringe mesteparten av tiden med andre voksne enn foreldrene. For noen av informantene var eldre søsken, besteforeldre, tanter og andre også inkludert i kretsen av voksenpersoner som var naturlig glade i barna og som det derfor var godt for dem å være mye sammen med. I det følgende skal vi se en rekke informantuttalelser som baserer dette synspunktet på eksplisitte verdisyn. I motsetning til sitatene vi har gjengitt hittil i teksten, vil vi ikke kommentere disse sitatene underveis, men heller be leseren om å legge merke til den stigende intensiteten i sitatene.

Foreldre og barn hører sammen

Yusriyya: For meg er ikke det med betaling noe problem, for mannen min tjener godt. Men jeg synes jeg passer barna mine bedre selv.

Margrete. Jeg er skeptisk til barnehage helt fra baby-stadiet. Hun trenger jo meg. Småbarn trenger å kose med foreldrene sine. Hun er jo glad i tantene [i barneparken], men hun koser jo ikke med dem. I en barnehage er barna hele dagen. Du kjenner jo nesten ikke din egen unge, da.

Kari: Det viktigste er at jeg som forelder er best skikket til å ta vare på barna mine ... – hvorfor skal noen andre bli bedre kjent med ungene mine enn meg?

Ellen: Har bestandig tenkt at når du har valgt å få unger, må du være sammen med dem. Gi dem selve grunnmuren.

Berit: Det har jeg tenkt helt fra jeg var ung – har visst det inni meg – at hvis jeg får barn, så vil jeg helst oppdra dem selv. Alle burde være hjemme, i alle fall til dem ble fem.

Kari: Jeg ønsker meg et samfunn der én er hjemme – mor eller far, det spiller ingen rolle. Jeg blir provosert når de sier at barn har det best i barnehage.

Inger: Jeg er heldig som har fått lov å bli mamma. Og jeg vil gi mitt barn alt jeg har å gi og overføre til henne av kunnskap og verdier... Jeg har bært' a fram, jeg vil være mamma. Jeg vil dele gode stunder og vonde, trøste, det er viktig å trøste... Tiden fram til seks år går så fort!

Nils: Jeg skjønner ikke tankegangen til moderne mennesker. Foreldrene er egosentriske. De føder barn, og så sender de dem til barnehagen for at de skal oppfostre dem. Fra 8 til 16.30 skal noen andre ta seg av barna dine... De går jo rett etter permisjonen [tilbake i jobb]. De velger det. De velger å prioritere seg sjøl.

Flere av mødrene vi intervjuet, hadde selv arbeidserfaring fra barnehager, og brukte disse erfaringene aktivt i refleksjonene rundt sine egne barns behov. Ett eksempel på dette er det Silje fortalte:

Silje: Jeg har jobbet i barnehage selv, så jeg vet jo at det er et godt tilbud. Men jeg har også stått og sett på de ungene som ble hentet sist hver dag...

Her ser vi igjen en ambivalens – jo, barnehage er bra, men for mye barnehage er ikke bra. For mye barnehage er barnetilsyn på de voksnes premisser, mener mange av foreldrene.

Intervjuer: Du har jo selv jobbet i barnehage i flere år. Hva tenkte du om disse spørsmålene da?

Anne: De er lite i lag med foreldrene. Kommer hjem seint. Jeg ønsket ikke det for mine unger. Jeg syntes synd på dem. Men de visste jo ikke av noka annet. Jeg hadde sansen for de som hadde halv dag. Det var litt mer humant. De hadde det ikke vondt, men jeg ville ikke valgt det. Når jeg hadde muligheten til å velge.

Nettopp *muligheten til å velge er grunnleggende for våre informanter*. Dette er hovedbudskapet som kommer fram gjennom intervjuene vi har gjennomført. I neste avsnitt skal vi på samme måte som over la sitatene stå ukommentert, og be leseren legge merke til den økende intensiteten.

Man må få velge!

Mariann: Det er ikke feil med barnehage, men man må få velge.

Vibeke: Det bør være forskjellige alternativer å velge mellom. Barnehage bør ikke være eneste alternativ.

Tanja: Jeg har snakket med eldre kvinner – i bestemoralden – og de har fortalt at de angrer på at de ikke var hjemme mens barna var små. Det er en slags bekreftelse på at jeg har valgt riktig. ..

Silje: La de som har lyst, få lov å være sammen med ungene sine!... Du må bare prate positivt i den rapporten om det å være hjemme med ungene, for det er veldig flott!

Kristin: Det er synd at samfunnet legger press på foreldrene om at begge skal jobbe. Det bør være en valgmulighet for å være hjemme. Jeg kjenner ungene mine best, og vil det beste for dem. Jeg kan jo komme i den situasjonen at andre ikke fordrar mine unger.

Anne: Jeg ser både positivt og negativt på barnehage, men jeg er i mot det systemet at ungene SKAL... Nå blir jo utdanninga lengre og lengre. De blir presset inn i et system. Samfunnet skal oppdra barna våre... Det er ikke barna de spør, når de bestemmer slikt.

Nils: Det er en skremmende vei. Jeg har vanskelig for å skjønne hvordan samfunnet blir – at noen andre skal oppdra barna dine. Det likner på gammelkommunistisk tankegang. Alle skal bli like.

Inger: Jeg er ikke så kommunistisk av meg, jeg. Jeg vil ikke gi ungen min til staten... Å gjøre barnehage obligatorisk, det er feilgrep. Man provoserer bare, danner grupper som ikke vil være med på det kjøret og lager sine egne greier istedenfor. Hvorfor vil man gjøre det obligatorisk? Det spørsmålet må man tenke nøye gjennom. Nei, la parker og andre alternativer blomstre, gi et mest mulig variert tilbud. Et obligatorisk *førskoletilbud* for 5-åringer kunne nok vært ok, for de som ikke går i barnehage. Eller, for både barn i og utenfor barnehage egentlig, de kunne for eksempel møtes 2x2 timer i uka de som skal begynne på samme skole. For det er jo ikke automatisk at barn følger hverandre fra barnehage til skole, skolekretsene følger jo ikke barnehagene for å si det sånn. Et *pedagogisk* korttidstilbud kunne vært bra... Her i Norge går vi feil vei! Inn med flere og mer varierte korttidstilbud!

Inger [i en e-post hun sendte oss i etterkant av intervjuet]: Jeg ønsker også å ha rett til å gjøre mine selvstendige, frie valg. Og mitt høyeste ønske har i mange år vært å få bli mor og få være hjemme med mitt

barn, oppdra henne, følge henne opp, være tilstede mm. Dette er dermed mitt bevisste og nøye gjennomtenkte valg. Og jeg mener jeg har rett til å ta et slikt valg, på bakgrunn av flere rettigheter jeg har som mor (foreldreretten), som kvinne (likestilling – jeg skal selv få gjøre egne, frie valg), som menneske (og medlem av et demokratisk land) uten å måtte forsvare dette valget til stadighet. Samtidig vet vi jo av erfaring at pendelen svinger. For 50 år siden var det de som valgte karriere og barnepass som måtte forsvare seg, nå er det vi som har valgt å være hjemme som må forsvare oss. Vi snakket så vidt om at det er et privilegium å få være (hjemme) sammen med egne barn. Og jeg har tenkt på at det er jo et paradoks at man skal måtte tenke på det biologisk naturlige og det menneskelig normale som et privilegium. Jeg må få si at jeg blir lei av at politikere ikke vil være med på at enkelte ting her i verden er biologisk naturlig og nødvendig, at ikke alt skal eller kan rokkes om på og tilpasses et skjema, en arbeidstidsavtale, en A-4-oppfatning osv.

Vi lar Ellen få det siste ordet her:

Intervjuer: Hva hvis barnehage ble obligatorisk?

Ellen: Da ville jeg nekte å komme med dem. Jeg ville [heller] gå i fengsel.

Det er slående hvor samstemte Inger og Ellen er i dette spørsmålet, på tvers av alle ulikheter mellom deres liv for øvrig: Inger hadde ett barn, var lærerutdannet og bodde i en by på Østlandet, mens Ellen hadde fire barn, var reineier og flyttet mellom vidda og kysten etter årstidene.

Langt fra alle informantene våre føler det så sterkt som akkurat disse to. Som vi har sett, er hele spekteret representert, fra foreldre som har søkt og håper å få barnehageplass for sin treåring fra høsten av, og til foreldre som bestemt mener at deres barn har best av å være mest mulig sammen med sin egen familie fram til skolestart. Det er dessuten sannsynlig at Ellens sterke utsagn her henger sammen med spørsmålet vi stilte: hun vil ikke nødvendigvis heller gå i fengsel enn å la barna gå i barnehage, men hun vil velge selv.

Det har alle våre informanter til felles.

5 Barn som ikke går i barnehage: foreldrenes perspektiv

Vi har i foregående kapittel presentert vårt materiale. Sist i denne rapporten vil vi sammenholde resultatene våre med det tredelte formålet med oppdraget, og si noe om den faglige og samfunnsmessige nytten av undersøkelsen. Dette kapitlet er bygget opp i samsvar med det tredelte formålet:

1. å avdekke ulike årsaker til at foreldrene ikke benytter barnehage for sine 3–5-åringer, og å få innsikt i disse foreldrenes holdninger til barnehager;
2. å belyse foreldrenes kunnskap om barnehage og deres syn på konsekvensene av at barna ikke går i barnehage;
3. å analysere materialet i sammenheng med andre relevante forhold i familien og nærmiljøet

Vi vil under oppsummere og kommentere våre funn slik de har kommet fram gjennom presentasjonen av vårt materiale.

5.1 Årsaker og holdninger

Det er vanskelig ut fra vårt materiale å peke på enkelte årsaker eller holdninger som hovedforklaringer på at noen foreldre ikke benytter seg av tilbudet om barnehage for sine 3–5-åringer. Økonomiske og andre praktiske og materielle forhold spiller inn, men bare i et fåtall av familiene har slike forhold vært utslagsgivende. Derimot kan det se ut til at verdibaserte holdninger spiller en sterk rolle i de fleste familiene vi har intervjuet, men det er vanskelig å si om det først og fremst er overbevisningen som har ledet fram til situasjonen de er i, eller om behovet for å rettferdiggjøre denne situasjonen overfor andre gjør at foreldrene har formulert sine argumenter ut fra sitt grunnleggende verdisyn.

Informantene våre mente at barn og foreldre hører naturlig sammen, at foreldre – og da særlig mødre – er de beste omsorgspersonene for sine barn,

og at det bare unntaksvis er bedre for barn å tilbringe mesteparten av tiden med andre voksne enn foreldrene og eventuelt annen nær familie. Foreldrene ga videre uttrykk for at det hadde en egenverdi for dem å glede seg over barna sine, og at dette var en glede som tilkom dem som foreldre. Mange av våre kvinnelige informanter framstilte muligheten til å være hjemme med sine barn som et privilegium og en gjensidig glede, andre som et valg de hadde rett til å ta. I noen få tilfeller kom det eksplisitt fram en grunnleggende oppfatning om at menn og kvinner er gode til forskjellige ting. Våre kvinnelige informanter hadde gjort valg som iallfall for øyeblikket i egne øyne gjorde dem til bedre mødre enn de hadde vært om de hadde prioritert å være yrkeskvinner. Det er dermed ikke overraskende at de framhever viktigheten av barnas behov framfor både arbeidslivets behov og sine egne behov for å arbeide utenfor hjemmet.

Mange av informantene var opptatt av at barn har behov for fred og ro. For dem representerer barnehagen en del av det gjennomorganiserte og stressende livet som våre informanter ønsket å beskytte sine barn mot, særlig i de tidlige barneårene. Barnehagen blir i dette perspektivet en del av det systemet som produserer stress for moderne mennesker, der arbeidslivets behov legger premissene.

Sett i et slikt lys framstår det også som rimelig når flere av foreldrene vi snakket med, mente at barnehagen sto i fare for å produsere overstimulerte barn. Dette henger også sammen med et syn på fred og ro som kulturelle verdier som ødelegges av for mye sosial samhandling. I noen grad fant vi manglende tillit til at barnehageansatte kan ta seg like godt av hvert enkelt barn som det foreldrene selv kan og vil gjøre. Dette gjaldt representanter for alle kategorier foreldre, noen satte det i sammenheng med en ustabil arbeidsstyrke i denne sektoren – underskudd på førskolelærere som igjen medfører relativt mange vikarer og unge og uerfarne ansatte, og at personlig uegnethet til omsorgsarbeid ikke vektlegges tilstrekkelig i en vanskelig bemanningssituasjon. De påpekte også at det er flere barn pr. voksen i en barnehage enn det er i alternativene som er beskrevet i denne rapporten, og at dette kan medføre en uoversiktlig og utrygg situasjon for barna.

Muligheten til å velge er grunnleggende for våre informanter, som i all hovedsak stilte seg meget negative til obligatorisk barnehage. Derimot var de

aller fleste positive til et bredere skoleforberedende tilbud, der de selv kunne velge mellom barnehage og alternativer til barnehage.

5.2 Kunnskaper om barnehage og syn på konsekvensene av ikke å gå i barnehage

Foreldrene i vårt utvalg hadde i hovedsak meget god kjennskap til barnehager, enten av egen erfaring gjennom eldre søsken som hadde gått i barnehage, gjennom eget arbeid i barnehage, eller mer indirekte gjennom venner og kjente som hadde barn i barnehage. Barnehagen er en tilnærmet universell institusjon i dagens Norge, og det ville dermed vært overraskende om våre informanter var lite kjent med barnehagens oppgaver og innhold. En del av våre informanter har selv arbeidet i barnehage, og flere av dem har førskolelærer- eller barnepleierutdanning. Mange har også erfaring med barnehager i forhold til egne, større barn, og mange planlegger også at deres barn skal gå i barnehage det siste året før skolestart. Informantene er dermed jevnt over godt orientert om hvilke oppgaver barnehagen skal løse og om barnehagens innhold.

De alternativene til barnehage som våre informanter viser til, bidrar også til å løse disse oppgavene, men på ulike måter og i ulik grad. Det alle foreldrene vi intervjuet har til felles, er at de kombinerer flere alternativer for å skreddersy hverdagen for akkurat sine barn og sine familier. Det er typisk at de setter sammen private og offentlige ressurser, og at de sammensatte modellene endres over tid. Det kan se ut til at våre informanter mener barnehagen løser sin omsorgsoppgave mindre godt enn de øvrige oppgavene, og at dette er et punkt der deres alternative løsninger fungerer bedre i forhold til barnas behov.

Mange av informantene våre var opptatt av barns behov for beskyttelse mot voksensamfunnets stress – behovet for ro, å være alene, å være en person i sitt eget hjem, en del av sin egen familie først. I denne sammenheng mente disse informantene at barnehagen må tilpasses barna i større grad. Med det siktet de ikke til barns pedagogiske eller sosiale behov, men til behovet for frihet, fleksibilitet, og ro. Disse foreldrene ville ha vært mer positive til en barnehage som ønsket barna velkommen uten et strengt tidsskjema, uten store grupper, med flere voksne pr. barn, og med et lavere nivå av

stimulering. Flere foreslo at det burde legges til rette for daglig tilgang til barnehage i et redusert antall timer.

Det å være i en minoritetsposisjon gjør at man kan oppleve seg som mer sårbar enn andre for å miste det man har felles med sine barn. Her var det en tendens til at foreldre fokuserte på overføring av kunnskaper og verdier til sine barn, kunnskaper og verdier som de mente ville utgjøre barnas «grunnfjell» i møtet med skole og storsamfunn. Dette gjaldt særlig foreldre med samisk bakgrunn, bosatt i Finnmark. Foreldre med minoritetsbakgrunn, bosatt i Finnmark, Østfold og Oslo, la i hovedsak vekt på det språklige aspektet, altså det de vurderte som nødvendigheten av å gi barna et solid fundament i morsmålet før møtet med det norske språket.

De fleste av foreldrene med innvandrerbakgrunn mente likevel at det siste året før skolestart burde brukes til å lære barna norsk, for å lette overgangen til den norske skolen. En slik språkopplæring trengte for øvrig ikke nødvendigvis å finne sted i barnehage. I denne kategorien traff vi også én informant som manglet informasjon om hvordan man går fram for å søke om en plass i barnehage, og som syntes det var vanskelig å vite hvilken barnehage man skulle søke barnet inn på ut fra manglende kjennskap til den enkelte barnehage og variasjonen mellom lokale barnehager. Denne informasjonen ble for øvrig gjort tilgjengelig for henne som en effekt av undersøkelsen, gjennom at vi satte henne i kontakt med de rette instanser.

Alle våre informanter var opptatt av spørsmålet om forberedelse til skolestart, selv om de til dels tolket barnas behov for slik forberedelse på ulike måter og langs et bredt spekter av sosial, pedagogisk og språklig forberedelse. Til felles hadde de at de ga spørsmålet om mulige konsekvenser av ikke å gå i barnehage, stor oppmerksomhet.

5.3 Sammenheng med forhold i familie og nærmiljø

Vårt materiale er kvalitativt og derfor i liten grad egnet til å gi en systematisk analyse av sammenhengene mellom at foreldre ikke benytter barnehage for sine 3–5 år gamle barn, og bakgrunnsfaktorer som foreldrenes utdanning, yrkesdeltakelse og økonomi; antall barn og alderen på disse, så videre. Ikke minst vanskelig gjøres en slik mulig analyse av hensynet til informantens anonymitet. En slik analyse forutsetter en systematisering av bakgrunns-

faktorer på personnivå, noe som ville gjøre det mulig å kjenne igjen enkeltpersoner. Vi kan likevel si noe mer generelt om vårt inntrykk av slike sammenhenger, samtidig som vi understreker at disse inntrykkene er begrenset til vårt materiale.

De ulike begrunnelsene og forklaringene henger, slik vi presenterte dem i kapittel 4, sammen med foreldrenes etnisitet og bosted, så vel som med mange andre faktorer. Dette framgår for eksempel i gruppeintervjuet med de fire kvinnene med innvandrerbakgrunn, der de diskuterer sine avveininger i lys av sin spesielle situasjon. Tilsvarende gjør informantene med samisk bakgrunn sine avveininger på et helt spesifikt grunnlag, nemlig deres samiske levevei og identitet. I begge disse kategoriene har vi sett at materielle og økonomiske forhold inngår i avveiningene på bestemte måter: der reindriften former hele familielivet i noen tilfeller, mens tilgang til kontantstøtte gjennom yngre søsken, eller til et større tilsyns- og omsorgsnettverk av eldre søsken og andre slektninger, er viktige elementer i helheten for andre. Også i intervjuene med de etnisk norske foreldrene ser vi at slike og mange andre rammebetingelser spiller inn.

Samtidig er det til dels overraskende likheter på tvers av slike forhold. Stefansen og Farstad fant i sin studie av foreldre til barn mellom ett og tre år at foreldre med ulik klassebakgrunn har forskjellige praksiser når de setter sammen elementer for å skreddersy hverdagens for sine barn og sine familier. De fant at der foreldre med middelklassetilknøyning gradvis utsetter sine barn for større utfordringer, har foreldre med arbeiderklassebakgrunn snarere en tendens til å skjerme barna mot ytre utfordringer så lenge som mulig (Stefansen & Farstad, 2010). Vårt materiale viser riktig nok tilsvarende at foreldre til de større barna setter sammen ulike elementer til en helhet rundt barna, men vi har ikke funnet grunnlag for å argumentere for noen klar klasseforskjell. Om det skyldes forskjeller i utvalgene, altså rent metodiske spørsmål, eller om det skyldes reelle, systematiske forskjeller som gjør seg gjeldende etter hvert som barna blir større, har vi ikke grunnlag for å fastslå.

I vårt materiale er det mer tydelig at de ulike måtene å sette sammen elementene på, er i stadig endring og tilpasning til både barnas utvikling og endrede forhold i omgivelsene. Derimot finner vi at foreldrenes ulike minoritetsposisjoner, enten det er som «konservativ» meningsminoritet eller

som etnisk minoritet, gjør det viktig for dem å skjerme barna mot den assimileringen de antar barnehagen medfører, samtidig som de i sine daglige praksiser overfører til barna de kunnskaper og verdier som de selv identifiserer seg med.

Den sterkeste fellesnevneren blant våre informanter er dermed av ideologisk karakter, og går på tvers av klasse, etnisitet og bosted. Våre informanter er foreldre som – innbyrdes på helt ulike måter – i mindre grad enn flertallet i befolkningen identifiserer seg med det kulturfellesskapet myndighetene målbærer. Samtidig skal man ikke overdrive forskjellene mellom disse foreldrene og foreldrene til det overveldende flertall av barn som i dag går i barnehage i Norge. Hovedforskjellen er nettopp den: at disse foreldrene akkurat nå ikke har sine 3–5-åringer i barnehage.

5.4 Undersøkelsens nytteverdi

Vi har i denne undersøkelsen kommet med et bidrag til kunnskapen om familier med barn som ikke går i barnehage. Glimtene vi har presentert av familiers liv i ulike deler av Norge i 2010 kan gi grunnlag for en bedre forståelse av foreldre som ikke har sine barn i barnehage, og vårt materiale utfyller det lille som tidligere er kjent på dette området. I tillegg har vi ønsket å vise hvordan dette bildet er i kontinuerlig endring både hva gjelder hver enkelt familie, i lokalsamfunn og på landsbasis. Hadde undersøkelsen vært gjennomført for fem år siden, eller skulle den bli gjennomført igjen om fem år, kunne bildet ha blitt ganske annerledes.

Her kommer vi til den andre hoveddelen av det vi anser som nyttig ved vårt oppdrag. Flere av våre informanter uttrykte tilfredshet over at undersøkelsen ble gjennomført, slik at de selv kunne komme fram med sine avveininger og refleksjoner. Der de i stor grad ellers mente seg stereotypisert og misforstått, fikk de altså nå en mulighet til å rette opp bilder av familier som ikke benytter barnehage som ressursvake eller lite bevisst sine barns behov. Sett i et slikt lys har vårt oppdrag også vært en praktisk øvelse i demokrati.

Summary

Holding the fort: Children 3–5 years who do not go to day-care

The Brenna Committee wanted to gain an understanding of the reasons why some families in Norway do not use day-care for their 3–5 year old children, and commissioned NOVA to investigate this. The mission was conducted as a qualitative interview survey from January to May 2010. The purposes of the study were:

1. to reveal the different reasons why parents do not use day-care for their 3–5 year olds, and to gain insight into these parents' attitudes to and views on the pedagogical aspect of day-care;
2. to examine parental knowledge about day-care and parents' views on any consequences of their children's not attending day-care;
3. to analyse the material in the context of other relevant factors in the family and community

The reasons why families do not use day-care may vary. We therefore placed emphasis on selecting informants from a wide variety of backgrounds. Combining this criterion with available statistical information, we chose four counties as the main recruitment areas: Oslo, Østfold, Vest-Agder, and Finnmark. Parents were primarily recruited through local health clinics and municipal administration as well as through open day-care centres. The informants thus recruited represented a wide range of categories in terms of educational background and income, employment, ethnicity, time of residence in Norway, place of residence, age, and number of children. Most of our informants were women. 27 interviews were conducted. The informants were asked, among other things, to explain why they did not use day-care, which alternatives they used and what they thought about day-care in comparison to these alternatives.

Through the recruitment process itself, we found that:

- *Children aged 3–5 years who do not attend day-care appear to be an even smaller group than expected, and it is rapidly diminishing;*
- *Assumptions that families who do not choose day-care for their children belong to less resourceful parts of the population may be exaggerated*

1. Reasons, views, and attitudes

It is difficult to point to single reasons or attitudes as main explanations. Economic and other practical and material factors do come into play, but only in a few of the families included in the survey have such conditions been decisive. Ideological considerations also played an important part in the parents' reflections.

Our informants believed that children and parents naturally belong together, that parents are the best caregivers for their children, and that only in exceptional cases is it better for children to spend most of their time with others. The parents further stated that they enjoyed being with their children, and that this enjoyment was an inextricable part of being a parent. Many of our female informants talked about the opportunity to be home with their children as a privilege and as a mutual benefit for mother and children alike, while others felt that this was a choice they were entitled to make. A few mothers also expressed that they believed women are naturally better than men at taking care of children and the home. Our female informants had made choices that at least temporarily made them, in their own view, better mothers than they had been if they had chosen full-time paid employment. It is therefore not surprising that they emphasized the importance of children's needs above the needs of employers and their own possible desire to work outside the home.

Many of the informants were concerned that children need peace and quiet. To these parents, day-care was part of the excessively organized and stressful life against which they wanted to protect their children. In this perspective, day-care is a part of a larger, stress-producing system that caters to the needs of the labour market and of employers. Seen in this light it also appears reasonable, as several of the parents claimed, that day-care runs a risk of over-stimulating children. To some extent, we also found a lack of confidence that day-care staff can take as good care of each child as their

parents do. Some saw this in the context of an unstable workforce in this sector. Several also pointed out that there are more children per adult in day-care institutions than in their alternative solutions, and suggested that this may lead to an intimidating and unsafe environment for children.

The right to choose is fundamental to our informants, who expressed fundamentally negative views on any suggestions of compulsory day-care. However, they were mostly positive to a more widely defined school preparatory service, where they as parents could choose between day-care and alternatives to day-care.

- *Value-based attitudes play a strong role in most of the families we have interviewed, but we can not know on the basis of this study whether it is the conviction that has led to the situation they are in or whether the need to justify the situation means that parents have drawn up their arguments on the basis of their fundamental values. In most families, however, the explanations included a combination of both kinds of causes.*
- *The rights of parents to choose on behalf of their children stand out as deeply important to a majority of our informants.*

2. Knowledge of day-care, and views on consequences of not using day-care

Some of our informants had themselves worked in day-care institutions, and several had pre-school teacher or other relevant education. In addition, several of them had experience of day-care in relation to their own, older children, and many planned for their children to attend day-care in the last year before starting school. The informants were generally well informed about which tasks day-care is supposed to carry out and the content of day-care.

The alternatives to day-care as described by our informants also carried out many of the same tasks, but in different ways and to different degrees. What all the parents we interviewed had in common, was that they combined several options to customise the daily lives of their children and families. They combined private and public resources in complex models that typically changed over time. It seems that our informants believed that day-care institutions solve the particular task of care-giving less well than

other tasks, and that this is a point where their own alternative solutions work better in relation to children's needs.

Many of our informants were concerned about children's need for protection against the stress associated with modern adult life. In this context, they believed that day-care should adapt better to children's needs for freedom, flexibility, and tranquillity rather than emphasizing their educational and social needs. These parents would have been more positive to a day-care institution that wished children welcome without strict schedules, with smaller groups and higher adult-children ratios, and with a lower level of stimulation. Several parents suggested that daily access to day-care for a reduced number of hours would be a good thing.

Being in a minority position makes for feeling vulnerable to losing what one has in common with one's children. Many of our informants focused on their own transfer of knowledge, language, and values to their children. This transfer, they said, would give the children a stronger foothold in their subsequent encounters with school and society at large. This wider transfer applied particularly to parents from a Sami background. Parents from other minority backgrounds rather emphasized the specific importance of giving their children a solid foundation in their mother tongue before exposing them to the Norwegian language. Most of the parents from immigrant background, however, believed that the last year before starting school should be used to teach children Norwegian, in order to facilitate the transition to school. They pointed out, however, that such language learning must not necessarily take place in day-care institutions. In this category of parents we also met a few who lacked information on how to proceed to apply for a place in day-care, and who found it difficult to know which day-care institution to choose.

- *Our material indicates that parents who do not use day-care for their children mainly have good knowledge of day-care institutions.*
- *Parents are critical to day-care institutions as designed to meet the needs of employers and the labour market rather than children's need for tranquillity and care.*

- *Parents were concerned that their children should be well prepared for school, but were critical to the idea that day-care institutions' ways of solving this task were the only or best ways to do this*
- *Parents from minority backgrounds preferred to transfer basic cultural knowledge, language and values to their children before this task was taken over by kindergarten or school.*

3. Family and community contextual factors

The various reasons and explanations are linked to parents' class background, ethnicity, and place of residence. However, there are also surprising similarities in our material across these differences. Our material shows that the parents construct alternative models of care and learning around the children from various elements. We have not found any grounds to argue for clear-cut class differences here. It seems more evident that parents' ways of assembling various elements are constantly changing and adapting both in response to the children's development and to changing conditions in the families' environments. However, we do find that parents' various minority positions, whether as ideological minority or ethnic minority, makes it important for them to protect their children against the assimilation they assume day-care implies, while through their daily practices transmitting to their children the knowledge and values that they themselves identify with. Our informants are parents who to a lesser extent than the majority of the population identify with the cultural community that the authorities speak on behalf of. At the same time, one should not exaggerate the differences between these parents and the parents of the overwhelming majority of children who currently attend day-care in Norway. The main difference is that these parents at the time of the interview did not have their 3–5 year olds in day-care institutions.

- *The strongest common denominator among our informants is ideological in nature, and cuts across differences of class, ethnicity and place of residence.*

Referanser:

- Aukrust, V. G. (2006). *Tidlig språkstimulering og livslang læring: En kunnskaps-oversikt*. Oslo: Utdannings- og forskningsdepartementet.
- Becker, H. S. (1998). *Tricks of the trade: how to think about your research while you're doing it*. Chicago, Ill.: University of Chicago Press.
- BLD. (2008). *Gratis kjernetid i barnehage for fire- og femåringer*
- Campbell, F., & Ramey, C. (1994). Effects of early intervention on intellectual and academic achievement: A follow-up study of children from low-income families. *Child Development*, 65(2), 684–698.
- Daugstad, G. (2008). *Innvandring og innvandrere 2008*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.
- Duvander, A.-Z. (2006). "Barn börjar tidigare i förskola". *Välfärd – SCB:s tidskrift om arbetsliv, demografi och välfärd*, 2.
- Ellingsæter, A. L., & Gulbrandsen, L. (2003). *Barnehagen – fra selektivt til universelt velferdsgode*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst velferd og aldring.
- Glad, I. (1995). Trenger innvandrere morsmålsundervisning? *Norges Forskningsråd: Bladet Forskning* (5).
- Gullestad, M. (1992). *The art of social relations: essays on culture, social action and everyday life in modern Norway*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Hvenekilde, A. (1995). Morsmålsundervisning er viktig. *Norges Forskningsråd: Bladet Forskning* (5).
- Kunnskapsdepartementet. (2003). *Ofte stilte spørsmål om barnehager*. http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/veiledninger_brosjyrer/2003/ofte-stilte-sporsmal-om-barnehager.html?id=88029#11.
- Kunnskapsdepartementet. (2006a). *Bostad-utvalget: Formålsparagrafens historie. Notat 18.september 2006*. <http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Bostadutvalget/Form%C3%A5lsparagr afens%20historie2.doc>.
- Kunnskapsdepartementet. (2006b). *Rammeplan for innhaldet i og oppgåvene til barnehagen*. [Oslo]: Kunnskapsdepartementet.

- Kunnskapsdepartementet. (2009). *Brenna-utvalet: Utval for å sjå på pedagogisk tilbod til alle førskulebarn*.
- Lien, M., Lidén, H., & Vike, H. (2001). *Likhetens paradokser : antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nguyen, T. K. T. (2007). *"Språk er nøkkelen til alt!": skole og elever i et samfunn i endring*. T.K.T. Nguyen, Oslo.
- NOU 16:2003. (2003). *I første rekke. Forsterket kvalitet i en grunnopplæring for alle*. Oslo: Statens Forvaltningstjeneste.
- Prop. 105 L 2009–2010. *Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak). Endringer i barnehageloven*.
- Schulting, A., Malone, P., & Dodge, K. (2005). The Effect of School-Based Kindergarten Transition Policies and Practices on Child Academic Outcomes. *Developmental Psychology*, 41(6), 860–871.
- Seeberg, M. L. (2003). *Dealing with differences : two classrooms, two countries : a comparative study of Norwegian and Dutch processes of alterity and identity, drawn from three points of view. Doctoral thesis, Bergen University*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst velferd og aldring.
- Spiess, C., Büchel, F., & Wagner, G. (2003). Children's school placement in Germany: does kindergarten attendance matter? *Early Childhood Research Quarterly*, 18(2), 255–270.
- SSB. (2009). Barn i barnehager. Endelige tall, 2008. [Children in kindergartens. Final figures, 2008]: Statistisk Sentralbyrå [Statistics Norway].
- SSB. (2010). Barnehager, barn og ansatte, etter fylke. 2009 In <http://www.ssb.no/barnehager/tab-2010-03-15-01.html> (Ed.): Statistisk Sentralbyrå.
- Stefansen, K., & Farstad, G. R. (2010). Classed parental practices in a modern welfare state: Caring for the under threes in Norway. *Critical Social Policy*, 30(1), 120–141.
- Stortingsmelding nr 23. (2008–2009). *Bibliotek: Kunnskapsallmenning, møtestad og kulturarena i ei digital tid*. Oslo: Kulturdepartementet.
- Stortingsmelding nr 24. (2007–2008). *Språk bygger broer: språkstimulering og språkopplæring for barn, unge og voksne*.
- Stortingsmelding nr 49. (2003–2004). *Mangfold gjennom inkludering og deltakelse*.
- Stortingsmelding nr. 17. (1996–97). *Om innvandring og det flerkulturelle Norge*.
- Stortingsmelding nr. 27. (1999–2000). *Barnehage til beste for barn og foreldre*.

Stortingsmelding nr. 41. (2008–2009). *"Kvalitet i barnehagen"*.

Sæther, J. P. (2010). *Barn i barnehage – foreldrebakgrunn og utvikling de seneste årene*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.

Tømmerbakke, E. R., & Miljeteig-Olssen, P. (1987). *Fra asyl til barnehage: barnehager i Norge i 150 år*. [Oslo]: Universitetsforlaget.

Østberg-utvalget. (2009). *Opplæringstilbudet til minoritetsspråklige barn, ungdom og voksne: delinnstilling*. Kunnskapsdepartementet.

Vedlegg I: Intervjuguide foreldre

I Åpning

- Presentere oss selv, vår oppgave og målet med prosjektet
- Om tidsrammer, hovedtema i intervjuet
- Om anonymitet, retten til å la være å svare på spørsmål, evt bruk av diktafon.

II Bakgrunnsopplysninger om barnet og barnets familie

- familie- /bosituasjon, inkl antall barn og barnas alder
- yrke/ utdanning/ arbeidsforhold
- mor og fars arbeidstid og organisering av arbeidstiden
- behov for barnetilsyn
- fins det barnehage tilgjengelig for deres barn?
- tilgang til nettverk/lekemiljø for barnet
- tilgang til arenaer for læring og sosial deltakelse for barnet

III Erfaring med og syn på barnehage som utviklingsarena for barnet

- har familien hatt barn i barnehage før?
- hvordan vurderer de erfaringene med dette?
- uavhengig av egen situasjon, hva slags barnetilsyn ser familien på som ideelt for ulike alderstrinn? (1- 5 år).

IV Årsaker til at familien ikke bruker barnehage

(stilles åpent, ikke legg for mye føringer i det)

V Hva skal til for at familien skulle velge å bruke barnehage i dette tilfellet?

- a)økonomi – ville de tatt imot plass dersom den var gratis?
- b) andre faktorer

VI Avslutning

Takk for deltakelse.

Tilleggskommentarer og eventuelle kommentarer til gjennomføringen av intervjuet.

Vedlegg II:

Elektronisk spørreskjema sendt til helsestasjoner

N O V A

Om bruk av barnehage blant barn 3-5 år.

Utvalget om pedagogisk tilbud til alle førskolebarn Brenna-utvalget

Kunnskapsdepartementet, Opplæringsavdelingen/utvalgene Postboks 8119 Dep, 0032 Oslo
E-post: Brennautvalget@kd.dep.no Tlf: 40 62 24 46
Internett: www.regjeringen.no/brennautvalget

Til aktuelle helsestasjoner Oslo 13.01.10

Regjeringen nedsatte 19. juni 2009 et offentlig utvalg som skal se på pedagogisk tilbud til alle førskolebarn. Utvalget ledes av Loveleen Rihel Brenna, og skal levere sin rapport 1. oktober 2010.

Bakgrunnen for utvalget er St.meld. nr. 41 (2008-2009) *Kvalitet i barnehagen*, som ble lagt fram våren 2009. Regjeringen er opptatt av å sikre alle barn like gode muligheter og et godt utgangspunkt for å klare seg i skolen og samfunnet ellers. Forskning viser at et godt pedagogisk tilbud i førskolealder er viktig for utviklingen av grunnleggende ferdigheter og for å lykkes videre.

Nærmere informasjon om utvalgets mandat og sammensetning finner dere på www.regjeringen.no/brennautvalget.

I denne anledning har vi bedt NOVA (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring) gjennomføre en undersøkelse for oss om de barna som ikke går i barnehage. Denne undersøkelsen går ut på å intervju foreldre til barn i aldersgruppen 3-5 år som ikke går i barnehage. Tema for intervjuene er blant annet hvorfor de ikke har barnet i barnehage og hva de vet om barnehage.

Vår erfaring er at helsestasjoner ofte har god oversikt over hvilke barn som går eller ikke går i barnehage. Vi tillater oss derfor å henstille dere som får denne henvendelsen fra NOVA om å svare så fullstendig som mulig og returnere den innen fristen. Det er bare noen få spørsmål og tar forhåpentligvis ikke lang tid.

Vi er svært takknemlige for deres samarbeid og tillater oss å takke fordi dere bidrar med informasjon som er viktig! På forhånd for hjelpen!

Med vennlig hilsen

Hege Sevatdal

Sekretariatsleder for Brennautvalget

1) Navn til den som fyller ut skjemaet:

2) Tlf/mail til den som fyller ut skjemaet:

3) Er det flere enn denne helsestasjonen i kommunen?

Nei

Ja

4) Hvis ja, hvor mange helsestasjoner er det i alt?

5) Omtrent hvor store var de siste to 4-årskullene i distriktet som denne helsestasjonen dekker?

6) Hvor mange 4-åringer (barn født i 2005) var registrert i deres distrikt i 2009?

7) Er det vanlig at ALLE fireåringer møter til kontroll på helsestasjonen?

Ja, alle eller nesten alle møter (96-100%)

Nei -en del møter ikke opp

8) Hvis nei, hvor stor prosentandel møter vanligvis IKKE?

9) Spør dere om barnet går i barnehage på fireårskontrollen?

Ja, alltid

Som regel

Av og til

I de neste spørsmålene vil vi gjerne vite hvor mange av fireåringene som var til kontroll i 2009 som gikk i barnehage på hel- eller deltid, og hvor mange som IKKE gikk i barnehage.

Dersom du ikke er sikker på at du har full oversikt, og journalføringen fra fireårskontrollene inneholder opplysninger om plass i barnehage, er det fint om du tar bryet med å sjekke før du svarer! **10) Antall fireåringer i barnehage i 2009:**

11) Antall barn som gikk i barnehage mer enn ca. 20 timer pr. uke:

12) Antall barn som gikk i barnehage mindre enn ca. 20 timer pr. uke:

13) Antall barn som IKKE gikk i barnehage:

14) Er svarene du har gitt på de 4 spørsmålene ovenfor basert på nøyaktige opplysninger?

Ja, jeg har sjekket. Nei, dette er omtrentlig.

15) Hvor mange barn i alderen 3-5 år antar du IKKE går i barnehage i disktriktet som helsestasjonen dekker?

16) Er svaret på forrige spørsmål nokså sikkert, eller et løsere anslag?

Tallet er sikkert Tallet er et anslag

17) Kan du beskrive hvordan dere evt. jobber overfor familier med barn 3-5 år som ikke går i barnehage?

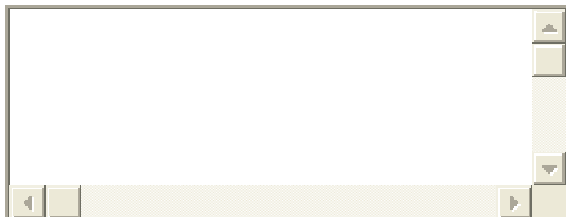
18) Er det andre instanser i kommunen du mener har bedre oversikt og kan gi oss mer informasjon om bruk av barnehage blant barn 3-5 år, enn dere på helsestasjonen?

Ja

Nei

19) Hvis ja, hvem?

20) Eventuelle kommentarer eller informasjon du vil gi oss til slutt:

Vedlegg III: Informasjonsskriv til foreldre

Til foreldre med barn 3-5 år som ikke går i barnehage

12/5 2010

Brenna-utvalget (nedsatt av Kunnskapsdepartementet 19. juni 2009) har gitt NOVA i oppdrag å gjennomføre en studie av familier med barn i alderen 3 -5 år som *ikke* går i barnehage.

Vi ønsker derfor å intervju foreldre til barn mellom 3 og 5 år som ikke går i barnehage, for å finne årsakene til foreldrenes valg. Det kan for eksempel være at man mener barnet har det bedre hjemme enn i barnehage, at man gjerne vil være mest mulig sammen med barnet sitt, at barnehage blir for dyrt, at barnet har lekekamerater som det trives sammen med og som ikke går i barnehage, eller at det er lang vei til barnehagen. Det kan også være mange andre grunner som vi ikke har tenkt på.

Planen er å intervju foreldre i forskjellige deler av Norge (i alt ca 25 intervjuer). Intervjuet tar ca en time, og foregår som en samtale hvor vi stiller en del spørsmål. Spørsmålene vil dels dreie seg om faktaopplysninger (familiesammensetning, hvor familien bor, yrke, arbeidstid, avstand til barnehagen m.m.), men mest om hvorfor man har valgt ikke å bruke barnehage.

Vi som intervjuer har taushetsplikt. Alle navn, inkludert kommunenes navn, vil bli anonymisert i rapporten. Opplysningene som kommer fram i samtalene vil derfor ikke være mulig å spore tilbake til personene som har deltatt. Hvis vi tar lydopptak, vil de bli slettet etter at prosjektet er ferdig, senest 31. juni 2010. Det vil heller ikke

bli oppbevart skriftlig materiale som inneholder navn eller kan tilbakeføres til intervjupersonene etter denne datoen.

Vi håper at du kan tenke deg å la deg intervju. Deltakelsen er helt frivillig. Du har anledning til å trekke deg underveis i intervjuet, eller du kan la være å svare på enkelte spørsmål dersom du ønsker det, uten at det får noen konsekvenser for deg eller ditt barn.

På forhånd takk for hjelpen!

Har du spørsmål, kan du gjerne kontakte oss på e-post eller telefon.

Vennlig hilsen

Marie Louise Seeberg
Prosjektleder
mse@nova.no
telefon 22541363

Anne Solberg
Prosjektmedarbeider
aso@nova.no
Telefon 22541221
Mobil 930 85 415

Anders Spiten Mathisen
Prosjektmedarbeider
ama@nova.no

Vedlegg IV: Intervjuguide helsesøstre

I Åpning

- Presentere oss selv, vår oppgave og målet med prosjektet
- Om tidsrammer, hovedtema i intervjuet

II Bakgrunnsopplysninger om helsestasjonen og kommunen

Her må vi sjekke svarene deres på Questback og fylle inn, så de ikke får samme spm to ganger

- antall barn i alderen 3-5 år som sogner til denne helsestasjonen
- antall barn i denne alderen som ikke går i barnehage
- hva finnes av lokale møteplasser for barn som ikke går i barnehage?
- helsestasjonens eventuelle arbeid rettet mot disse familiene

III Om barna og foreldrene det gjelder

- hvordan forklarer foreldrene at de ikke bruker barnehage?
- hva tror du selv om årsakene til at de ikke bruker barnehage? er det noen hovedtrekk her?
- kjenner du til om disse familiene har kontakt med hverandre, barna leker med hverandre, de bruker hverandre som avlastning osv?
- hvordan organiserer de ellers omsorgshverdagen for barna? nettverk, familie, åpen barnehage osv?
- synes du det er problematisk at de ikke bruker barnehage? (usikker på om dette skal med)

IV Hva tror du skal til for at familiene skulle velge å bruke barnehage?

- a)økonomi – ville de tatt imot plass dersom den var gratis?
- b) andre faktorer

VI Hvis barnehage blir obligatorisk, hva må da kommunen/staten gjøre for å legge til rette?

Takk for deltakelse.

Tilleggs kommentarer og eventuelle kommentarer til gjennomføringen av intervjuet.